

De skjulte overgriperne:

Fagpersoners erfaringer i samtaler med
utsatte for kvinner som begår seksuelle overgrep

Lillian Rydning & Ole-Christian Andersen

Hovedoppgave ved Psykologisk institutt

Universitetet i Oslo

Desember 2011

© Lillian Rydning & Ole-Christian Andersen

2011

De skjulte overgriperne: Fagpersoners erfaringer i samtaler med utsatte for kvinner som
begår seksuelle overgrep

Lillian Rydning & Ole-Christian Andersen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: CopyCat, Oslo.

De skjulte overgriperne:
Fagpersoners erfaringer i samtaler med utsatte for kvinner som begår seksuelle overgrep

Lillian Rydning og Ole-Christian Andersen
Universitetet i Oslo

Sammendrag

Forfatter:	Lillian Rydning og Ole-Christian Andersen.
Tittel:	De skjulte overgriperne: Fagpersoners erfaringer i samtaler med utsatte for kvinner som begår seksuelle overgrep.
Veiledere:	Ellen Wessel og Thore Langfeldt.

Formålet med denne studien var å undersøke hvilke psykologiske og samfunnsmessige mekanismer som bidrar til hemmelighold og mørketall forbundet med overgrep begått av kvinner. Studien gjør dette ved å kartlegge fagpersoners erfaringer med observerte årsaker til redusert eller manglende videreformidling hos personer som er utsatt for slike overgrep. Det undersøkes også hvordan overgriperes kjønn påvirker de utsattes psykiske og emosjonelle reaksjoner på overgrepene. Det ble gjennomført semistrukturerte dybdeintervjuer for å kartlegge erfaringene til et utvalg på 16 fagpersoner, som i sin yrkesrolle har hatt utsatte for kvinnelige overgripere i terapi eller terapilignende situasjoner. En transendental fenomenologisk tilnærming ble brukt for å kode og analysere dataene, og viste at årsakene til hemmelighold som fremgikk fra datamaterialet kunne organiseres i tre hovedkategorier: Mekanismer på samfunnsnivå, mekanismer relatert til den kvinnelige overgriperen og mekanismer som hovedsaklig er relatert til den utsatte. Funnene viser hvordan mekanismer på alle disse tre nivåene kan hindre personer som har opplevd overgrep fra kvinner i å fortelle om overgrepene til andre, samt i å anmelde dem og eventuelt søke nødvendig behandling. Mekanismene gjør det også vanskelig for utenforstående å få øye på overgrep begått av kvinner. I tillegg indikerer funnene at utsatte for kvinnelige overgripere rapporterer de samme årsakene til hemmelighold som utsatte for mannlige overgripere, men at potensielle tilleggsbelastninger kan melde seg i større grad for denne gruppen. Disse tilleggsbelastningene kan gjøre overgrep fra kvinner ekstra vanskelig for de utsatte å sette ord på og videreformidle. I diskusjonen organiserer resultatene i en tentativ tabell, som oppsummerer noen av våre viktigste funn. Den foreslår også et mulig samspill mellom flere av mekanismene som informantene har erfart som sentrale bak hemmelighold av overgrep fra kvinner. Deretter diskuteres enkelte sentrale sider ved denne tabellen i lys av empiri på området. Implikasjonene av studien kan være økt kunnskap om hvordan man kan møte utsatte for kvinnelige overgripere på en bedre måte i en terapeutisk setting.

Forord

Vi vil gjerne begynne med å rette en veldig varm takk til alle våre informanter. Dere har gitt oss verdifull kunnskap som vi helt sikkert kommer til å ta med oss videre i tiden som kommer. Vi setter stor pris på at dere har stilt opp og delt av deres tid og erfaring på den måten dere har gjort, og denne studien hadde ikke vært mulig uten dere. Dere har gitt oss en dyp respekt for arbeidet dere gjør, og ikke minst for menneskers evne til å komme seg gjennom selv de grusomste av hendelser.

En stor takk går også til våre veiledere Ellen Wessel og Thore Langfeldt. Deres faglige dyktighet og trygghet har gitt oss mot og inspirasjon til å ta fatt på et krevende og meget omfattende prosjekt. Dere har bidratt med massevis av gode ideer, en evigvarende entusiasme og en rekke nyttige innspill når vi har trengt det som mest.

En naturlig takk går også til våre familier og venner: Vi har knapt sett dere i løpet av de siste 8 månedene på grunn av arbeidet med denne studien, og takker derfor for forståelsen dere har vist oss i denne perioden. En stor takk går også til alle som har lest gjennom oppgaven og gitt innspill underveis.

Bak denne studien finner man to studenter som virkelig brenner for det temaet studien tar opp. Vi har lagt ned månedsvis med svært lange og intense arbeidsøkter i forbindelse med dette prosjektet, og håper på at vårt store engasjement for denne saken reflekteres i det arbeidet vi har gjort. Dette har vært både spennende og krevende arbeid, og vi må innrømme at alle overgrepshistoriene vi har hørt i løpet av dette arbeidet har gjort inntrykk på oss. Det er kanskje spesielt i slike situasjoner det har vært fint å være to om prosjektet, samtidig som historiene vi har hørt har vist oss viktigheten av problemstillingen vår, og av at det kommer flere studier på dette området. Vi takker derfor til slutt hverandre for et meget godt samarbeid, som har vært preget av stor entusiasme, engasjerte diskusjoner, store mengder koffein og spennende samtaler.

Innholdsfortegnelse

INNLEDNING OG TEORETISK BAKGRUNN	- 1 -
Synet på kvinner som begår seksuelle overgrep	- 1 -
Andelen overgrep utført av kvinner	- 2 -
En kulturell bias i rapporteringen av overgrep utført av kvinner?	- 4 -
Definisjon av seksuelle overgrep	- 6 -
Tema og problemstilling	- 6 -
Avgrensningen av studien	- 8 -
Problemstillingens psykologiske relevans	- 8 -
Oppbygningen av studien	- 10 -
METODE	- 11 -
Valg av semistrukturert intervjuform	- 11 -
Valg av en fenomenologisk tilnærming	- 11 -
Utvalg	- 12 -
Valg av fagpersoner som informanter	- 12 -
Utvalgsriterium for informantene	- 14 -
Bruk av strategisk utvalg og vurderinger forbundet med dette	- 14 -
Informantene	- 15 -
Prosedyre	- 17 -
Første kontakt med informantene, intervjuguiden og valg av gjennomføringsform... - 17 -	
Gjennomføringen av intervjuene	- 17 -
Analyseprosessen	- 18 -
Transkribering av intervjuene	- 18 -
Klargjøring i forkant av analysen og kvalitetssikring av transkripsjonene. - 19 -	
Kategorisering og koding	- 19 -
Meningsfortetning og presentasjon av resultatene	- 21 -
Etikk, validitet, reliabilitet og generaliserbarhet.	- 22 -

Etikk og etiske vurderinger i forbindelse med studien.....	- 22 -
Studiens validitet.....	- 23 -
Reliabilitet og generaliserbarhet.....	- 24 -
Styrker og svakheter ved studien	- 25 -
RESULTATER	- 26 -
Hovedkategori 1: Mekanismer på samfunnsnivå	- 27 -
Underkategori 1: Utbredte forventninger til kvinnerollen og morsrollen	- 27 -
Underkategori 2: Mannen som offer og bruddet på mansrollen	- 29 -
“Menn kan da ikke være ofre...?”	- 29 -
“Hvorfor forsvarte du deg ikke?”	- 30 -
“Menn har jo alltid lyst, så hvorfor nøt du det ikke bare?”	- 31 -
“Men du fikk jo ereksjon? Da må du jo ha hatt lyst!”	- 32 -
Underkategori 3: Overgrepdiskursen og anmeldelse av overgrep.....	- 33 -
Opplevelsen av å høre veldig lite om overgrep fra kvinner i samfunnet generelt	- 33 -
Feminisme og kvinnekamp	- 34 -
Religiøs fortielse av overgrep – også av overgrep utført av kvinner	- 35 -
Media – forhelligelse av overgrep begått av kvinner?	- 35 -
Folk vil ikke se overgrep – spesielt ikke fra kvinner	- 36 -
Anmeldelse av overgrep begått av kvinner.	- 37 -
Møtet med rettsvesenet.....	- 38 -
Hovedkategori 2: Mekanismer relatert til kvinner som overgripere.	- 38 -
Underkategori 4: Oppfatninger tilknyttet overgrep fra kvinner.	- 38 -
Kvinner kan da ikke begå overgrep?	- 38 -
Likhetstegn mellom overgrep og penetrering: “Hvordan klarer de det rent fysisk?” .	- 39 -
“Ingen penis, ingen skade?”	- 40 -
Underkategori 5: Hvordan forklarer utsatte den kvinnelige overgriperens handlinger? .	- 41 -
Har overgriper blitt utsatt for seksuelle overgrep?.....	- 42 -

Var hun psykisk syk?	- 42 -
Overgriperes to ansikt	- 43 -
Underkategori 6: Mekanismer tilknyttet selve overgrepene som reduserer sannsynligheten for vidererapportering	- 43 -
Hovedsaklig manipulerende strategier valgt av den kvinnelige overgriperen	- 44 -
Overgrep som kamufleres som omsorg.....	- 45 -
Ambivalens under overgrepene, den doble skammen og overgrepsskrivning.....	- 46 -
Vanskeligheter med å innse at det er overgrep	- 47 -
Sjeldent vitner til overgrep: Den kvinnelige overgriperen handler hovedsaklig alene	- 47 -
En fraværende far som ikke ser eller vil se det som skjer	- 48 -
Kvinnelige overgripere havner sjeldent i behandling.....	- 48 -
Underkategori 7: Mekanismer forbundet med relasjonen til overgriper	- 49 -
Kvinnelige overgripere som utnytter relasjonen til den utsatte.....	- 49 -
Når det er akkurat <i>mor</i> som er overgriper	- 50 -
En kompleks relasjon	- 50 -
Overgriperes metoder for å få den utsatte til å holde tett.....	- 51 -
Innrømmelser eller tilståelser fra kvinnelige overgripere er sjeldne	- 52 -
Hovedkategori 3: Mekanismer som bidrar til hemmelighold for utsatte	- 52 -
Underkategori 8: Psykiske og emosjonelle ettervirkninger særegent for utsatte med kvinnelig overgriper	- 52 -
Skyldfølelsen.....	- 53 -
Skammen.....	- 53 -
Ensomhetsfølelsen knyttet til å føle seg alene om å være utsatt for en kvinne	- 54 -
Underkategori 9: De utsattes videreformidling av overgrepene	- 54 -
Frykten for konsekvensene av å fortelle om overgrep	- 54 -
Hvordan overgrepene blir kjent for andre og reaksjoner på avsløringen	- 55 -
Utsattes møte med behandlingsapparatet	- 56 -
DISKUSJON	- 57 -

Studiens mest sentrale resultater	- 57 -
Fra informantenes erfaringer til påviste mekanismer	- 58 -
“Habitus” – en lite påfallende symbolsk maktform	- 61 -
De mest sentrale resultatene sett i lys av empiri på feltet	- 61 -
Holdninger til mors – og kvinnerollen	- 61 -
Fører bruddet på mansrollen til en mental omskrivning?	- 62 -
Er det hyppigere bruk av relasjonelle strategier hos kvinnelige overgripere?	- 65 -
Opplevelsen av overgrep fra kvinner som mest belastende?	- 65 -
Psykiske og emosjonelle reaksjoner som hindrer videreformidling	- 67 -
Årsaker til hemmelighold	- 67 -
Andre mekanismer nevnt i litteraturen	- 68 -
Terapeutiske og praktiske implikasjoner av studien	- 68 -
Videre forskning	- 69 -
KONKLUSJON	- 70 -
REFERANSER	- 71 -
VEDLEGG A: Infoskriv angående deltakelse i studien	- 77 -
VEDLEGG B: Samtykkeerklæring	- 79 -
VEDLEGG C: Intervjuguide	- 80 -
VEDLEGG D: Kodebok	- 87 -

INNLEDNING OG TEORETISK BAKGRUNN

Seksuelle overgrep mot barn ble lenge ansett som et forholdsvis lite problem, og det ble tidlig antydnet at forekomsten av incest var på omtrent én per million innbyggere i England (Weinberg, 1955). Etter hvert begynte stadig flere terapeuter å forundre seg over at så mange av disse angivelig ytterst sjeldne tilfellene støtt og stadig fant veien til kontoret deres (Elliott, 1994). Flere undersøkelser fulgte, og slo fast det disse terapeutene lenge hadde mistenkt: Seksuelle overgrep var ikke bare en statistisk abnormalitet, men noe som dessverre rammet langt flere enn man til da hadde vært villig til å innrømme.

Gorey og Leslie (1997) har gjennomført en integrativ analyse av 16 tverrsnittsundersøkelser om rapportering av forekomst av seksuelle overgrep gjennom tre tiår. De fant at hvis man kun snakker om overgrep som involverte direkte fysisk kontakt var 12-17 % av jentene og 5-8 % av guttene utsatt for overgrep før 18 års alderen. Finkelhor (1994) oppsummerte resultater fra 19 land, og kom frem til at det finnes betydelig bevis for at minst 20 % av kvinner og 5 – 10 % av menn har blitt utsatt for overgrep i barndommen. Disse anslagene ble i hovedsak bekreftet av Pereda, Guilera, Fornes og Gómez-Benito (2009), som presenterte sammenlignbare data 15 år senere. Hvis man legger til overgrep opplevd i voksen alder blir tallene på hvor mange som har opplevd seksuelle overgrep dessverre enda høyere: Et av de mest konservative estimatene foreslår at 10 % kvinner har blitt utsatt for seksuelle overgrep i voksen alder (Sampson, 1994), samtidig som andre estimater anslår at 10- 25 % av den voksne amerikanske befolkningen er utsatt for overgrep som voksen (Koss, 1993). Dermed begynte man etter hvert å nærme seg en mer allment utbredt forståelse av at seksuelle overgrep rammer en betydelig del av befolkningen.

Synet på kvinner som begår seksuelle overgrep

Synet på kvinner som forgriper seg seksuelt har til en viss grad fulgt den samme utviklingen. I sin tid ble kvinnelige overgriperes eksistens omtrent fullstendig fornektet. Hvordan kunne vel snille og gode kvinner gjøre noe så grusomt som å begå seksuelle overgrep mot barn? Tanken på dette var ikke bare ubehagelig, men regelrett utenkelig for mange. Hislop (2001) beskriver hvordan Kinsey allerede i 1930-årene dokumenterte flere tilfeller der kvinner begikk seksuelle overgrep mot barn, men det var først på midten av 1980-tallet at man begynte å beskrive et forholdsvis lavt antall kvinnelige overgripere. Tanken var lenge at menn ikke ble utsatt for overgrep, og hvis de først ble det så skadet det i hvertfall ikke (Goldman & Goldman, 1986). På 1990-tallet begynte forskere så å se nærmere på dette fenomenet i form av mer systematiske studier (Hislop, 2001). Manglende empiri og fraværet

av fokus på kvinnelige overgripere ellers i samfunnet medførte at kvinnelige overgripere lenge kunne operere i det skjulte. De kunne dermed i lang tid befinne seg både ustraffet og ubehandlet trygt gjemt utenfor folks bevissthet.

For mange er det fortsatt vanskelig å forstå at kvinner kan begå overgrep. Det finnes den dag i dag utbredte fornektende oppfatninger om kvinnelige overgriperes eksistens, også blant helsepersonell. Noen av reaksjonene vi har fått på denne studien fra personer som ikke har vært våre informanter har vært ulike varianter av spørsmål som: “Hvordan kan kvinner begå overgrep egentlig?” eller “Hvordan klarer de å gjennomføre overgrep rent fysisk? Han må jo ha hatt ereksjon, og mannen er jo sterkere?” Flere har også reagert med vantro og forvirring når de hører at kvinner kan være overgripere. Slike reaksjoner har gjort at vi har opplevelsen av at mange ser på seksuelle overgrep som ensbetydende med samleie, og derfor som noe som hører mannlige overgripere til, noe også andre studier har vist (Denov, 2003; Hetherington, 1999). Forskning har derimot indikert at overgrepene kvinner gjennomfører i virkeligheten kan være like varierte som seksualiteten selv (Hislop, 2001).

Da de første studiene kom ut ble kvinnelige overgripere sett på som en gruppe som utgjorde det som har blitt beskrevet som et tilnærmet “ubetydelig mindretall” av alle overgripere, ved å utgjøre anslagsvis 2 % av alle rapporterte overgripere (Mrazek, Lynch & Bentovim, 1981, referert i Elliott, 1994). Nyere forskning indikerer derimot en sterk mulighet for at kvinnelige overgripere langt i fra utgjør et slikt “ubetydelig mindretall.” Hislop (2001) oppsummerer en omfattende oversikt over studier, som har sett nærmere på overgrep rapportert av amerikanske collestudenter, med å slå fast at ca 13 % av de som hadde vært utsatt for overgrep, har hatt en kvinnelig overgriper. Prevalensen på hvor mange som rammes varierer også avhengig av om man studerer menn eller kvinner: Langt flere menn som er utsatt for overgrep har hatt en kvinnelig overgriper, sammenlignet med kvinner utsatt for overgrep. Hvis man ser på mannlige collestudenter viser studiene at mellom 47 og 60 % av de som har vært utsatt for overgrep hatt en kvinnelig overgriper. Det ser dermed ut til at kvinner først og fremst forgriper seg på menn: Mindre enn 1 % av alle collegekvinner generelt rapporterer å ha vært utsatt for overgrep der overgriper er kvinne og i større utvalg kan 5 – 10 % av de seksuelle overgrepene mot kvinner være begått av kvinner (Hislop, 2001).

Andelen overgrep utført av kvinner

Tallene på hvor stor andel kvinnelige overgripere egentlig utgjør av overgriperpopulasjonen varierer betydelig. Antallet utsatt for overgrep fra kvinner kan identifiseres blant annet ved å registrere overgrepsutsatte som mottar behandling, gjennom

retrospektiv rapportering og ved å se på overgriperes historier. Intervjuer og studier av større befolkningsgrupper kommer i tillegg (Mendel, 1995). En av grunnene til de store variasjonene, i tillegg til ulike måter å samle inn data på, er de mange forskjellige definisjonene som finnes på seksuelle overgrep. Det vil dermed variere om den samme hendelsen blir definert som overgrep av ulike forskere (Hislop, 2001). Noen studier definerer for eksempel kun handlinger som involverer fysisk kontakt som seksuelle overgrep. Andre definerer det som overgrep kun hvis en eldre person forgriper seg på en yngre (og ser samtidig bort fra at yngre personer også kan forgripe seg på personer som er eldre enn seg). Det er heller ikke alltid lett for forskerne å kunne vurdere hvem som egentlig er den skadelidende i alle tilfeller, siden relasjonen mellom offer og overgriper kan være veldig kompleks og ikke absolutt entydig. På grunn av dette er de ulike studiene som finnes på området heller ikke nødvendigvis direkte sammenlignbare med hverandre (Hislop, 2001).

Det bør understrekes at man enda ikke har kommet frem til noen enighet eller felles forståelse om hvor stor andel kvinnelige overgripere egentlig utgjør av overgrepspopulasjonen. Estimaten kan i beste fall anses å være foreløpige tall (Johansson-Love & Fremouw, 2006). Likevel vil vi argumentere for at andelen som utsettes for overgrep fra kvinner er mer enn stor nok til at kvinnelige overgripere og deres utsatte bør få mer oppmerksomhet enn det som faktisk er tilfelle i dag. Det er unektelig menn som utfører flesteparten av de seksuelle overgrepene som rammer barn og unge (Grayston & De Luca, 1999), men dette har samtidig medført at kvinnelige overgripere og deres utsatte langt på vei har havnet litt i skyggen (Hunter, 1990). Allen (1991) brukte et konservativt estimat som tilsa at kvinner utfører 20 % av overgrepene på menn, selv om de fleste studier i følge Hislop (2001) viser et høyere tall, for å komme frem til at dette utgjør minst 1,6 millioner gutter/menn som misbrukes av kvinner i USA. Det ble også estimert at 1,5 millioner kvinner i USA kan ha kvinnelig overgriper dersom 5 % av overgrepene mot kvinner utføres av kvinner (Allen, 1991).

I hvor stor grad finner man så kvinnelige overgripere i Norge? I en studie av seksuelle overgrep mot barn med funksjonshemming utgjorde kvinner 10 % av overgrepene mot de døve og 6 % mot synshemmede (Kvam, 2007). I følge årsrapportene til Senter for seksuelt misbrukte menn oppga totalt 26,5 % av brukerne i 2006 at deres overgriper var en kvinne. I 2005 var dette tallet enda høyere med 31,7 % (Johansson, 2007). Langfeldt (2007) skriver også at mye tyder på at så mye som 20 – 25 % av overgrepene begås av kvinner. Det ser ut til at kvinner står for en ikke ubetydelig prosentdel av alle begåtte overgrep også her i Norge - i hvert fall mot menn og gutter: I spørreundersøkelsene som hvert år gjennomføres på brukerne

av incestsentrene i Norge, viser statistikken for 2009 at 25 % av mennene oppgir at de har hatt kvinnelig overgrep, mot 6 % av kvinnene (Barne - ungdoms- og familiedirektoratet, 2010). Tallene for 2010, er nær identiske, med henholdsvis 27 og 5 % (Barne - ungdoms- og familiedirektoratet, 2011). Dersom tallene i Norge er tilsvarende for det man finner i USA, der 3-16 % av collegemenn oppgir å ha hatt kvinnelig overgrep (Hislop, 2001), vil dette med vårt folketall utgjøre dette et spenn på ca 100 000 til 400 000 norske menn som kan ha opplevd overgrep fra kvinner. Det er riktignok vanskelig å vite i hvor stor grad slike tall kan generaliseres til norske forhold, men vi er villig til å hevde at det langt i fra er snakk om et ubetydelig antall utsatte som har kvinnelig overgripere selv hos oss. Det synes uansett å være enkelte konklusjoner som kan trekkes basert på tilgjengelig litteratur på dette området: Kvinnelige seksualovergripere eksisterer, og de forgriper seg på både barn og voksne, kvinner og menn – og de gjør det med en slik hyppighet at dette krever nærmere oppmerksomhet.

En kulturell bias i rapporteringen av overgrep utført av kvinner?

Mye tyder på at det eksisterer en slags kulturell bias eller skjevhet som gjør at overgrep fra kvinner anmeldes langt sjeldnere enn frekvensen på slike utførte overgrep skulle tilsi. Kvinner anmeldes svært sjelden for seksuelle overgrep, i alle fall sett i forhold til hvor mange som rapporterer å ha kvinnelig overgripere, og svært få blir dømt (Hislop, 2001). Dette ser også ut til å være tilfelle i Norge: I 2009 ble i følge SSB (2010) totalt 8 kvinner og 716 menn straffet for seksualforbrytelser. For såkalte “hands on” overgrep, som inkluderte fysisk kontakt med offeret (i dette tilfellet seksuell omgang med barn under 16 år), var bare en av de straffede en kvinne. Dette vil si at kvinner utgjør knapt 1 prosent av alle straffede for seksualforbrytelser dette året. Kvinnelige overgripere mottar også sjeldent behandling for overgrepshandlingene: Institutt for klinisk sexologi og terapi (IKST) har i en årrekke behandlet overgripere, der mange av er dømt til behandling. I følge dem har totalt over 400 overgripere vært innom deres behandlingstilbud. Av alle disse har kun tre vært kvinner (IKST, 2011). Dette tilsvarer en kvinneandel på mindre enn 0,75 % – langt lavere enn selv de aller mest konservative estimatene på kvinners andel av overgriperpopulasjonen. Tallene fra blant annet IKST indikerer dermed en sterk mulighet for at kvinnelige overgripere i mindre grad enn mannlige overgripere får nødvendig behandling.

At en kulturell bias i rapportering kan påvirke antallet som straffeforfølges er godt kjent: Tidligere var det f.eks en allment utbredt oppfatning at kvinner ikke kunne være alkoholikere, fordi de ikke dukket opp i rettssystemet for promillekjøring, slik menn gjorde. Det viste seg derimot at politiet gjerne lot kvinnene slippe unna, fordi det ville være for

“ukvinnelig” og “flaut” for henne å bli tatt for promillekjøring (Hunter, 1990). Studier har også vist at både politi- og barnevernsansatte vurderer saker der gutter utsettes for overgrep, spesielt fra en kvinne, som mindre alvorlige enn hvis overgriper er mann. De er også ivrigere på å tilby en kvinnelig overgriper hjelp enn en mannlig overgriper (Denov, 2001; Hetherington & Beardsall, 1998). Kjønn kan påvirke hvordan vi vurderer atferd: Den samme atferd blir også raskere tolket som kjønnsdiskriminerende og vurdert som alvorligere hvis det er en mann, og ikke en kvinne, som står bak den (Baron, Burgess & Kao, 1991).

Det at det fortsatt eksisterer en slik kulturell bias, som forårsaker en systematisk underrapportering av overgrep begått av kvinner, har også blitt foreslått gjentatte ganger (blant annet av Allen, 1991; Banning, 1989; Baron et al., 1991; Hislop, 2001; Hunter, 1990). Dersom både mannlige og kvinnelige overgripere anmeldes i samme grad, henvises til behandling i samme grad, og disse anmeldelsene i samme grad fører til domfellelse, burde vi sett et større samsvar mellom antall kvinner som får slike reaksjoner, og andelen kvinner i overgrepspopulasjonen. Hvis f.eks. 5 % av overgrep utføres av kvinner, burde kvinner også utgjøre 5 % av antallet anmeldte og straffede hvis de ble anmeldt, frifunnet og straffet i samme grad som menn. Dette er derimot ikke tilfelle.

At mørketall eksisterer når det gjelder seksualforbrytelser finnes er det få som tviler på, men det kan altså med rimelighet spekuleres i om mørketallene for kvinnelige overgripere er enda større for kvinnelige enn for mannlige overgripere. Sanderson (1990, i Elliot, 1994) oppsummerer dette ved å si at kvinner riktignok begår færre overgrep enn det menn gjør, men at det er sannsynlig at misbruk der menn er ofre og misbruket er utført av kvinnelige overgripere er spesielt underrapportert. Flere studier som har funnet ut at menn sjeldnere enn kvinner forteller om overgrep enn kvinner støtter dette (DeVoe & Faller, 1999; Widom & Morris, 1997; Eide-Midtsand, 1997), ettersom det først og fremst er menn kvinner forgriper seg på (Hislop, 2001; Dube et. al., 2005).

Det er altså flere argumenter for at det eksisterer en kulturell bias eller skjevhet som gjør at overgrep fra kvinner ikke kommer frem i lyset i den grad prevalensen tilsier at de burde. En forklaring på hvorfor vi så sjeldent hører om kvinnelige overgripere kan være den relativt lave forekomsten av overgrep begått av kvinner sammenlignet med overgrep begått av menn. Dersom et fenomen er lite utbredt vil man naturlig nok ikke høre like mye om det. Nyere empiriske undersøkelser har derimot vist en betydelig forekomst av kvinnelige overgripere (Hislop, 2001), noe som viser at det bildet folk flest har av en overgriper i utelukkende mannlig skikkelse er illusorisk. Det er derfor mye tyder på at lav forekomst av kvinnelige overgripere ikke kan være den eneste forklaringen på dette fenomenet.

Definisjon av seksuelle overgrep

Seksuelle overgrep er ikke et ensartet begrep, og kan handle om alt fra overgrep som medfører fysisk kontakt til krenkelser der ingen berøring i det hele tatt er involvert. Dette innebærer at det blir utfordrende å komme frem til en felles definisjon av overgrep. Walters (1975, i Hunter, 1990) definerer overgrep som “bruken av et barn for den voksnes seksuelle tilfredsstillelse, eller at en voksen tillater en annen å bruke barnet på denne måten” (s 29) og gir dermed en forholdsvis vid definisjon av seksuelle overgrep. I tillegg varierer hva som blir sett på som passende atferd fra kultur til kultur, men også over tid (Hunter, 1990).

Sentralt i mange definisjoner står imidlertid det at seksuelt misbruk dreier seg om tilfeller der en eller flere personer har makt overfor andre personer. Denne makten brukes til å skaffe seg tilgang til seksuell opphisselse og tilfredsstillelse, og dette gjøres på en slik måte at det går på bekostning av den avmektige partens integritet og ukrenkelighet.

I denne studien bruker vi en forholdsvis lik definisjon som den Goodman og medarbeidere (2003) brukte i sin studie, og vi definerer seksuelle overgrep som en krenkelse av seksuell art, som kan inkludere blant annet kyssing, seksuell berøring, ekshibisjonisme, voldtekt, oralsex og samleie eller forsøk på slike eller lignende seksuelt krenkende handlinger.

Tema og problemstilling

Kun unntaksvis blir kvinner som begår seksuelle overgrep omtalt i media og i samfunnet generelt, og enda sjeldnere forteller utsatte for deres overgrep sin historie. Samtidig er det for de aller fleste av oss en mann, og ikke en kvinne, vi både først og utelukkende tenker på når vi hører om personer som har begått seksuelle overgrep.

Denne studien fokuserer på hvorfor, og på hvilke måter, vi vegrer oss for å se kvinner som potensielle overgripere. Hvorfor er det egentlig slik at kvinner som begår overgrep omtrent ikke anmeldes? Hva er det som gjør at overgrep fra kvinner ikke utgjør den andelen anmeldelser de burde utgjøre, basert på kvinners antatte andel av overgriperpopulasjonen? Har det kanskje noe med hvordan vi ser på kvinner og mødre å gjøre, som gjør det utenkelig for oss å se dem som overgripere? Er det noe, og i tilfelle hva, som gjør det vanskeligere for de utsatte å snakke om overgrep fra en kvinne enn fra en mann? Med andre ord: Hvorfor finner vi nesten ikke kvinnelige overgripere i rettsvesenet eller i behandling, når flere studier faktisk viser at en vesentlig andel utsatte har hatt en kvinnelig overgriper?

Kvinnens underrepresentasjon i behandling og rettsvesen i forhold til den delen de faktisk utgjør i overgriperpopulasjonen er et tema det foreløpig finnes begrenset med

forskning på (Hislop, 2001). Hovedtemaet for oppgaven er de psykologiske og samfunnsmessige mekanismene som kan forklare et antatt gap mellom forekomst av seksuelle overgrep begått av kvinner, og rapporteringen av slike overgrep. Med “mekanismer” mener vi her alt som kan ligge bak som medvirkende årsaker til eller forklaringer på dagens situasjon, enten det er på individ – eller samfunnsnivå, og som kan hindre oss i å identifisere kvinnelige overgripere. Den overordnede problemstillingen for denne studien blir derfor følgende:

Hvilke psykologiske og samfunnsmessige mekanismer ligger til grunn for at kvinner som begår seksuelle overgrep, og de som har blitt utsatt for disse overgrepene, ikke fanges opp i større grad av helse- og rettsvesen enn det som er tilfelle i Norge i dag?

Vi har også utviklet to underproblemstillinger for å belyse den overordnede problemstillingen. Fagpersoners erfaringer i møtet med utsatte for kvinnelige overgripere vil kunne gi et grundig innblikk i hva som har hindret de utsatte i å videreformidle overgrepene. Vår første underproblemstilling er derfor følgende:

- 1) Hva opplever fagpersoner som har jobbet med utsatte for kvinnelige overgripere bidrar til hemmelighold og mørketall rundt kvinnelige overgripere?

Man vet allerede en del om hvorfor utsatte for seksuelle overgrep ikke går videre med det som har skjedd til politiet, og hva som medvirker til at så mange holder overgrepene for selv i årevis i stedet for å søke hjelp (Denov, 2003; Holmes, Offen, & Waller, 1997). Vår opprinnelige hypotese var derfor at årsakene til at seksuelle overgrep ikke resulterer i anmeldelse eller videreformidling langt på vei er overlappende for utsatte, uansett hvilket kjønn overgriperen har. Det kan derimot tenkes at underrapporteringen og mørketallene henger sammen med opplevelser som er særegne eller ekstra fremtredende dersom overgriper er kvinne. Vi ønsker derfor å se nærmere på de psykiske ettervirkningene til utsatte for kvinner som begår overgrep som vår andre underproblemstilling, for å se om denne gruppa opplever andre reaksjoner eller utfordringer enn det utsatte for mannlige overgripere gjør. Vår andre underproblemstilling blir dermed denne:

- 2) Eksisterer det spesielle utfordringer for utsatte forbundet med det å ha en kvinnelig og ikke mannlige overgriper?

Avgrensningen av studien

Vi har gjort enkelte avgrensninger i forbindelse med denne studien. Den viktigste avgrensningen innebærer at vi har valgt å ekskludere enkelte temaer som har kommet frem i intervjuene, dersom de ligger utenfor problemstillingene våre. Vi har av problemstillingshensyn valgt å avgrense studien til kvinnelige seksualovergripere, og ikke inkludere kvinner som utelukkende begår fysiske overgrep. Det er likevel ikke utenkelig at noen av de psykologiske mekanismene som medfører underrapportering av seksuelle overgrep fra kvinner, også gjør seg gjeldende for vår evne til å oppdage kvinner som begår fysiske overgrep. Likevel er det et større tabu knyttet til kvinner som begår seksuelle overgrep (Elliott, 1994), og derfor sannsynlig at disse mekanismene vil være sterkere på dette området.

For å avgrense oppgaven ytterligere går vi ikke nærmere inn på årsakene eller mekanismene som ligger bak at kvinner forgriper seg, eller hva som faktisk bidrar til avsløring av overgrep. Dette er alt adressert i tidligere studier (for eksempel Elliott, 1994; Brown, 2008; Goodman et. al., 2003), og i tillegg vurderer vi det som utenfor hovedproblemstillingen.

Vi omtaler det som oppleves av informantene som særegent ved kvinnelige overgripere kun dersom det er relevant for problemstillingen og kan forklare hemmelighold. Særtrekk ved den kvinnelige overgriperen er alt omtalt av blant annet Lind (2007) og Hislop (2001). Disse avgrensningene er også foretatt på grunn av at studiens utvalg og fordi disse temaene etter vår oppfatning ville kreve et større format enn det vi har anledning til å gi her.

Vi gjør ingen nærmere antakelser om eller vurderinger av hvilken andel kvinner utgjør av overgrepspopulasjonen, eller om mørketallenes størrelse, enn det vi alt har gjort. Slik vi ser det spiller det uansett liten rolle for vår studies problemstilling om kvinner utgjør 1 eller 25 % av alle overgripere. Det viktige er at de som faktisk har vært utsatt for overgrep fra kvinner også blir oppdaget, trodd, beskyttet og tilbudt hjelp. Det er også viktig at kvinnelige overgripere blir oppdaget for å hindre flere i å bli utsatt. Alt dette forutsetter at vi er i stand til å identifisere og akseptere både de overgrepsutsatte og de kvinnelige overgriperne som faktisk eksisterer.

Problemstillingens psykologiske relevans

Hovedproblemstillingen ble valgt ut fra både temaets viktighet og vårt ønske om å vende blikket mot et forholdsvis uutforsket område. Flere forfattere har i større eller mindre grad vært inne på hvorfor utsatte for kvinnelige overgripere i så stor grad holder tett, og/eller om hva som kjennetegner de overgriperne som faktisk kommer i behandling (Elliott, 2004;

Brown, 2008; Hislop, 2001). Fraværet av et tilstrekkelig antall systematiske og grundige studier av de bakenforliggende psykologiske faktorene som hindrer rapportering av kvinnelige overgripere, gjør det likevel meget viktig å se nærmere på dette temaet.

Kunnskap om hvorfor vi ikke finner de kvinnelige overgriperne i større grad i behandling og rettsvesen er svært viktig av flere grunner. Rettsvesenet er ofte innfallsporten til behandling, og flere studier indikerer at behandling for overgripere både fungerer og bidrar til å redusere tilbakefall (Brown, 2008). Å få kvinnelige overgripere i behandling kan både lindre overgripers lidelsestrykk, som i mange tilfeller er meget stort, og også hindre at flere blir utsatt for overgrep.

Å sette søkelyset på psykologiske mekanismer, som bidrar til å opprettholde det som sannsynligvis er et stort mørketall når det gjelder seksuelle overgrep, er også meget viktig for å kunne oppnå en eventuell reduksjon i underrapportering. Å identifisere eventuelle tilleggsproblemstillinger som kan melde seg hvis overgriper er kvinne kan åpne veien for mulige intervensjoner, både når det gjelder individuell behandling, tiltak på samfunnsplan og innenfor organisasjoner som forholder seg til utsatte. Jo mer man vet om hvorfor vi tilsynelatende vegrer oss for å se kvinner som mulige overgripere, jo lettere er det å gjøre noe med situasjonen. Økning av vår evne til å oppdage kvinnelige overgripere vil også ha betydning for de utsatte, som ellers kan risikere at de ikke blir trodd, beskyttet eller får den hjelpen de eventuelt trenger.

Kunnskap om denne problematikken er også viktig i terapeutiske sammenhenger. Konsekvensen av manglende kunnskap når det gjelder dette feltet kan bli katastrofale: Elliott (1994) forteller om et tilfelle der et barn fortalte at hun hadde blitt misbrukt av både mor og far. Behandlingsapparatet mente at hun helt klart projiserte og fantaserte om overgrepene fra moren. Overgrepene fra faren ble det derimot aldri tvilt på. Elliott (1994) forteller videre om hvordan en 60 år gammel kvinne endte opp med det som beskrives som "15 år i helvete," da vedkommende omsider fortalte terapeuten sin om overgrepene begått av moren: Terapeuten hadde reagert med å si at den utsatte hadde seksuelle fantasier om moren, og at hun trengte hjelp til å håndtere disse fantasiene! Andre pasienter har blitt møtt av helsepersonell med tilbud om hjelp til å bearbeide overgrepene – og det som åpenbart måtte være en vrangforestilling om at en *kvinne* stod bak dem.

Disse eksemplene er bare noen av det som kunne vært veldig mange lignende eksempler. De viser klart hvordan det ikke er en selvfølge at pasienter som sliter med ettervirkninger av kvinners overgrep, blir møtt på en adekvat måte i helsevesenet. Vi har også selv møtt på flere lignende eksempler fra utsattes møte med behandlingsapparatet løpet av

tiden vi har arbeidet med denne studien, noe som viser at dette ikke nødvendigvis er snakk om engangstilfeller eller noe som hører fortiden til. Kunnskap om at overgrep fra kvinner skjer, at overgrepene kan være like grove og krenkende som overgrep fra menn sammen med kunnskap om hvordan man kan møte disse pasientene, er noe alle terapeuter som jobber med overgrepsutsatte bør ha klart for seg. Å bli tatt på alvor, bli lyttet til på en medmenneskelig måte, å bli trodd og å få muligheten til å bearbeide de vonde følelsene tilknyttet overgrepet er svært viktig for den utsatte (Denov, 2003). Hvordan helsepersonell reagerer i møtet med den utsatte, på godt og vondt, påvirker også graden av lidelse i ettertid for den utsatte (Denov, 2003). Det burde derfor ikke være slik at pasienter føler de må lyve om kjønnet på overgriper for å bli trodd, slik noen av våre informanter og enkelte studier indikerer at noen dessverre føler de må selv i dag (Elliott, 1994).

Et mål med denne studien er å gi fortettet informasjon om møtet mellom de overgrepsutsatte og fagpersoner som har arbeidet med dem i flere ulike roller. Vår oppfatning er at det vil være hensiktsmessig at erfaringene til de som jobber tettest med overgrepsutsatte, og eventuelt også kvinnelige overgripere, kommer frem. Dette gjelder spesielt dersom de som gruppe har erfaringer som andre utenfor feltet ikke har. Dersom denne kunnskapen bryter med rådende oppfatninger kan mer oppmerksomhet om temaet kanskje også bane vei i retning av nye holdninger og endret praksis hos helsearbeidere og i samfunnet generelt. Studien vil på denne måten kunne hjelpe fagpersoner til å møte denne gruppen på en mer ivaretagende og hensiktsmessig måte. Den vil også kunne muligens kunne gi fagpersoner nye ideer om hvilke områder som kan være spesielt sentrale og problematiske for den enkelte utsatte. Studien vil også kunne danne basis for ytterligere forskning.

Oppbygningen av studien

Først presenteres en metodedel, der det blir gjort rede for studiens utvalg, metodevalg, prosedyrer og ikke minst analyseprosessen. Valg underveis i prosessen begrunnes så langt oppgavens omfang tillater det. Resultatfremstillingen som følger presenterer funnene fra studien organisert etter kategoriene vi kom frem til under analyseprosessen. Diskusjonsdelen vurderer resultatene i forhold til relevant teori og empiri på området, og identifiserer sentrale mekanismer basert på informantenes erfaringer. Til slutt presenterer vi konklusjonene fra studien, og ser nærmere på anbefalinger for fremtidig forskning og for møtet med utsatte for kvinnelige overgripere i en terapeutisk setting.

METODE

For å besvare hovedproblemstillingen og de underordnede problemstillingene våre kan både en kvalitativ og en kvantitativ tilnærming egne seg. Når det gjelder seksuelle overgrep begått av kvinner er derimot området så lite kartlagt at forskerne fortsatt prøver å finne ut hvilke spørsmål som skal stilles for best å fange informantenes opplevelser (Hislop, 2001). Vi var også først og fremst interessert i å beskrive de relevante mekanismene, uten å si noe om deres størrelse eller relative viktighet i forhold til hverandre. Vi ønsket å fange inn et nyansert og mangfoldig bilde av de erfaringene informantene har, og samtidig finne frem til det viktigste eller essensielle i deres opplevelser. På bakgrunn av dette hadde vi håp om å kunne analysere oss frem til en valid og nyttig oversikt over hvilke mekanismer som hindrer så mange i å identifisere kvinnelige overgripere. Dette var til sammen viktige momenter som førte til at vi vurderte en kvalitativ tilnærming som best egnet.

Valg av semistrukturert intervjuform

Ved valg av intervjuform la vi vekt på å velge en intervjutilnærming som er godt egnet til å fange opp variasjonen og mangfoldet i de erfaringene informantene sitter inne med, noe et semistrukturert intervju gjør (Kvale, 2001). Semistrukturerte intervjuer er godt egnet til å gi deltakerne frihet til å komme med sine innspill og synspunkter. I tillegg får informanten anledning til å fortelle så mye eller lite om temaet som vedkommende ønsker, noe som gjør det semistrukturerte intervjuet godt egnet til å belyse deltakernes måter å se et tema på. Et strukturert intervju vil kunne medføre risiko for å gå glipp av informasjon som det ikke spørres om, mens et ustrukturert intervju ikke nødvendigvis vil kunne dekke problemstillingen godt nok (Kvale, 2001). Vi fant derfor ut at et semistrukturert intervju, der informantene også får frihet til å komme med egne innspill, ville være best egnet til formålet.

Valg av en fenomenologisk tilnærming

Vi har av grunner som beskrives senere valgt å bruke fagpersoner som jobber med utsatte for kvinnelige overgripere som informanter i studien, og vi ønsket å beskrive hvordan de som jobber med utsatte for kvinnelige overgripere til daglig forklarer mørketallene. Ved valg av metodisk tilnærming la vi derfor vekt på at tilnærmingen på en best mulig måte skulle bidra til at informantenes nyanserte syn kunne komme frem. Dette ble gjort i håp om å finne dekkende beskrivelser av de viktigste i opplevelsene informantene har hatt i møtet med utsatte for seksuelle overgrep fra kvinner. På denne måten har vi hovedsaklig vært ute etter å beskrive menneskelig erfaring, snarere enn å søke en absolutt og objektiv sannhet (Cresswell,

2007). En rekke kvalitative tilnærminger vurdert, før valget til slutt falt på en fenomenologisk variant. En slik tilnærming er utformet for å kunne skape et nyansert bilde informantenes livsverden, og er velegnet til å beskrive hvordan opplevelser fremstår for personer i bestemte kontekster med bestemte intensjoner (Willig, 2001). I tillegg er denne tilnærmingen godt egnet til å belyse et fenomen som det ikke tidligere har vært forsket mye på (Cresswell, 2007), noe som er tilfelle når det gjelder overgrep begått av kvinner og deres utsatte (Hislop, 2001).

Innenfor de fenomenologiske tilnærmingene finnes det flere ulike metodiske varianter. En av disse er transendental hermeneutisk tilnærming (Cresswell, 2007). Innenfor denne varianten av fenomenologisk metode er det et sentralt premiss at forskerne skal bestrebe seg på å se fenomenene som undersøkes med “nye øyne,” i stedet for å benytte tillærte eller vante oppfatninger. Hensikten er at det ikke skal være forskerens førforståelse, men informantenes syn, som skal komme frem i resultatene på selvstendig grunnlag (Cresswell, 2007). Ettersom vi som forskere også er et produkt av samfunnet vi lever i og utsatt for de samme mekanismene som hindrer oppdagelse av kvinnelige overgripere ellers i samfunnet, valgte vi derfor denne typen tilnærmingen som mest hensiktsmessig. Cresswell (2007) beskriver også sett av prosedyrer for gjennomføring av forskningen. Vi vurderte disse til å være godt egnet til å belyse de spørsmålene som vi ønsket å stille, samtidig som prosedyrene sørget for at validitet og reliabilitet ble ivaretatt gjennom analyseprosessen. Vi har derfor valgt å benytte disse prosedyrene som en rettesnor for hvordan vi har gjennomført datainnsamlingen og de ulike trinnene i analysen.

Utvalg

Valg av fagpersoner som informanter

En forundersøkelse viste at kvinnelige overgripere var svært vanskelig å finne i behandlingsinstitusjoner og andre relevante institusjoner, noe som indikerer problemstillingens relevans. Å intervju kvinnelige overgripere ville derimot ikke belyst problemstillingene tilstrekkelig i forhold til det vi ønsket å finne ut, og kvinner som er dømt representerer sannsynligvis en svært marginalisert gruppe som ikke nødvendigvis er representativ for overgripere som ikke oppdages. For å besvare problemstillingen vurderte vi det derfor slik at det først og fremst var utsatte for kvinnelige overgripere, eller fagpersonene som hadde erfaring med å arbeide med dem, som var aktuelle som informanter.

Å intervju personer utsatt for overgrep fra kvinner kunne fått frem i detalj hva som har holdt dem tilbake fra å anmelde, hva som har hindret dem fra eventuelt å søke behandling,

og hva som er årsaken til at de eventuelt holdt tett om overgrepene. På den måten kunne vi ha belyst oppgaven fra de utsattes vinkel. Ethiske overveielser vil derimot være svært viktige når man intervjuer en slik sårbar gruppe. Å intervju utsatte for kvinnelige overgripere medfører potensielt alvorlige tilleggsbelastninger og fare for retraumatisering for de utsatte: Da Bremnes (2009) intervjuet utsatte for overgrep fra kvinner medførte dette så store belastninger for hennes informanter at det utløste suicidalproblematikk hos flere av dem. En forutsetning for en slik tilnærming ville derfor vært å kunne sørge for adekvat oppfølging og hjelp til informantene i ettertid. Den potensielle alvorligheten av reaksjoner som kunne bli utløst av et slikt intervju setter også krav til kvaliteten og tilgjengeligheten på denne oppfølgingen. Med tanke på studiens svært begrensede ressurser fant vi ut at dette ville bli meget vanskelig for oss å få til innenfor de rammene vi hadde.

En annen forutsetning for å intervju utsatte ville for vår del ha vært at det ville frembrakt ny informasjon som ikke kunne hentes inn fra andre steder. Flere forskere har allerede intervjuet utsatte for kvinnelige overgripere og/eller gjengitt fyldige caserapporter av deres opplevelser (blant annet Bremnes, 2009; Elliott, 1994, Hunter, 1990). Tilleggsgevinsten av å intervju en ekstra sårbar gruppe oppleves dermed som forholdsvis begrenset i forhold til hva en litteraturstudie kan frembringe av informasjon. Til slutt kom vi derfor frem til at nytteverdien av å intervju utsatte for overgrep ikke overgikk ulempene.

Dermed valgte vi å vende blikket mot fagpersoner som har erfaring med å ha utsatte for kvinnelige overgripere i behandling eller behandlingstilsvarende situasjoner. Å intervju fagpersoner som har erfaring med fortrinnsvis flere utsatte for kvinnelige overgripere vil også kunne gi et mer helhetlig bilde enn det å intervju enkelte informanter vil kunne gi. Fagpersonene vil også være godt rustet til å finne fellestrekk blant de utsatte, og dermed kunne ha dannet seg et klarere bilde av hvorfor så mange velger å la være å gå videre til f. eks. politiet med sin overgrepshistorie. De fanger dermed opp historiene til langt flere utsatte enn det vi ville oppnådd dersom vi hadde intervjuet en og en utsatt. Et slikt utvalg gir også mulighet for å få frem hva fagpersonene mener er viktig med tanke på mekanismer relatert til hemmelighold – et perspektiv som ellers er forholdsvis fraværende.

Det finnes også innvendinger mot å intervju fagpersoner som ikke selv har opplevd det som de utsatte har opplevd på kroppen. Dette kan dreie seg om at fagpersoner kan overgeneralisere det de har hørt ut fra deres egne holdninger og overbevisninger. De kan også huske på måter som kan være fordreid. De kan være utsatt for “bekreftelsesbias,” der det de alt tror stadig blir forsøkt bekreftet, og de kan ha glemt eller utelatt viktig informasjon (Myers, 2005). Det kan også være tilfelle at fagpersoner ikke kan gi den samme rikdommen og

nærheten i sine beskrivelser av det som har skjedd, som de som faktisk har vært med på hendelsene. Fagpersoners kunnskap har dermed en begrensning med tanke på at de kun kan svare på forhold som har vært en del av samtalene de har hatt med de utsatte, og de kan heller ikke tilby førstehåndsinformasjon, med de konsekvensene det kan medføre.

Dybdeintervju med fagpersoner gir oss likevel mulighet til å komme nært innpå en rekke forløp etter overgrep fra kvinner uten å risikere at klienter blir skadelidende. Det vil også gi mulighet for å sette overgrepene i en faglig og samfunnsmessig kontekst. Vi har heller ikke noen målsetning om å si noe om overgrepenes art, eller andre lignende tema som utsatte ville vært i en mye bedre posisjon til å besvare enn fagpersoner. Vanskeligheter med forvrengt og uklar hukommelse, holdninger, rasjonaliseringer og vanemessige tilnærminger vil medføre mulige svakheter ved ethvert intervju, fordi vi ser dette som noe som dreier seg om generelle menneskelige prosesser. Dette ville også gi usikkerhet rundt innholdet i utsattes historier. Etter grundig overveiing kom vi derfor frem til at fagpersoner med erfaring med utsatte for overgrep fra kvinner vil gi den grundigste og mest egnede belysningen av problemstillingen.

Utvalgs-kriterium for informantene

På forhånd definerte vi følgende utvalgs-kriterium for informantene våre:

- Personer som del av sin yrkesutøvelse har hatt erfaring med både utsatte for kvinnelige og mannlige overgripere, og/eller
- Personer som en del av sin yrkesutøvelse har jobbet direkte med kvinnelige overgripere.

Kriteriene for inkludering i studien var videre følgende:

- Informanten har hatt enten overgripere eller utsatte i terapi eller terapilignende situasjoner.
- Denne relasjonen har pågått over et langt nok tidsrom til å få grundig innblikk i de utsattes problematikk og overgrepshistorie.

Terapilignende situasjoner kan for eksempel innebære at fagpersonene har hatt ansvaret for den utsatte, og har hatt nær kontakt og samtaler med vedkommende om overgrepene, uten nødvendigvis å gjennomføre terapi i klassisk forstand.

Bruk av strategisk utvalg og vurderinger forbundet med dette

Langt i fra alle psykologer og terapeuter har erfaring med utsatte for overgrep fra kvinner. Det mest hensiktsmessige i denne studien ble derfor vurdert til å være et strategisk utvalg, der vi har valgt ut informanter som har kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til det som skal undersøkes (Thagaard, 2002). Et strategisk utvalg tar utgangspunkt i informanter

som har forutsetninger for å kunne uttale seg reflektert om temaet (Tjora, 2010), og dermed kontaktet vi i første omgang ulike sentre, institusjoner og organisasjoner som spesialiserte seg innen seksuelle overgrep.

En ulempe med denne måten å rekruttere på er at utvalget kan bli skjevt, og det kan i vårt tilfelle også bli preget av det faktum at de ulike stedene som er spesialisert innen samme fagfelt gjerne har omfattende samarbeid seg i mellom. Det er dermed ikke utenkelig at bestemte holdninger går igjen flere steder dersom det eksisterer en slags felles kultur. Dette kan medføre en risiko for at denne gruppens erfaringer ikke er representative for andre som har jobbet med utsatte for kvinnelige overgrepere. Vi var klar over disse mulighetene, og kontaktet derfor slike sentre over hele landet i håp om å motvirke disse prosessene best mulig. Vi kontaktet deretter også en rekke privatpraktiserende psykologer, DPS-er og institusjoner innenfor psykisk helsevern i håp om å oppnå en større bredde i utvalget vårt. Underveis i denne prosessen tilstrebet vi bevisst en best mulig balanse mellom informanter fra slike sentre som jobber spesifikt med seksuelle overgrep, og andre, uavhengige informanter.

De kontaktede fagpersonene ble, uavhengig av om de stilte opp som informanter i studien eller ikke, spurt om de kjente til andre fagpersoner som hadde den relevante erfaringen. Videre seleksjon av informanter foregikk på den måten via snøballmetoden, der personer med relevant kompetanse kontaktes og bes om forslag til andre som kan være aktuelle for deltakelse i studiet (Langdridge, 2006). En mulig ulempe er at utvalget kan bli skjevt, og derfor er det viktig å prøve å få informanter fra ulike fagkretser så langt det er mulig. Vi tok hensyn til dette ved å kontakte mulige informanter rekruttert via snøballmetoden kun dersom de arbeidet på andre steder enn der vi alt hadde informanter. Det ble derimot gjort unntak fra dette i to tilfeller. I ett tilfelle var det klart at de to informantene til tross for samme arbeidssted jobbet svært uavhengig av hverandre. I det andre tilfellet gjorde vi unntak for en informant som satt inne med uvanlig mye informasjon om emnet.

Informantene

Vi har gjennomført dybdeintervjuer med totalt 16 informanter. Varighetene på disse intervjuene er stort sett rundt 1,5 time per intervju, med en spredning fra 62 minutter til over 8 timer for en informant som var spesielt erfaren. 4 av intervjuene varte fra 3 timer og oppover. Vi har tatt hensyn til variasjonen i intervjulengde ved å vektlegge fellestrekk i informantens opplevelser i stedet for enkeltinformanters opplevelser, for å forsøke å unngå at informanter med lengre intervjuer får uforholdsmessig stor innflytelse på datamaterialet. Av de 16 informantene er 10 kvinner og 6 menn. Vi har gått aktivt inn for å rekruttere menn for å få en

likest mulig kjønnsrepresentasjon, men dette var vanskelig i praksis siden kvinner er i flertall på fagfeltet. Gjennomsnittsalderen på informantene er 50 år, med en spredning fra 28 – 68 år.

Informantene våre jobber eller er tilknyttet til dels svært forskjellige institusjoner som arbeider spesifikt med seksuelle overgrep og traumer (og består av 10 informanter som fordelt over hele landet), de er privatpraktiserende behandlere (3), tilknyttet andre institusjoner innen psykisk helsevern (1) eller andre organisasjoner eller bedrifter (2). Informantene tilhører 6 forskjellige yrkesgrupper som alle har arbeid med utsatte for kvinnelige overgripere til felles, men av hensyn til mulighetene for identifisering i et fagmiljø der “alle kjenner alle” velger vi ikke å spesifisere deres yrkesbakgrunn nærmere. Geografisk befinner informantene seg over hele landet, men med tanke på anonymisering kan vi heller ikke si noe nærmere om dette. Flere av våre informanter beskrev seg forøvrig ikke som terapeuter selv om de inngår i terapilignende relasjoner med de utsatte, og “fagpersoner” blir derfor begrepet vi velger å bruke i studien siden informantene representerer ulike roller i forhold til den utsatte.

Flere av informantene var usikre på hvor mange utsatte for kvinnelige overgripere de egentlig hadde hatt, blant annet fordi de hadde mistet tellingen på grunn av et svært høyt antall og årevis med erfaring på feltet. Dette gjør det vanskelig å si noe nøyaktig om hvor mange utsatte for kvinnelige overgripere våre informanter har hatt. Av de som faktisk oppga tall på antall utsatte som de hadde hatt i behandling eller behandlingstilignende relasjoner varierte dette tallet fra 1 til 12 utsatte. Én informant hadde ikke hatt direkte kontakt med utsatte for kvinnelige overgripere, men ble likevel inkludert på grunn av stor kunnskap og erfaring med temaet. Tre av våre informanter hadde også erfaring med kvinnelige overgripere i tillegg til utsatte, men vi gjennomførte ingen intervjuer med fagpersoner som utelukkende hadde denne erfaringen ettersom ingen meldte seg. Kun én person med relevant erfaring sa nei til å delta i studien etter å ha blitt spurt om å delta, med anonymitetshensyn som årsak.

Det ideelle utvalget i kvalitative studier hevdes av noen å være mellom åtte og femten deltakere (Hill, Thompson og Williams, 1997), eller når man opplever metning i dataene (Tjora, 2010). Metning vil si at det ikke kommer frem nye synspunkter (Tjora, 2010). Hvis man i analyseprosessen kan sammenfatte felles temaer for informantene, som ikke blir nevneverdig utvidet ved inkludering av nye informanter, kan en slik metning være tegn på at et tilstrekkelig antall informanter er rekruttert (Cresswell, 2007). Vi avsluttet rekrutteringen ved 16 informanter på grunn av tilstrekkelig metning i sentrale deler av datamaterialet.

Prosedyre

Første kontakt med informantene, intervjuguiden og valg av gjennomføringsform

Mulige informanter ble i første rekke kontaktet via e-post i løpet av våren og sommeren 2011. Den første e-posthenvendelsen bestod av et lengre informasjonsbrev med nødvendig opplysninger om studien. Der fikk mottakerne all nødvendig informasjon om studien, om informert samtykke og informasjon om lydopptak av intervjuene, samt hvordan disse slettes etter studiens fullføring. De ble også oppfordret til å oppgi navn på andre de eventuelt kjente til som kunne være aktuelle som informanter, også hvis de ikke selv hadde relevant erfaring med utsatte for kvinnelige overgripere. Deretter avtalte vi tid og gjennomføringsmåte for de informantene som meldte sin interesse, og de fikk også informert samtykkeerklæring tilsendt for signering før gjennomføringen av intervjuene.

På grunn av mengden spørsmål vi ønsket å stille og kompleksiteten i disse fant vi ut at et spørreskjema ville være mindre egnet enn intervju ansikt til ansikt eller per telefon. I tillegg øker ansikt-til-ansikt kontakt sannsynligheten for at man får svar på alle spørsmålene man stiller (Cozby, 2004). Informanter i og rundt Oslo ble derfor hovedsakelig intervjuet ansikt til ansikt på deres arbeidssted, mens informanter ellers i landet ble intervjuet via telefon på grunn av studiens tidsramme og økonomiske begrensninger. Vi tok også opp intervjuene i sin helhet.

I forberedelsesfasen leste vi mye litteratur på området, og dette dannet i hovedsak grunnlag for å utarbeide spørsmålene i intervjuguiden. Intervjuguiden ble utformet med problemstillingene i bakhodet: Oppvarmingsspørsmål, altså enkle og konkrete spørsmål om informantens arbeidssituasjon, utgjorde innledningen på alle intervjuene. Dette kan i følge (Tjora, 2010) skape en trygghet hos informanten. Deretter fulgte flere åpne spørsmål om emner som tidligere har blitt beskrevet i faglitteraturen på området, eller om fenomener vi var nysgjerrige på. De åpne refleksjonsspørsmålene ble videre avsluttet med avrundings spørsmål. Dette ble gjort både for å gi informanten anledning til å komme med nye tanker som har meldt seg i løpet av intervjuet, men også for å normalisere intervjusituasjonen (Tjora, 2010).

Gjennomføringen av intervjuene

De første intervjuene ble gjennomført strukturert etter intervjuguiden, men etter å ha gjennomført fem intervjuer med informantene vurderte vi det til at det ville være bedre å endre måten vi stilte noen av spørsmålene i intervjuguiden på. Disse endringene ble gjort basert på hva informantene ga uttrykk for at de fant meningsfullt å svare på, og vi vektla de generelle innledningsspørsmålene mer samtidig som vi økte fokuset på å hindre at spørsmål

overlappet. I tillegg endret vi ordlyden i spørsmål som informantene ga uttrykk for at kunne oppfattes som ledende, lukkede eller forvirrende. Slik fikk de resterende intervjuene en mindre strukturert form, der vi i større grad lot informanten snakke om det vedkommende mente var viktig, med flere oppfølgingsspørsmål ut i fra det informanten vektla.

Innholdet i intervjuene ble dermed til en viss grad avhengig av informanten, på grunn av den økte fleksibiliteten i gjennomføringen. Av den grunn fikk ikke alle informantene de samme spørsmålene, noe som kan utgjøre en svakhet ved studien, siden sammenligninger mellom informantenes intervjuer blir vanskeligere siden temaene er mer varierte. På den andre siden har en slik tilnærming gitt en veldig stor bredde, mangfold og rikhet i materialet. For å undersøke eventuelle effekter denne endringen kunne ha hatt foretok vi en systematisk sammenlikning av de første intervjuene med de andre intervjuene, for å se etter endringer i måten det ble svart på mellom disse. Vi fant ingen signifikante forskjeller i kvaliteten på informasjonen før og etter endringene i intervjuguiden, bortsett fra at de senere intervjuene i hovedsak ble lengre, og hadde noe økt variasjon og nyansert preg i svarene. Denne måten å gjennomføre intervjuene på førte til at informantene fikk komme bedre til orde med sine særegne syn og perspektiver.

Analyseprosessen

Transkribering av intervjuene

Intervjuene ble transkribert i sin helhet fra start til slutt på lydopptaket. Vi fulgte en mal for transkribering som opprinnelig var laget for konversasjonsanalyse (Have, 1999 i Kvale og Brinkmann, 2009). Denne malen ble valgt fordi vi ønsket å få frem konversasjonenes språklige dynamikk, meningsinnhold, og særlige form. Vi inkluderte alt informantene sa i transkripsjonen, med unntak av avbrudd og lite meningsbærende lyder som “øhm,” siden dette ikke var relevant for oss. Kriteriene vi har brukt i transkriberingsprosessen passer etter vårt syn godt inn i Cresswell (2007) sin beskrivelse av at transkriberingen bør få frem informantenes syn, være nøyaktig, og ha en form som får frem dynamikken i intervjuene, for på den måten ivareta best mulig reliabilitet og validitet. For å sjekke nøyaktighet på transkriberingene våre transkriberte vi begge to hver for oss en informants intervju i sin helhet, for så å sammenligne transkriberingene. Vi hadde en nøyaktighet på over 90 % når transkriberingen ble sammenlignet ord for ord, der unøyaktigheter som ikke endrer betydningen som “mhm” i stedet for “mm” sammen med ulik tegnsetting enkelte steder ble trukket fra. En nøyaktighet på over 80 % regnes som bra i

kvalitativ metode (Creswell, 2007), og dette viser at at personlig stil i transkriberingene kan antas ikke å ha spilt en vesentlig rolle for resultatene vi fikk. Til sammen utgjorde transkripsjonen av datamaterialet 394,5 sider, og hvert intervju ble i snitt 24,6 sider.

Klargjøring i forkant av analysen og kvalitetssikring av transkripsjonene.

Som en del av analysen lyttet hver av oss gjennom alle intervjuene. Kvale (1997) mener dette er av stor viktighet med tanke på å få et helhetsinntrykk av materialet. Samtidig som vi lyttet til både egne og den andres intervjuer noterte vi oss samtidig potensielle tema som dukket opp i denne prosessen. Vi brukte samtidig gjennomlyttingen til å kvalitetssikre den andres transkribering: Vi gikk gjennom den andres transkribering av intervjuet ord for ord under gjennomlyttingen, og avvik fra den originale transkriberingen ble notert og rettet opp i. Dermed ble transkriberingen av hvert eneste intervju dobbeltsjekket, i et forsøk på å eliminere flest mulig feilkilder. På denne måten ble vi veldig godt kjent med de intervjuene den andre hadde gjennomført. Vi anser derfor transkriberingene våre som meget reliable.

Vi valgte videre å foreta en datastyrt analyse, der vi hadde datamaterialet vårt som utgangspunkt for å definere kategorier (Malterud, 2003). I denne fasen var det i første omgang viktig for oss å gjøre materialet mer håndterlig slik at det skulle bli lettere å analysere (Kvale, 1997). Vi valgte derfor å benytte oss av mulighetene for søking, rask omorganisering, og en intuitiv inndeling i hierarkisk form som finnes i Microsoft Excel. Vi fremstilte alle potensielt relevante sitater og uttrykk fra informantene loddrett under hverandre i en kolonne helt til venstre i dataarket. For å holde oss så tett opp til informantens ord og uttrykk som mulig valgte vi å kopiere informantens egne ord direkte fra transkriberingen, og eventuelt også inkludere spørsmålet eller konteksten som har utløst sitatet (se venstre kolonne i figur 1). Å gjøre dette med alle informantene våre i separate filer utgjorde klargjøringen til analysen.

Kategorisering og koding

Under kodingsfasen gjorde vi innledningsvis slik Malterud (2003) og Creswell (2007) anbefaler, og satt hver for oss mens vi kodet alle matrisene. Som første del av denne prosessen noterte vi til høyre for kolonnen med informantens sitater hvilket eller hvilke tema informantene snakket om i akkurat dette sitatet. Vi gjorde videre dette med alle informantens sitater, og med de tilhørende temaene loddrett i sin egen kolonne ved siden av informantens sitater ble det lett for oss å se at enkelte temaer gikk igjen i større grad enn andre (se figur 1). Da vi hver for oss på denne måten hadde gått gjennom flere informanternes uttalelser ved å finne tilhørende tema, ble det tydelig for oss at mange av de temaene som dukket opp kunne grupperes i ulike kategorier basert på felles innhold eller tematikk.

2	Direkte sitat fra informanten med informantens egne ord	Hvilket tema snakker informanten om?
3	F: Hva har vært utfordrende? I: Å jobbe her med utsatte i seg selv er jo ikke utfordrende, for mange av dem er flotte mennesker når man blir kjent med dem, men når man er uvitende kan det være en utfordring. Og det er derfor vi prøver å bekjempe dette med å få budskapet ut til mest mulig mennesker. Utfordringen blir jo også på politisk nivå. Å få de som sitter med ja, makten () til å se barna mer, og samtidig gi barna og høre på barnas stemme.	Hva som har utfordret informanten, hva informanten mener bør gjøres på samfunnsnivå
4	I: Her på senteret jobber vi med utsatte, vi kaller de ikke ofre. Det er mange som reagerer på det, offer det gjør man til at man er der resten av livet, men utsatt betyr at man kan også gå videre med livet, man har vært utsatt for noe men er ikke nødvendigvis offer resten av livet.	
5		Utsatt vs offerbegrepet
6		

FIGUR 1.

Direkte sitat fra informanten til venstre og vår benevnelse av temaer informanten tar opp til høyre.

Vi kom frem til de ulike kategoriene og hovedkategoriene ved å følge en fremgangsmåte anbefalt for å oppnå god reliabilitet innenfor transendental fenomenologisk kvalitativt design beskrevet i Cresswell (2007): De ulike temaene våre ble systematisert i underkategorier basert på felles tematikk, ettersom vi ønsket å finne felles grupper av meningsdannende begreper og deres interne organisering. De ulike temaene ble organisert i to separate, uavhengig utviklet og tentative kodebøker. På den måten fikk vi klart for oss hvilke temaer som hørte hjemme i hvilken underkategori. Etter at vi hadde gjort dette hver for oss for de første 6 informantene, sammenliknet vi og slo sammen våre respektive kodebøker. Da vi hadde funnet frem til koder for de første 6 informantene, gjennomførte vi samme prosessen med de resterende 10 informantene. Dette innebar at vi her benyttet en fremgangsmåte inspirert av hermeneutikk, der vi stadig vendte tilbake til kategoriseringene vi hadde gjort, for å forbedre disse gjennom økt forståelse og ny innsikt (Van Manen, 1990). Vi fant i hovedsak veldig godt samsvar mellom kodingene, og den felles kodeboken er lagt ved som vedlegg.

Etter at vi hadde laget en felles kodebok basert på de temaene vi fant, fortsatte vi kodingen ved å gjøre disse temaene om til kategorier basert på felles meningsinnhold, for så å plassere dem i den tredje kolonnen i regnearket. Det ble etter hvert også tydelig at kategoriene vi hadde kommet frem til igjen kunne grupperes i tre overordnede kategorier: Mekanismer på samfunnsnivå, mekanismer relatert til hvordan vi ser på den kvinnelige overgriperen og mekanismer hovedsaklig relatert til den utsatte. Denne kodingen i underkategorier og hovedkategorier for alle informantens uttalelser gjentok vi for alle informantene (figur 2).

1				
2	Direkte sitat fra informanten med informantens egne ord	Hvilket tema snakker informanten om?	Hvilken kategori tilhører dette?	Overordnet kategori
3	F: Av de du har hatt i behandling, har de hatt noen å betro seg til før de kom til deg? I: Om de har noen å betro seg til? Nei, det er jo stort sett at det at de ikke har det. Nå tenker jeg at når det gjelder overgrep mot menn som har vært utsatt for overgrep mest i oppveksten eller barndommen, som er de som for det meste tar kontakt for oss, så er det jo ganske nytt at man vet hvor man skal henvende seg i det hele tatt. Det tror jeg er en ganske stor forskjell i de senere årene. Og da er det klart at det er naturlig tenker jeg at det går tregere det med () de som har vært utsatt for kvinnelige overgripere å ta det steget, fordi at det er ikke så...Det er ikke et tema på samme måte i samfunnet. Det er ikke.. () så mye støtte for det før man selv kommer over det steget og begynner å snakke om det. Det tenker jeg at har veldig stor betydning for menn generelt som har vært utsatt, at man kan forestille seg at den man snakker med har hørt dette før, og kan kanskje tro på det.	Hvem skal de si det til? Et lite omtalt tema i samfunnet	Underkategori 10: Den utsattes videreformidling av overgrepene. Underkategori 3: Samfunnsbaserte mekanismer som gjør det vanskelig å se kvinner som mulige overgripere	Mekansimer på samfunnivå, mekanismer som angår den utsatte

FIGUR 2.

Temaer ble videre kategorisert i underkategorier og deretter i hovedkategorier (t.h).

Hovedgrunnen for valg av denne fremgangsmåten var at den ville gi god oversikt over sentrale og gjentakende trender i datamaterialet, og både enigheter og motsetninger kom tydelig fram. Vi beholdt forskerens spørsmål som en del av dataene for å ivareta konteksten. Dermed opplevde vi ikke at vi mistet nærhet overfor utvelgelsen av signifikante utsagn og inndelingen i ulike kategorier, noe som kan skje ved en datastyrt analyse (Cresswell, 2007). ..

Meningsfortetning og presentasjon av resultatene

Siste del av analysearbeidet inkluderte prosessen med å gjøre en skriftlig og tematisk oppsummering av funnene våre. I presentasjonen av resultatene har vi valgt en temasentrert tilnærming, der informasjon fra alle informantene om sentrale tema sammenlignes systematisk, kategori for kategori. Denne måten å gjøre det på er godt egnet til å gå i dybden på de bestemte temaene (Thagaard, 2002, Cresswell, 2007). Å lage korte skriftlige fremstillinger av hvert tema på denne måten kan bidra til å belyse informantenes uttalelser på en fortettet og rik måte innenfor en dekontekstualisert ramme.

I presentasjonen av resultatene var det viktig for oss å få frem både bredden i materialet og gjentakende mønstre, samt å vie tilstrekkelig oppmerksomhet til materiale som bryter med den ledende trenden i datamaterialet. Informasjon som ikke ble vurdert som relevant for problemstillingene våre ble ikke tatt med i resultatfremstillingen, og store mengder resultater ble derfor ekskludert fra den endelige fremstillingen. Ved å unngå å fjerne seg for langt fra deltakernes opprinnelige språk i denne prosessen kan man best bevare informantenes budskap slik det var ment å fremstå (Cresswell, 2007). Samtidig skaper dette utfordringer i forhold til informantenes anonymitet, siden det er snakk om en liten gruppe

informanter der mange kjenner hverandre. Det er heller ikke mange med den samme erfaringen i landet, noe som også medfører risiko for identifisering fra utenforstående.

Flere av våre informanter har innstendig bedt oss bruke betegnelsen “utsatt” i stedet for “offer” i fremstillingen vår, siden det første oppleves som mindre stigmatiserende. Vi har derfor valgt å bruke denne betegnelsen, uten å ta videre stilling til debatten rundt denne begrepsbruken. Vi har også videre prøvd å ta hensyn til både anonymitet og behovet for et språk informantene kan kjenne seg igjen i ved å bruke såkalte “konstruerte sitater.” Disse konstruerte sitatene oppsummerer det en eller flere informanter mener er sentralt, med et språk som tilsvarer eller ligger nært opp til informantenes eget språk (Malterud, 2003). Med andre ord fortetter vi innholdet i kategorien samtidig som vi holder oss nært datamaterialet ved å lage en slik sitatoppsummering av innholdet ved å bruke informantenes egne ord (Malterud, 2003). Vi har derimot droppet svært særegne ord og vendinger som potensielt kan være identifiserende. For å gjøre identifisering enda vanskeligere har vi også som slått sammen sitater fra flere informanter i samme sitat, slik at det skal være vanskeligere å kunne identifisere en enkelt informant. På grunn av dette er det viktig å understreke at en informant som kjenner seg igjen i deler av et sitat ikke nødvendigvis vil kunne stå for den delen av sitatet som består av en annen informants uttalelser. Samtidig har vi også endret informantnummer på sitatene som er brukt i teksten, slik at man ikke kan legge sammen sitatene til en informant og på den måten kjenne vedkommende igjen. Av samme grunn kommer vi heller ikke til å nevne alder, kjønn eller geografisk tilhørighet på våre informanter.

Etikk, validitet, reliabilitet og generaliserbarhet.

Etikk og etiske vurderinger i forbindelse med studien

Ved første kontakt fikk informantene grundig skriftlig informasjon om studien. Da de uttrykte ønske om å delta fikk de oversendt samtykkeerklæringen, der all relevant informasjon som kan påvirke deres ønske om å delta var inkludert. Der ble de informert om hensikten med studien og ikke minst om retten til å trekke seg på ethvert tidspunkt (Cozby, 2004). Videre ble de informert om at intervjuene ville bli opptatt på bånd, og at disse ville bli slettet ved studiens slutt. All informasjon ble oppbevart konfidensielt under hele prosessen. Etiske vurderinger var også en viktig grunn til at vi valgte fagpersoner og ikke utsatte som informanter. En annen viktig utfordring forbundet med denne studien er relatert til anonymisering av datamaterialet, og vi har konsekvent valgt å beskytte informantenes anonymitet i de tilfellene vi var i tvil på de måtene som er tidligere nevnt.

Regional Komité for medisinsk forskningsetikk (REK) må søkes om godkjenning dersom studien omfatter mindreårige informanter eller sensitive temaer knyttet til informantenes helse. Etter drøfting med veiledere kom vi frem til at det ikke ville være nødvendig å søke REK, ettersom studien slik vi vurderer det faller utenfor kriteriene for en søknad dit. For det første er informantene i denne studien er fagpersoner, og ikke personer som tilhører spesielt sårbare grupper. Temaene som informantene vil intervjues om er temaer som allerede opptar mange av informantene og som er nært knyttet til deres yrkesutøvelse. De psykiske påkjenningene i forbindelse med å bli intervjuet en-til-en vil derfor mest sannsynlig ikke overskride hverdagslivets belastninger. Vi hadde heller ikke på noen måte intensjon om å innhente sensitive og identifiserbare helseopplysninger, noe vi heller ikke fikk. Det ble derfor understreket ovenfor informantene at deling av erfaringer basert på overgrepsutsattes personlige historier måtte gjøres i anonymisert form, for å holde utsatte uidentifiserbare også for oss.

Studiens validitet

Når man snakker om validitet i forskningssammenheng innebærer det blant annet at svarene man finner er svar på de spørsmålene man forsøker å stille (Tjora, 2010). Ifølge Cresswell (2007) kan man slå fast nøyaktigheten til funnene gjennom blant annet kritisk vurdering av negative funn, “tykke” beskrivelser tett opp til informantenes utsagn, og ved bevisst fremlegging av forskernes arbeidsmetoder, kunnskap, verdier og holdninger, samt den påvirkningen disse kan ha. Det har derfor vært viktig for oss at vi også inkluderer informasjon som ikke passer så godt med den helhetlige trenden i fremstillingen av resultatene, for å gi en mer nøyaktig beskrivelse av hva informantene faktisk har kommunisert til oss. På den måten kan påvirkningen fra eventuelle subjektive fortolkninger av dataene fra vår side bli redusert (Cresswell, 2007). I fremstillingen av resultatene har vi også prøvd å legge oss så tett opp til informantenes språk som mulig, forutsatt at dette ikke setter deres anonymitet i fare.

Økologisk validitet handler om hvorvidt en studie fanger virkeligheten eller virkelighetens liv (Howitt, 2010). En måte å ivareta dette på kan være ved å be om informantenes synspunkter på funnene. Cresswell (2007) oppfordrer forskere til å sende beskrivelsene av temaene som utgjør den foreløpige resultatfremstillingen ut til informantene for gjennomlesning og kommentarer. Disse innspillene kan deretter integrere i den ferdige beskrivelsen av funnene i studien. Vi sendte derfor ut en slik tentativ resultatfremstilling til informantene. Ingen av informantene som svarte på henvendelsen ga uttrykk for at de ønsket

endringer i fremstillingen av resultatene, og det at informantene kjente seg igjen i beskrivelsene av resultatene styrker validiteten til funnene våre (Cresswell, 2007).

Vi har prøvd å vise hvordan vi har ivaretatt hensyn som validitet og reliabilitet ved hjelp av grundige og omfattende metodiske beskrivelser. Validiteten styrkes også av å være åpne om hvordan man praktiserer forskningen og ved å begrunne valgene som tas underveis (Cresswell, 2007; Tjora, 2010). Dette har vi gjort ved å dokumentere og begrunne alle valgene vi har tatt. Underveis i prosessen har vi også bestrebet å ha en reflektert rolle i forhold til vår egen rolle som forskere, og i forhold til hvilken rolle vi har spilt i fremstillingen av de resultatene vi har fått (Cresswell, 2007). Vi har derfor ved studiens start spurt oss selv og skrevet ned hvilke holdninger og erfaringer vi selv hadde på dette området. Målet var å kunne ha et reflektert forhold til hvordan vi selv eventuelt kan påvirke resultatene våre, og også å gjøre oss bevisste på hvilke oppfatninger vi kan stå i fare for å tillegge andre.

Reliabilitet og generaliserbarhet

Når det gjelder reliabilitet, som hovedsaklig angår resultatenes pålitelighet, har Cresswell (2007) først og fremst trukket frem viktigheten av at nøyaktigheten til dataene sikres gjennom kryss-sjekking av transkribering og koding fra flere forskere. Ved dobbeltsjekking av den andres transkribering, sørge for gjennomlytting av alle intervju to ganger og ved å sammenligne nøyaktighet av både koding og i transkriberingen har vi prøvd å ivareta disse hensynene best mulig. Høy reliabilitet viser seg gjennom høyt samsvar i forskernes oppfatning om hva som ble sagt (Cresswell, 2007), noe vi også har opplevd. Ved å være gjennomgående kritiske til egne konklusjoner, ved å fremheve motsatte tendenser i dataene, og ved å kryssjekke arbeidet, har vi tatt noen metodiske grep for at tendenser i dataene ikke skal bli for farget av vårt eget syn, vår egen kunnskap, holdninger og forutinntatthet. Dette vil i følge Cresswell (2007) medvirke til at tilliten til at dataene er korrekt representert, kodet og analysert styrkes.

Reaksjoner og uttalelser vi har fått fra andre terapeuter uten relevant erfaring med kvinnelige overgripere har vært forskjellig fra det vi har hørt fra våre informanter. Dette tyder på at våre informanter har en innsikt og kunnskap med tanke på reaksjonene til utsatte for kvinnelige overgripere som andre terapeuter ikke nødvendigvis deler. Mange av våre informanter befinner seg på steder der de til daglig jobber med seksuelle overgrep. Det kan derfor med rimelighet tenkes at disse informantene er langt mer oppdaterte og kunnskapsrike på dette feltet enn terapeuter flest. Det kan også godt være at personer som har viet seg til å jobbe spesifikt med utsatte og overgripere har andre syn på de temaene som tas opp i studien

enn andre terapeuter. Noen steder som spesifikt retter seg mot utsatte for overgrep kan også bli oppsøkt av klienter med en problematikk som er utypisk for hva som er tilfellet andre steder. Alt dette begrenser naturlig nok generaliserbarheten med tanke på andre terapeuter uten relevant erfaring med utsatte for kvinnelige overgripere.

Kun utsatte for kvinnelige overgripere som opplever at de har behov for hjelp – og som har ressurser nok til å handle i overensstemmelse med denne opplevelsen – vil ta kontakt med våre informanter. Studien vil derfor ikke nødvendigvis kunne generaliseres til utsatte for kvinnelige overgripere generelt, men kan likevel si mye om erfaringene til de som har opplevd å få det vanskelig etterpå. Det er også muligheter for at den gode metningen vi hadde i dataene kan være med på å øke denne generaliserbarheten. Det må også understrekes at selv om informantenes erfaringer med utsatte ikke nødvendigvis kan generaliseres til andre terapeuter, kan mekanismene de påpeker likevel ha stor generaliserbarhet – forutsatt at de virkelig hindrer en allmenn evne til effektivt å kunne identifisere kvinnelige overgripere.

Styrker og svakheter ved studien

En styrke ved studien er at vi har lagt stor vekt på å være systematisk og grundig i både forberedelsesfasen og i gjennomføringen av selve studien. Vi har også lagt svært stor vekt på å prøve å ivareta studiens validitet og reliabilitet på de måtene vi tidligere har beskrevet. Vi har forsøkt å vise dette gjennom grundig dokumentering av våre valg underveis. En annen styrke er også et relativt høyt antall informanter, lange og grundige dybdeintervjuer og en åpen intervjuform som er egnet til å få frem informantenes egne meninger (Cresswell, 2007). Det er også stort tilsynelatende samsvar mellom våre informanters erfaringer og resultater fra studier som har brukt utsatte som informanter (blant annet Bremnes, 2009).

Studien har flere mulige svakheter, og disse har blitt pekt ut fortløpende. Informantenes manglende førstehåndskunnskap kan samtidig gjøre det vanskelig å identifisere hvilke ettervirkninger utsatte viser som kan tilskrives overgrepene og ikke annen type mishandling, som ofte skjer samtidig med seksuelle overgrep. Vi har tatt utgangspunktet i ressurssterke fagpersoner med god kjennskap til utsatte for kvinnelige overgripere. Det er derimot mulig at det å intervjuer terapeuter og personer ellers i samfunnet som *ikke* har en slik erfaring kunne gitt vel så mye informasjon for å avdekke hva som er med på å hindre oppdagelse av overgrep begått av kvinner. Kanskje kunne slike intervju vært med på å gjøre sentrale holdninger enda tydeligere. I tillegg er vi som forskere også et produkt av samfunnet, slik at muligheten for at vi kan ha oversett sentrale mekanismer - og spørsmålene som kunne ha avdekket dem - alltid vil være til stede.

RESULTATER

Under analyseprosessen grupperte vi alle temaene som informantene omtalte i tre hovedkategorier og ti underkategorier. Innhold i hver kategori har blitt til gjennom informantenes selvstendige refleksjon rundt mekanismer som hindrer åpenhet rundt kvinnelige overgripere, samt via spesifikke, åpne, utforskende og/eller oppfølgende spørsmål fra vår side. Vedlagte kodebok og denne oversikten viser alle kategoriene våre:

Hovedkategori 1: Samfunnsrelaterte mekanismer.

Underkategori 1: Utbredte holdninger til kvinner, kvinnerollen og morsrollen.

Underkategori 2: Det mannlige offeret og utfordringer tilknyttet mansrollen.

Underkategori 3: Overgrepssdiskursen.

Hovedkategori 2: Mekanismer relatert til synet på den kvinnelige overgriperen.

Underkategori 4: Oppfatningen om at kvinner ikke kan begå overgrep.

Underkategori 5: Hvordan forklares overgrepene til den kvinnelige overgriperen?

Underkategori 6: Mekanismer relatert til overgrepene som bidrar til hemmelighold.

Underkategori 7: Relasjonen mellom den kvinnelige overgriperen og den utsatte.

Hovedkategori 3: Psykologiske mekanismer knyttet til den utsatte.

Underkategori 8: Psykiske og emosjonelle reaksjoner på overgrep relatert til hemmelighold.

Underkategori 9: Den utsattes videreformidling av overgrepene.

Underkategori 10: Andre faktorer som bidrar til hemmelighold.

Av oversiktshensyn har vi valgt å følge denne kategoriseringen i presentasjonen av resultatene våre. Dette har derimot medført at noen tema er flyttet i forhold til inndelingen i den opprinnelige kodeboken, der vi endte opp med en til dels mangefasettert og kompleks inndeling. Vi har i midlertid brukt kodeboken som en rettesnor underveis i skrivingen, for å ta vare på logikken som vi fant der. Vi har valgt å droppe å fremstille kategori 10 her, siden innholdet i denne kategorien alt omtales tilstrekkelig under andre kategorier. Med tanke på oppgavens omfangsbegrensning har vi også valgt å vektlegge det som for oss fremstår som de mest sentrale tendensene og nyansene i datamaterialet, og vi har ekskludert tema bestående av erfaringer som fagpersonene har hatt dersom disse ikke er relevant for problemstillingene. Ettersom det ved enkelte anledninger kan være belysende å oppgi hvor mange informanter som vektlegger bestemte tema velger vi å gjøre dette der det er relevant, selv om det ikke nødvendigvis er vanlig i kvalitativ metode. Det er likevel viktig å understreke at ikke alle

informantene fikk de samme spørsmålene, selv om alle informantene var innom flesteparten av temaene som vi ønsket å belyse. Antall informanter som har dekket et tema reflekterer dermed ikke nødvendigvis hva informantene mener er viktigst, men kan også være et uttrykk for hva som opptok dem mest under intervjuet.

Hovedkategori 1: Mekanismer på samfunnsnivå

I første omgang fremstiller vi de temaene våre informanter var opptatt av som først og fremst gjør seg gjeldende i et større perspektiv og/eller på samfunnsnivå.

Underkategori 1: Utbredte forventninger til kvinnerollen og morsrollen

Våre informanter forteller om overgrep begått av blant annet mødre, tanter og andre slektninger, barnehageansatte, lærere, fritidsledere, kvinnegjenger, venninner, tilfeldige bekjenskaper og helt fremmede kvinner. I vårt utvalg formidlet informantene som berørte dette temaet derimot uten unntak at den kvinnelige overgriperen etter deres erfaring oftest var en mor, og at hun først og fremst forgrep seg på sine egne barn.

Et flertall av informantene snakket om det som ble opplevd som utbredte holdninger og forventninger i samfunnet til hvordan en kvinne skal være: Hvordan det i stor grad forventes at kvinner skal være snille, gode og omsorgsfulle, og ikke minst oppofrende og uegoistiske i forhold til eventuelle barn. To av informantene brukte betegnelser som “glorifisering og forhelligelse av morsrollen” for å omtale hvordan de opplevde samfunnets syn på morsrollen. Andre opplevde at morsrollen var en slags “madonnarolle,” med en ikkeaggressiv seksualitet. Disse forventningene til kvinner og mødre ble også opplevd av de utsatte selv, for selv i tilfeller der mor var overgriper fikk de gjerne samtidig et bilde av hvordan “en mor skal være” fra f. eks media og kameraters mødre.

9 av informantene tok videre opp det de opplevde var et allment utbredt syn på morsrollen og kvinnerollen, og samtidig en viktig årsak til hemmelighet og mørketall. Forventningene til kvinner som gode og omsorgsfulle med en lite aggressiv seksualitet og forventningene til morsrollen fungerer både som kamuflasje som hindrer oppdagelse av overgrepshold, men gjør det også ekstremt vanskelig å skulle fortelle om overgrep for de utsatte. Et overgrepshold der mor er overgriper går i følge informantene på tvers av alle forventningene som finnes til morsrollen:

Det er det største tillitsbruddet du kan bli utsatt for i hele verden omtrent. Bruddet med alle forventningene til hvordan en god mor skal være blir så fatalt. Når den som har hovedansvaret for å gi deg omsorg utsetter deg for overgrep blir det veldig

sjokkerende, forvirrende og nesten uforståelig. Det blir så vanskelig å forholde seg til.
– Informant 2, 6 og 10.

Informantene forteller om hvordan utsatte ofte opplever et vanvittig svik når det er akkurat *mor* som begår overgrepene. Dette sviket omtales som en viktig tilleggsbelastning for de utsatte. Det er ikke bare svik i form av overgrepet i seg selv, men også et brudd på alle våre ofte tatt for gitte forventninger om hvordan en god mor skal være og hvordan kvinner er. Informanter fremhevet hvordan bruddet med bildet av “den gode mor” og “kvinner som snille” ble hyppig tatt opp av utsatte i samtaler. Utsatte satte ofte spørsmålsteget ved hvordan en *kvinne*, og ikke minst hvordan akkurat *mor*, kunne gjøre noe slikt – selv når begge foreldrene hadde vært overgripere eller flere overgripere hadde vært involvert. Flere informanter uttrykte at utsatte ofte opplevde det som lettere å forstå at menn kunne begå overgrep, ettersom menns seksualdrift i følge dem var mer tydelig og akseptert, mens kvinner forventes å være snille, gode og ikke-seksuelle. Informantene opplevde at dette var et tema som vekket svært sterke følelser hos de utsatte.

Overgrepene fra kvinner sitter på en måte lenger inne å fortelle om enn overgrep fra menn. De utsatte får det liksom ikke til å stemme. Det er så uforståelig. Mødre eller kvinner skal jo ikke være slik. De skal være tryggheten og omsorgen selv. Bruddet med morsrollen blir enormt. Når overgriper er av samme kjønn som den utsatte ble det spesielt uforståelig. Skammen og sviket ble enda større. Det er så vanvittig skamfullt å skulle si at “dette har mamma gjort mot meg.” Det er et brudd på alt en morsrolle skal være. Vi snakker ofte om den hellige morsrollen og den hellige kvinnerollen... En del av det å være misbrukt, og sårheten i det, er når man skjønner at man har vært holdt for narr. – Informant 5, 8 og 10.

Andre informanter satte spørsmålsteget ved om overgrep fra kvinner er et såpass stort normbrudd og brudd på kvinne- og morsrollen at det påvirker hvordan atferden tolkes: Det ble satt spørsmålsteget ved hvorvidt både utsatte, fagpersoner og andre som hører om kvinnelige overgripere vil være mer tilbøyelig til å se overgrepene som uttrykk for psykisk sykdom eller repetisjon av egne overgrepserfaringer, enn hvis en mann forgriper seg:

Jeg tenker at en del av det har å gjøre med forventinger på kvinnerollen, at når det er et så stort brudd så er det lett å se det avviket som sykdom. At det på en måte er en måte å gjøre det mer forståelig på. At forventningen til hvordan en kvinne er blir så brutt at hun må være psykisk syk. Det er mye vanskeligere å komme frem til at mor gjorde det kun fordi hun var kåt. Selv om den kvinnelige overgriperen kanskje har en psykisk lidelse så er hun jo likevel bevisst og klar over hva hun gjør, det er ikke noen psykose du går inn i som gjør deg utilregnelig. – Informant 2 og 13.

Underkategori 2: Mannen som offer og bruddet på manssrollen

14 av de 16 informantene tok opp tematikk knyttet til å utfordringer de opplevde at utsatte strevde med forbundet med det å være både offer og mann. Det var spesielt hvordan forventningene til manssrollen kunne gjøre det vanskelig for menn å fortelle om overgrep generelt og overgrep utført kvinner spesielt, som opptok informantene.

Det har med den totale ydmykelse å gjøre. Den blir så total, både fysisk og psykisk. Det handler om opplevelsen av å bli fratatt ikke bare all verdighet, men også kjønnsrollen og identiteten som mann. Hele den mannlige identiteten blir angrepet. Manglende evne til å leve opp til manssrollen er forbundet med mye mer skam, og troverdigheten er kanskje ikke helt på plass for de som hører om det. Forventningene til manssrollen er ikke basert på virkelighet. Tøffe gutter gråter jo ikke. Gutter skal være steintøffe, tåle alt. Man skal ikke vise mye svakhet som mann. Det er så mange antakelser om “slik er mannen” og “slik skal mannen være,” noe jeg ser både i arbeidslivet og i samfunnet ellers. Det er ikke basert på virkeligheten. – Informant 1, 10 og 13.

Forventninger til manssrollen som informantene opplevde eksisterer i samfunnet er tanken om at mannen skal være macho, fysisk og psykisk sterk, en mann skal heller ikke gråte eller vise nevneverdig sårbarhet, han skal være den som forfører og aller helst alltid har lyst på sex - og ikke minst forventes det nærmest at mannen skal være i stand til å forsvare seg, omtrent uansett hvem eller hvor mange det er som prøver å skade ham. Urimeligheten av disse forventningene ble påpekt av noen av informantene, som også fortalte hvordan utsatte menn ikke nødvendigvis satte spørsmålsteget ved om det var rimelig å skulle prøve å leve opp til disse forventningene eller ikke. I stedet ble overgrep, og spesielt overgrep fra en kvinne, opplevd av mange mannlige utsatte som et brudd på manssrollen. Det var som opplevelsen av å være “mindre mann” kunne bli med på lasset, i tillegg til krenkelsene selve overgrepene medførte.

Forventninger til manssrollen medfører i følge noen av informantene at det blir vanskelig å se menn som mulige ofre, samtidig som opplevelsen av å ha brutt disse forventningene samtidig gjør det vanskelig for menn å søke hjelp eller videreformidle overgrepene. Flere av informantene beskrev hvordan de opplevde at terskelen for å søke hjelp var høyere for menn enn for kvinner, at dørstokkmila rett og slett var lengre for menn. Der kvinner opplevde at de kunne ta med seg venninner på incestsenter, var det samme overhodet ikke tilfelle for menn.

“Menn kan da ikke være ofre...?”

Informantene snakket også om hvordan det å være utsatt for overgrep av en kvinne ikke passet inn i det de opplevde som en utbredt stereotypi av at det er menn som er

overgripere og kvinner som er ofrene. De beskrev videre hvordan slike oppfatninger gjør det vanskelig for både utenforstående, men også de utsatte selv, å se menn som mulige ofre for overgrep, spesielt der kvinner er overgripere. I et tilfelle, som ble nevnt som eksempel på dette av en informant, var det allment kjent i bygda at mor og sønn hadde et forhold. Dette ble sett på som et upassende forhold snarere enn en overgrepsrelasjon, mens et tilsvarende forhold mellom en eldre far og en datter sannsynligvis ville fått alarmen til å gå. En annen informant forteller om en mannlig utsatt som i voksen alder mente det måtte være *han* som begikk overgrep mot sin mor, fordi “kvinner gjør jo ikke slikt” – selv om han var bare 7 år da overgrepene startet. Også den kvinnelige overgriperen selv kunne spille på stereotypien ved å gjenta at “kvinner kan jo ikke være overgripere” overfor sine utsatte.

Flere informanter hadde en opplevelse av at mange menn syntes det var vanskelig å se på seg selv som offer, og at behovet for å fremstille seg som sterk og en som tåler mye var til stede hos flere, men langt fra alle, menn. Det å faktisk innrømme at de hadde blitt skadet av en kvinne kunne sitte svært langt inne hos mange mannlige utsatte, og det samme gjorde det å bare skulle innrømme at de hadde det vondt.

Det å være offer for en kvinne, den forståelsen tror jeg ikke de vil ha. De fremstiller seg oftere som personer som tok initiativ til det selv, styrte det selv, og som de hadde makt og kontroll over overgriper for å få vedkommende til å gi dem penger eller tjenester. Det er kanskje en måte å mestre det på. – Informant 10 og 9.

“Hvorfor forsvarte du deg ikke?”

Forventningen om at en mann skal være i stand til å forsvare seg oppleves i følge informantene som sterk av mange utsatte, og det samme er skammen for mange når de opplever at en stereotypisk fysisk svakere kvinne har klart å gjennomføre et overgrep. Spørsmålet om hvorfor han ikke var i stand til å forsvare seg selv er ofte et spørsmål som kommer ikke bare fra omgivelsene som eventuelt får vite om overgrepene, men også fra den utsatte mannen selv. Informantene forteller at menn utsatt for overgrep som barn eller som unge gutter kan ha store vanskeligheter med å innse at de ikke hadde de samme mulighetene til å forsvare seg fysisk som barn, som det de har nå som voksne.

I første omgang bunner nok mye i tanken om at menn ikke blir krenket på den måten. Det er noe kulturelt betinget forbundet med det å bli fratatt identiteten som mann. Det å føle at du som mann ikke har nok handlekraft til å komme deg ut av den situasjonen, at du ikke mestrer og har kontroll... Man får en opplevelse av at “jeg burde ha stoppet det” og “dette skulle ikke skjedd.” Vi er nok ganske preget av kjønnsrolletenkning fortsatt. – Informant 6, 10 og 12.

Som en motvekt til dette forteller informantene om voksne menn som har blitt utsatt for overgrep mens de har vært fysisk vergeløse: De har vært sovende eller bevisstløse, og det

fortelles om overgrep som har blitt gjennomført ved hjelp av vold eller ekstreme trusler eller i situasjoner der de har fryktet for liv og helse. Informantene forteller også om utsatte som har hatt for mange kvinnelige overgripere til at han har klart å kjempe imot. Andre forteller om hvordan utsatte ikke har hatt lyst til å slå tilbake eller forsvare seg fysisk mot en kvinne, fordi da er det ham som mann det vil gå utover – for hvem vil vel tro at *han* er offeret?

Det er derimot ikke fysisk overmannede utsatte menn informantene forteller mest om: De fleste informantene la hovedvekten på hvordan menn også kan bli ute av stand til å forsvare seg på grunn av psykiske forhold og situasjonen som overgriperen skaper rundt overgrepet. De fleste informantene forteller om hvordan kvinnelige overgripere skaper en situasjon som handler om psykologisk makt, en annen type overtak. Dette overtaket kan også arte seg i form av trusler eller press fra overgriper i ulike former. Mange informanter har erfart hvordan det å ha bukket under for overgripers psykologiske overtak er forbundet med ekstra stor skamfølelse. Når det ikke er eksplisitt vold eller tvang involvert blir det ekstra vanskelig å forstå og forklare for seg selv og andre at overgrep i det hele tatt kunne skje.

Hvis en mann forgriper seg mot deg kan det være et element av vold der som gjør at man kan si at man var sjanseløs eller fryktet for livet sitt. Når en kvinne har misbrukt deg, kan det være vanskeligere å finne tilstrekkelige begrunnelser for at det kunne skje. Det er svært skamfullt. I forhold til gutter handler det så mye om kjønnsroller og forventningene de har til seg selv som mann. De forventer ofte at de burde ha kunnet stoppe det, at de burde ha vært i stand til å stå opp for seg selv. – Informant 10 og 14.

“Menn har jo alltid lyst, så hvorfor nøt du det ikke bare?”

Flere informanter har erfart holdninger på både kulturelt og samfunnsmessig plan i retning av at “menn har alltid lyst på sex,” og at menn dermed ikke kan utsettes for overgrep. Hvis en kvinne er seksuelt aggressiv er omtrent forventet at han skal nyte det og være klar til å hoppe på tilbudet når som helst, nesten uavhengig av hvem vedkommende er og hvordan relasjonen er mellom dem - og til og med uavhengig av om han samtykker og har lyst på seksuell kontakt eller ikke.

Hvis en mann blir dratt inn i et smug av 4-5 sterke kvinner som fratar ham enhver form for seksuell integritet så kan man si på den utbredte måten at det er en nytelse for ham. Hvis det samme skjer med en kvinne er det fy skam slemme menn som har gjort det. Jeg synes stadig jeg møter høyt utdannede, oppegående personer som kan si ting som “ja, men unge menn drømmer jo om eldre kvinner...?” Men opplevelsen handler ikke bare om seksuelt overgrep, det handler om å være fullstendig i en annens hender, du blir invadert og din vilje blir på en måte utslettet. Den opplevelsen er ikke kjønnet. – Informant 16 og 10.

Informantene forteller at dersom menn forteller om seksuelle krenkelser fra en kvinne i barndommen, så er den vanligste responsen fra flesteparten av kompisene at de bare ler av

det, og sier ting som: “Var ikke det bare deilig da?” Informantene forteller også om skjebner som nesten har endt tragisk når det har kommet frem at unge gutter har blitt misbrukt av eldre kvinner. Her har latterliggjøringen rundt det å ha opplevd overgrepet som vanskelig og ikke som en god seksuell opplevelse blitt en alvorlig tilleggsbelastning til selve overgrepet.

Rundt den mannlige seksualiteten har vi en sånn greie om at alt er så godt. Og kanskje er det slik, men det er fortsatt like skadelig. Jeg har også opplevd at en dommer har uttrykt ovenfor en 14 år gammel gutt at mange unge gutter synes det han ble utsatt for bare er stas. Og kanskje er det slik, jeg skal ikke si at noen ikke opplever det som positivt, men det er faktisk forbudt. – Informant 4 og 13.

“Men du fikk jo ereksjon? Da må du jo ha hatt lyst!”

Informantene forteller at de opplever at de fleste personer tenker på penetrering av et kjønnsorgan i en eller annen form når det er snakk om overgrep. Overgrep kan derimot bestå av en lang rekke seksuelle handlinger, der samleie bare er en liten del av bildet, eller kanskje ikke forekommer i det hele tatt. Samtidig opplever informantene en samfunnsmessig utbredt oppfatning i form av at ereksjon oppfattes som uttrykk for og bevis på lyst eller samtykke. Mange mannlige utsatte har i følge informantene derfor erfart hvordan andre som får kjennskap til overgrepet ofte stusser over hvordan den kvinnelige overgriperen klarer å gjennomføre overgrep – ereksjon blir sett på som både en forutsetning for det som allment forbindes med overgrep, og samtidig et bevis på delaktighet! Dette gjør det vanskelig for mange å forstå at menn kan være utsatt for overgrep i det hele tatt.

Flere informanter gir også uttrykk for at de opplever at det ikke bare er utenforstående som ser ereksjon som et bevis på lyst og samtykke, men også den utsatte selv og den kvinnelige overgriperen, som ikke nødvendigvis forstår at han ikke har lyst: Overgriperen ser gjerne på ereksjonen som bevis på samtykke eller delaktighet – noe de også ofte formidler til den utsatte, med ekstrem skyldfølelse som en konsekvens:

Hun kunne gi ham følelsen av å selv være en del av overgrepene ved at hun sa ting som “jeg ser at du liker dette,” enda han overhodet ikke likte det eller ville det som skjedde. Jeg opplever at mannlige overgripere er mye mer rett på sak, de er selvsentrerte i overgrepene og mer sånn “gjør slik” og “gjør slik.” De kvinnelige prøver gjerne å frembringe en ereksjon, og det skaper utrolig kaos i hodet på de utsatte. Det er som om det er viktig for dem å få de utsatte med på lag for å kunne legge skylden over på dem. Det er så kynisk og utspekulert. Den store utfordringen er å få den utsatte til å forstå at ereksjon kan være automatisk og/eller et resultat av at hodet ditt har blitt utsatt for en samvittighetslek fra du var liten. – Informant 3 og 15.

I følge flere av informantenes erfaringer er det ikke nødvendigvis noe likhetstegn mellom ereksjon og det å samtykke til det som skjer. Mange av informantene beskriver det som om “kroppen svikter” når den mannlige utsatte får ereksjon under overgrepet. De

beskriver videre hvordan fysisk stimulering kan utløse seksuelle følelser selv om den utsatte ikke samtykker eller har svært ambivalente følelser angående det som foregår. Selv i situasjoner der han blir veldig redd kan penis i følge informantene likevel reagere automatisk, og informanter med lengst erfaring var de som oftest beskrev ereksjon som noe som kunne skje som en ren automatisk prosess utløst av fysisk stimuli, helt uten noen som helst lystopplevelse:

Menn som skal henrettes får ofte ereksjon og orgasme i dødsøyeblikket. Det er som når man blir veldig redd og pisser i buksa fordi man mister kontrollen over kroppen. Kroppen lever sitt eget liv. Det kan også ereksjonen gjøre når man er veldig redd eller blir utsatt for berøring, slik som i overgrepssituasjoner. Det at samfunnet likestiller ereksjon med lyst er noe man ikke får til å stemme med det man opplever fra eget sansesapparat. – Informant 15 og 9.

Dette er et tema som i stor grad opptar informantene: Nesten alle informantene tar opp opplevelser rundt det at kroppen har sviktet under overgrepene. En informant mener at kvinnelige overgripere må ha innta en forførende strategi for å fremprovosere ereksjon hos den mannlige utsatte. De andre informantene vektlegger i stor grad hvordan deres erfaringer står i strid med denne utbredte oppfatningen, og beskriver blant annet hvordan en forførende strategi ikke er nødvendig, siden mannlige utsatte både har fått ereksjon og utløsning også under svært voldelige overfall. Opplevelsen av at “kroppen svikter” ved at den reagerer seksuelt og får ereksjon, er noe informantene opplever er ekstremt skambelagt:

Ting skjer enten de vil det eller ikke, selv om de ønsker seg langt bort. Det er en enorm skam over at kroppen har forrådt dem og at kvinnen var i stand til å gjennomføre. En kvinnes kjønnsorgan er bygget slik at hun trenger ikke ha fysiske reaksjoner for at overgrepet skal skje. Menn på sin side kan oppleve at selv i en tvangssituasjon så reagerer kroppen som det var en reell seksuell situasjon. Skammen ligger i mannens erigerte penis. Det blir også brukt veldig mot menn i avhør. Du vil jo ikke og blir utsatt for overgrep, men så svikter kroppen deg, og det gjør det hele ekstra vanskelig og komplekst. –Informant 4 og 2.

Underkategori 3: Overgrepdiskursen og anmeldelse av overgrep

Opplevelsen av å høre veldig lite om overgrep fra kvinner i samfunnet generelt

Flesteparten av informantene var spesielt opptatt av hvordan de opplever at selv de som fagpersoner hører veldig lite om overgrep fra kvinner. De opplevde også at det var veldig lite oppmerksomhet rundt det at også kvinner kan begå seksuelle overgrep i samfunnet ellers, spesielt i forhold til fokuset på mannlige overgripere.

Kvinnelige overgripere er ikke en del av overgrepdiskursen i det hele tatt, de er fraværende. Vi trekker dem frem i spesielle saker som horror-ting, men ellers er det

veldig sjeldent vi snakker om det. Jeg føler også at folk opplever en større brutalitet i det, at det er en mer ekstrem hendelse når det er en kvinne som begår overgrep. Det sier vel kanskje litt om hvordan det snakkes om det, og hvor lite det snakkes om det.
– Informant 11 og 13.

Opplevelsen av et tabu knyttet spesielt til det å snakke om overgrep generelt, men kanskje spesielt og i ekstra stor grad når det gjelder overgrep fra kvinner, gjentok seg som en av informantenes forklaringer på opplevelsen av lite oppmerksomhet rundt overgrep fra kvinner. Mange av informantene opplevde at det også var et større tabu når en mann utsettes for overgrep, enn når det samme skjer med en kvinne.

Kvinner er ikke overgripere etter allmenn oppfatning, og det har også blitt internalisert av mannlige utsatte for overgrep, slik at det å fortelle noen at man har vært utsatt for en kvinnelig overgriper... det gjør man bare ikke. I den grad det er mer tabufisert å være utsatt for overgrep fra kvinner er dette noe som øker muligheten for at det blir veldig vanskelig å erkjenne, vanskelig å huske. Jeg opplever at det kanskje er enda mer tabufisert å være mann og bli utsatt for overgrep fra en kvinne, siden det passer så dårlig med mansrollen i samfunnet, enn det å være kvinne utsatt for overgrep fra en mann. Det er fortsatt skamfullt og veldig tabu å snakke om kvinner som forgriper seg.
– Informant 4, 6 og 8.

Flere informanter ga også uttrykk for at de mente mørketallene når det gjelder kvinnelige overgripere var betydelige, og at tausheten rundt området var en medvirkende årsak.

Det verste og mest belastende ved dette er tausheten, det forbudte om det, at det ikke er noe man kan snakke om. Det er et taust område, et taust landskap. Mørketallene og det at man hører så lite om temaet gjør slik at det oppleves som skikkelig tabu, og mange søker nok ikke hjelp på grunn av det. Jeg har beveget meg i ganske mange forskjellige miljøer og har fått høre mange forskjellige historier. Jeg er ikke i tvil om at mørketallene er store. –Informant 1, 6 og 7.

Feminisme og kvinnekamp

3 av informantene, utelukkende menn, kom på eget initiativ inn på temaer som kvinnekamp og feminisme i løpet av intervjuene. Selv om et fåtall av informantene var eksplisitt opptatt av dette temaet, var det mange andre som også opplevde en sterk motvilje i samfunnet generelt mot å se kvinner som mulige overgripere, uten å problematisere om denne motstanden var mer utbredt i visse grupper enn i andre. Blant informantene som omtalte temaet eksplisitt var det enighet om at feminismen og kvinnekampen hadde gjort en betydelig og viktig innsats når det gjaldt å avdekke overgrep begått av menn, og når det gjelder å gi deres utsatte en stemme. Samtidig hadde disse informantene opplevd en betydelig motvilje fra flere miljøer sterkt preget av feministisk tankegang mot å anerkjenne at også kvinner kan være overgripere, og en motvilje mot å innta et mer nyansert syn på hvilket kjønn overgripere

kan ha. Det ble også referert til en opplevelse av at språket rundt seksuelle overgrep ikke helt strakk til når menn skulle fortelle om seksuelle overgrep. Det var som om språket og terminologien på området var femininisert, og dermed ikke helt tilstrekkelig for å beskrive og fange menns opplevelse av overgrep.

Flere av informantene hadde selv møtt betydelig og konkret motstand fra feministisk hold og også fra kvinner generelt da de hadde presentert tall eller materiale som omhandlet kvinnelige overgripere eller menn som ofre. Vanntro, latterliggjøring og uttalelser om at “overgrep begått av kvinner er ikke viktige, det begås jo så mange flere overgrep av menn” er eksempler på reaksjoner de og andre fagpersoner de forteller om har blitt møtt med, i deres forsøk på å inkludere kvinnelige overgripere i overgrepdiskursen.

Det kan være en reaksjon på radikalfeminismen, som i mange år klarte å få frem syn på at de fleste menn var potensielle voldsmenn bare de fikk sjansen til det. Det har vært mange heftige innsatskvinner som har vært aktiv i dette arbeidet, så jeg er ikke redd for å sette spørsmålstejn ved om de har holdt dette med kvinnelige overgripere nede og tilbake. Jeg synes det er alvorlig. Vi snakker om unger, om gutter som blir misbrukt. – Informant 3 og 11.

Religiøs fortielse av overgrep – også av overgrep utført av kvinner

Flere av informantene var også opptatt av manglende eller utilstrekkelig åpenhet rundt overgrepssproblematikk i religiøse sammenhenger. Overgrepssfeltet generelt beskrives som “den store tausheten” av en av disse informantene, og religiøse lederes taushetspakt blir også sett på som potensielt problematisk med tanke på at den i noen tilfeller oppleves som et hinder for at overgrep blir avdekket. Overgrep i religiøse sammenhenger, uavhengig av overgripers kjønn, kan i følge informantenes erfaringer også medføre enkelte tilleggsutfordringer for den utsatte i form av religiøs problematikk, som kan gjøre det ekstra vanskelig for utsatte å gå videre med det som har skjedd. Følelsen av å svikte fellesskapet ved en avsløring kan være svært sterk for den utsatte:

Når det skjer i en religiøs sammenheng får du på en måte flere ting du må håndtere enn om det var en hvilken som helst dame. Spesielt i kristelige miljøer hvor prinsippet er veldig sterkt, hvor det at det forventes at man bare skal gå videre i livet og ikke snakke mer om det, kan det gjøre slik at det oppleves som enda verre. Noen steder samler man seg bare familien der overgrep har forekommet og blir enige om å tilgi hverandre, og resten tar liksom Gud seg av. – Informant 2, 9, og 16.

Media – forhelligelse av overgrep begått av kvinner?

Informantene forteller også om utsatte som opplever det som vanskelig at det skrives mer og mer om overgrep, blant annet i media – fordi den samme økningen ikke ser ut til å gjelde for overgrep begått av kvinner eller av mor. Samtidig opplever mange informanter at spesielt overgrep fra kvinner er noe journalister vegrer seg for å ta tak i og ikke vil skrive om.

Informantene beskriver et slags dobbelt forhold til media: På den ene siden vektlegges det som noe positivt når overgrepshistorier kommer frem i lyset, ettersom informantene har opplevd at det har bidratt til at flere prøver å gjøre noe med problemene sine eller får kunnskap om hvor de skal få hjelp. På den andre siden uttrykkes det bekymring over konsekvensene dette kan ha for de som omtales i de enkelte sakene. Det beskrives også hvordan utsatte menn, som har stått frem med overgrep fra kvinner, nesten har blitt drevet til selvmord: En informant forteller om en hendelse der en kjent advokat i et TV-program mente at en mann, som ble utsatt for overgrep mens han sov, bare burde ha lent seg tilbake og nytt det. Informantene nevner også filmer som enten har romantisert eller latterliggjort overgrep utført av eldre kvinner mot yngre menn eller gutter. Flere av informantene fremhever hvordan de opplever at det finnes et behov for at media skal våge å ta tak i slike saker i større grad, men uttrykker også et ønske om at media skal bygge et mer realistisk bilde av overgripere, et bilde som også inkluderer kvinnelige overgripere.

Alvdalsaken var kanskje en vekker for det norske samfunn i forhold til hva barn kan utsettes for. Når det snakkes om det i aviser, TV og media generelt så er det ingen som snakker om mor som overgriper... og de utsatte føler en enorm ensomhet rundt den erfaringen de har hatt. Det er ingen som snakker om det. Eller som vil snakke om det. Man har gjerne et mentalt bilde av hvordan en overgriper er, men når det gjelder kvinnelige overgripere finnes det ingen forestillinger om det. Vi må derimot passe oss for den andre grøfta, slik at vi ikke demoniserer kvinnen. Man må få frem at overgrep ikke er kjønnet, det er noe som handler om makt. – Informant 2, 13 og 15.

Folk vil ikke se overgrep – spesielt ikke fra kvinner

Svært mange av informantene hadde en opplevelse av at mange vegrer seg for å tenke at overgrep pågår, selv når det er åpenbart at noe er feil. Flere informanter forteller at mange som kontakter dem med mistanke om overgrep er redde for hele problematikken. Det er et stor tabu knyttet til området, og overgrep tvinger oss til å forholde oss til seksualitet – som har vært skambelagt gjennom mange år. Dette har medført at informantene har erfart hvordan også helt vanlige og oppegående personer kan ha store problemer med å forholde seg åpent til seksualitet og overgrep. Flere informanter har også hatt en opplevelse av at mange ikke vil forholde seg til overgrep fordi de opplever at det ikke angår dem: Overgrep er noe som rammer andre mennesker, men ikke dem selv eller noen de kjenner. Når overgrep så inntreffer mangler kunnskapen om det, og de vet ikke hvordan de skal forholde seg til det.

Andre vet konkret at overgrep har skjedd, men tør ikke av ulike grunner å gå videre med det. Flere informanter opplever at terskelen for å melde fra om oppdagede overgrep er veldig høy. Informantene forteller også om en slags kollektiv frykt for å håndtere slike saker,

samt en individuell frykt for å invadere en privat sfære og for å “gjøre noe galt” ved å melde fra om mistanker uten at overgrep faktisk er tilfelle.

Det største hinderet i det hele tatt er at de fleste mennesker ikke vil se at dette eksisterer. Det er på mange måter så skambelagt, og det er så høy rødmefaktor på disse tingene at enda i samfunnet slik at det trengs veldig tungtveiende grunner til for å melde i fra. Det er så mange av oss voksne i samfunnet ellers som jobber med mennesker som ikke tør å ta i eller forholde seg til overgrepssaker. Mange i barnevernet har fortalt om hvordan de ble nektet å ta i slike saker av overordnede, og det var mange kreative grunner for å bare legge saken vekk. – Informant 10 og 11.

Anmeldelse av overgrep begått av kvinner.

Alle våre 16 informanter ble spurt om de utsatte de hadde hatt kontakt med hadde anmeldt overgrepet eller overgrepene. Av disse hadde kun 6 av fagpersonene erfart i løpet av hele karrieren at en eller flere utsatte hadde anmeldt den kvinnelige overgriperen. Dette tallet er dog noe usikkert, ettersom flere informanter var usikre på om det hadde blitt anmeldt eller var usikker på om de husket alle utsatte de hadde hatt kontakt med. De fleste av disse sakene endte i henleggelse. Flere utsatte hadde riktignok anmeldt vel vitende om at foreldelsesfristen var utløpt, men så anmeldelse som et viktig skritt for å plassere skylden hos overgriperen.

Det er en veldig liten andel som anmelder, og så er det nesten ingen av de anmeldte som blir dømt. For noen av de som går videre og tar valget om å anmelde har det med deres eget selvværd og rettferdighet å gjøre, eller ønsket om å unngå at andre skal gjennom det samme. Det har ofte vært viktigst å prøve å få en beklagelse eller en unnskyldning fra overgriper, og en mulig forklaring på det forvirrende. Det blir en måte å stå opp for seg selv på. – Informant 1, 11, og 15.

Informantene forteller også om hvordan ettervirkningene etter overgrepet kan bli brukt mot den utsatte av overgriperen som bevis på at den utsatte er “gal” eller ustabil. Frykten for å ikke bli trodd kan dermed være høyst reell, og “demonisering” av den utsatte i forbindelse med anmeldelse og eventuell rettssak ble beskrevet av flere informanter som et problem. Av de 10 informantene som oppga at de ikke hadde opplevd anmeldelser fra utsatte for kvinnelige overgripere var de oppgitte årsakene mange, blant annet:

- Innen de utsatte klarte å snakke om overgrepene gjorde foreldelsesfristen slik at en anmeldelse ble ansett som nytteløst.
- De utsatte var ofte godt voksne når de søkte behandling, og overgrepene lå langt tilbake i tid. Overgriper var ofte død – en informant mente at mange utsatte ikke klarte å ta tak i overgrepene før overgriper var trygt plassert seks fot under – eller ansett som sykkelig, gammel og skrøpelig.
- En fortsatt relasjon til overgriper gjør at den utsatte ikke ønsker å bryte den skjøre kontakten. Informantene forteller om utsatte som kan ha et lite nettverk i

utgangspunktet – delvis pga at overgriper i enkelte tilfelle kan prøve å hindre den utsatte i å utvikle kontakter med andre – og dermed er redd for å miste en dyrebar kilde til sosial kontakt.

- Frykt for negative reaksjoner fra familie og et ønske om ikke å utsette familien for belastningen som en anmeldelse medfører.
- Frykten for at andre ikke skal tro dem, med de konsekvenser det eventuelt kan ha med tanke på utstøting, stigmatisering, behov for flytting og endring av arbeidssted osv.
- Anmeldelsesprosessen og tanken på avhør og rettssak oppleves som for belastende.
- Sterke psykiske og emosjonelle ettervirkninger fra overgrepene, blant annet skammen knyttet til at overgriper har vært en slektning, hindrer enkelte i å anmelde. Utsatte ønsker heller ikke å få sine historier kjent for andre i mange tilfeller.

Møtet med rettsvesenet

Flere informanter har fulgt utsatte for seksuelle overgrep (der overgriper har vært enten kvinne eller mann) gjennom prosessen med anmeldelse og rettssak. Et gjennomgangstema er hvordan en anmeldelse og eventuelt påfølgende rettssak kan være en stor påkjenning og en potensiell retraumatisering. Flere nevner hvordan det å sitte i samme rom som overgriper, og det å skulle fortelle om overgrep som oppleves som svært skamfulle eller krenkende, i seg selv oppleves som en stor påkjenning. Frykten for en traumatiserende rettsprosess er dermed noe mange utsatte gir uttrykk for at de ønsker å unngå.

Det finnes ingen rettferdighet i en rettssal nettopp fordi rettsforhandlingen i seg selv er nye krenkelser. Man kan måle de nye krenkelsene opp mot resultatet og komme godt ut av det slik at man oppnår en slags rettferdighet, men det er uansett....Selv hvis man vinner frem får man ofte ikke noen glede av erstatningssummen. Den er på en måte blitt dirty money. Jeg synes ikke man skal fraråde å anmelde, men jeg ser bare hvor tøft det er å anmelde voldtekt. Det er veldig sjeldent overgriper innrømmer å ha gjort noe galt. – Informant 3 og 11.

Hovedkategori 2: Mekanismer relatert til kvinner som overgripere.

I de følgende kategoriene inkluderer vi mekanismer relatert til hvordan man ser på kvinnelige overgripere og det at er en *kvinne*, og ikke en mann, som begår overgrepene.

Underkategori 4: Oppfatninger tilknyttet overgrep fra kvinner.

Kvinner kan da ikke begå overgrep?

Flere informanter beskriver hvordan de har opplevd at høyt utdannede og profilerte personer i helsevesenet har uttrykt holdninger om at det var umulig for kvinner å begå

overgrep. Disse personene har også uttrykt disse holdningene i media og fått medhold for dem som sakkyndige i overgrepssaker. Tankegangen som ble opplevd fra både disse, men også fra andre personer ellers i samfunnet, var at kvinner var beskyttet mot å forgripe seg på barn, fordi de gikk gravide, fødte og hadde omsorg for små barn. Da kunne de heller ikke gjøre dem noe vondt. Flere informanter relaterer dette til en opplevelse av at overgrep fra kvinner bryter med alle forventninger man har til kvinner og morsrollen, og dermed virker helt utenkelig og usannsynlig.

Jeg støter på uttalelser om at kvinner ikke kan begå overgrep både i mine omgivelser og hos folk jeg møter ellers i livet mitt. Det blir sett på som uhørt, en kvinne kan aldri gjøre noe slikt. Det igjen bunner i hennes rolle som omsorgsgiver, at det kan rett og slett ikke være mulig. Når det gjelder mødre er det den komplette forvirring. Det er vanskelig å forstå. Det er liksom en gjengs oppfatning at mødre ikke kan forgripe seg mot sønnene sine. Det som overrasker meg nå er derimot at det er så mange der ute i samfunnet som tror det ikke skjer. Det sjokkerer meg. Informant 5, 11 og 14.

I tillegg kan det virke som informantene beskriver en slags overgeneraliseringsprosess, der stereotypien av en mannlig overgriper overgeneraliseres i så stor grad at kvinnelige overgripere rett og slett ikke blir sett. Selv om informantene som var inne på dette temaet også opplevde en endring i denne oppfatningen, ble det også understreket hvordan de fortsatt opplevde at forestillingen om at kvinner ikke kan være overgripere fortsatt stod sterkt hos svært mange. Informantene fortalte også om utsatte som ikke ble trodd, nettopp fordi overgriper var mor og fordi at de som tok imot historien ikke var i stand til å forholde seg til kvinner som mulige overgripere. Denne totale avvisningen av kvinner som overgripere har også forekommet i behandlingsapparatet:

Noen behandlere har møtt utsatte med “det går jo ikke an, det er jo mammaen din,” og det gjør det så vanskelig. Så jeg tenker at det er nok mange som ikke skjønner overgrepets natur når det gjelder seksuelle overgrep, og at det kompliserer det for overgrepsutsatte menn som er utsatt for kvinner, fordi de også er vokst opp i denne kulturen som ikke skjønner det. – Informant 6.

Likhetstegn mellom overgrep og penetrering: “Hvordan klarer de det rent fysisk?”

Informantene har beskrevet en lang rekke overgrep utført av kvinner, der de har inkludert alt fra bloting, beføling og oralsex til penetrering med objekter og tradisjonelt samleie. Flere informanter beskriver videre hvordan overgrep av mange forbindes i så stor grad med penetrering at andre seksuelle handlinger utført av kvinner ikke blir sett på som ordentlige overgrep – også av de utsatte selv, som ofte “ikke føler seg voldtatt på ordentlig.” Dette likhetstegnet mellom overgrep og penetrering er i følge informantene tilsynelatende

med på gjøre det vanskeligere for utsatte å definere det de har opplevd som et overgrep dersom samleie ikke var en del av bildet.

“Ingen penis, ingen skade?”

En informant fortalte hvordan vedkommende skammet seg over å ha tenkt i starten av sin karriere at det ikke var fullt så farlig med overgrep utført av kvinner mot menn, og informanten opplevde at det satt lengre inne å ta dette på alvor fordi overgrepene ble opplevd som “mer ufarlige.” Oppfatningen om at kvinner ikke skader når de begår overgrep er en reaksjon som flere av informantene hadde erfart som potensielt problematisk når det gjelder hvordan overgrep fra kvinner blir sett på. Det oppfattes også som en reaksjon eller holdning som er veldig utbredt, også blant ansatte i helsevesnet.

Jeg tror nok det går på uvitenhet det at mange bagatelliserer med tanke på hva kvinner kan gjøre av skade. De tenker kanskje at siden de ikke har en penis eller er like fysisk sterke så er de derfor ganske milde og snille i overgrepene sine. Hos en kvinne, som hadde opplevd voldtekt av en mann i tillegg til overgrepene fra mor, ble alle symptomer hun viste som en konsekvens attribuert til voldtekten. Det ga en beleilig knagg å henge ting på, selv om hun hadde vist symptomer på overgrepene fra mor selv før voldtekten skjedde. “– Informant 14 og 15.

En tydelig trend i datamaterialet var hvordan informantene rapporterte at utsatte som hadde hatt begge kjønn som overgripere systematisk opplevde overgrep utført av kvinnen som mest belastende. Alle informantene som eksplisitt ble spurt om dette oppga at utsatte med begge kjønn som overgripere mente at det var overgrepene fra kvinnene som hadde gjort mest psykisk skade. Dette gjaldt for både mannlige og kvinnelige utsatte for kvinnelige overgripere. Utsatte som hadde hatt overgripere av begge kjønn ble også av våre informanter opplevd som betydelig mer “forsonende” eller vennlig innstilt til den mannlige overgriperen. Dette mente fagpersonene at skyldes at relasjonen til den kvinnelige overgriperen gjerne var nærmere enn relasjonen til den mannlige overgriperen. Det var derimot ofte tilfelle også i situasjoner der den kvinnelige overgriperen hadde hatt en mer perifer rolle eller brukt mindre vold enn den mannlige.

Det mest belastende var uten tvil overgrepene fra mor, og det sa han selv også, selv om overgrep utført av bestefar også hadde gjort dype innhogg. Bruddet på morsrollen og alt man kan forvente ble så enormt. Det er så vanskelig å forstå at man kan ha en kvinnelig overgriper, hvordan det kan gå an, det er vanskelig å få det på plass i begrepsforståelsen og forståelsen av verden. – Informant 9 og 12.

Flere informanter mente å ha opplevd at overgrepene fra kvinner ble fortalt om først *etter* de utsatte hadde fortalt om overgrepene fra menn, det var mer skam rundt disse

overgrepene. Informantene beskriver å ha erfart en lang rekke av det de omtaler som senskader etter overgrep fra kvinner, der mange av senskadene i følge informantene også overlapper med de man ser når overgriper er mann: Selvmord, selvmordsforsøk, psykose, posttraumatisk stresslidelse, dissosiasjonsproblematikk, relasjonsvansker, lavt selvbilde, liten selvtillit, problemer med arbeid og autoriteter, fysiske helseproblemer, smertetilstander, seksuelle vanskeligheter, selvskading, vanskeligheter med intimitet og nærhet, angst, søvnvansker, spiseforstyrrelser, usikkerhet på egen legning, rusproblemer og kraftig redusert livskvalitet er bare noen av det som har blitt nevnt. Noen av informantene har også vært inne på hvordan langt fra alle får ettervirkninger etter å ha vært utsatt for overgrep, og at det ikke er noen automatikk i senvirkninger uansett hvilket kjønn den utsatte eller overgriper har.

Det var likevel tydelig fra informantens erfaringer at overgrep fra kvinner har potensial til å gjøre betydelig skade, og allerede har gitt mange tusen utsatte av begge kjønn alvorlige ettervirkninger. Vi fant derfor ikke noe grunnlag i vårt datamateriale som støtter oppfatningen om at overgrep fra kvinner ikke skader, eller at det automatisk er mindre alvorlig enn overgrep utført av menn, siden grad av senvirkninger vil være individuelt. Informantene beskrev også rent sadistiske og ekstremt smertefulle overgrep utført av kvinner mot små barn, og det er dermed heller ingen automatikk i at overgrepene er “mildere utført” enn menns overgrep. Flere informanter var samtidig også meget eksplisitte på hvordan opplevelser av slike og lignende holdninger fra omgivelsene kunne medføre at den utsatte vegret seg for å fortelle om overgrep, ved at frykten for ikke å forstått ble forsterket.

Underkategori 5: Hvordan forklarer utsatte den kvinnelige overgriperens handlinger?

Informantene har ofte erfart hvordan de utsatte prøver å gjøre overgrepene, spesielt hvis det er mor som står bak dem, mer forståelige for seg selv ved å prøve å finne forklaringer på overgriperens atferd. Flere informanter fortalte hvordan utsatte har forklart overgrepene basert på deres egen atferd, slik at de på den måten tok på seg skylden: “Hun gjorde det fordi jeg trengte et trygt sted å være, fordi jeg var sulten, fordi jeg hadde det så tøft hjemme og kom til henne frivillig, kroppen min fristet henne, fordi jeg måtte fylle pappas rolle,” osv. Frykt for straff ved avsløring, fordi overgrepene ble opplevd som noe de selv var skyld i, medførte hemmelighold for noen utsatte. Måten den utsatte forklarte overgrepene på kunne dermed påvirke sannsynligheten for hemmelighold. Informantene forteller også om utsatte som selv etter lang søken etter en forklaring opplever overgrepene som totalt uforståelige.

Har overgriper blitt utsatt for seksuelle overgrep?

Informantene forteller hvordan noen utsatte ikke har orket å gå inn på hvorvidt overgriperen har vært utsatt for seksuelle overgrep eller ikke. Andre utsatte har tenkt at det var lite sannsynlig, siden overgriperen var så velfungerende på alle andre måter. I noen tilfeller der den kvinnelige overgriperen hevdet at hun hadde vært utsatt for overgrep ble dette satt spørsmålsteget ved av den utsatte, som anså det som et mulig forsøk på rettferdiggjøring. Andre utsatte uttrykker at de ikke har tvilt på at den kvinnelige overgriperen hadde opplevd overgrep. I noen tilfeller var det en kjent familiehistorie med overgrep mange generasjoner tilbake i tid, andre ganger uttrykte utsatte at de var sikre basert på overgripers væremåte, reaksjonsmønstre og atferd. Informantene så dermed ikke noen automatikk i at utsatte forklarte overgriperens atferd som et resultat av at hun selv hadde vært utsatt for overgrep.

Var hun psykisk syk?

En annen forklaring som utsatte i følge informantene i blant brukte for å finne en forklaring på overgrepene, var psykisk sykdom. Selv i tilfeller der det ikke nødvendigvis var snakk om veldig tydelig eller åpenbar psykisk sykdom hadde mange utsatte likevel på en eller annen måte fornemmet at den kvinnelige overgriperen ikke hadde det bra, at hun ikke hadde det godt med seg selv eller hadde hatt et godt liv. Mistanke om at hun selv hadde vært utsatt, søvnvansker, manglende evne til å opprettholde parforhold, bruk og misbruk av sovetabletter og tabletter, ustabilitet eller unødvendig strenghet var noe av det som ble nevnt. Informantene forteller om hvordan overgrep utført av kvinner foregår i mange forskjellige typer familier, der antall problemer i familien som potensielt kan observeres av utenforstående i stor grad varierte. Det ser ut til at det hovedsaklig er i tilfeller der det er mye vold, rus eller andre åpenbare problemer at overgrepene hovedsaklig forklares som et utslag av psykisk sykdom, både av den utsatte men også av informantene:

Det hender at de utsatte tenker at psykisk sykdom ligger bak. Det hender. I andre tilfeller er det derimot den komplette forvirring. Noen beskrev mødre som virket normale på alle andre områder. Enkelte beskriver overgriper som en person som visste utmerket godt hva hun gjorde og hvordan hun skulle gjøre det, mens andre overgripere hadde markante problemer, også utenom det at de begikk overgrep. Når personer er mindre i stand til å skjule oppførselen sin utad, kan nok det tyde på at de sliter med noe. Den voksne kvinnen tenker i dag at mor var nok ganske psykisk syk, siden det var så sadistiske overgrep og mye vold inne i bildet utenom overgrepene også. Den tolkningen stemmer også med mitt eget inntrykk. Det er derimot ikke nødvendigvis noen trøst for en overgrepsutsatt å vite at mamma gjorde dette mot meg fordi hun var psykisk syk. Det kan være en nesten bunnløs sorg knyttet til å se tilbake på noe sånt.
– Informant 1, 5 og 6.

Overgriperers to ansikt

Det er derimot ikke slik at alle utsatte så på overgriperen som en person med psykiske problemer eller vanskeligheter. Flere informanter beskrev hvordan mange utsatte hadde hatt tilsynelatende upåfallende kvinnelige overgripere, som ikke viste noen åpenbare tegn på psykopatologi. Informantene trakk ofte frem de såkalte “fasadefamiliene,” der andre har få forutsetninger for å ane hva som foregår bak lukkede dører fordi familien utad fremstår som normal, velbalansert og gjerne også vellykket. Noen overgripere hadde også høystatusjobber og en solid posisjon i lokalsamfunnet. Flere informanter beskriver familier hvor de kvinnelige overgriperne utad fremstod som antiseksualitetens forfektere og moralens voktere, men som gjennomførte seksuelle overgrep helt på egen hånd når anledningen var der.

Overgriperen kunne også manipulere sin fremtoning ovenfor barnet og andre familiemedlemmer for å gi det ønskede kamuflerende inntrykket. Enkelte kvinnelige overgripere spilte også selv aktivt på oppfatningene av morsrollen og spilte rollen som omsorgsfull mor perfekt når andre var til stede. Hun kunne også fremstå som den perfekte mor ovenfor andre søsken som ikke ble utsatt for overgrep. Den utsatte kunne også ofte oppleve overgriperen som en person som vekslet veldig mellom å være omsorgsfull og å begå alvorlige overgrep, noe informantene beskriver som høyst forvirrende og utrygt.

Underkategori 6: Mekanismer tilknyttet selve overgrepene som reduserer sannsynligheten for vidererapportering

Informantene beskriver tilsynelatende ulike “typer” overgripere som ikke nødvendigvis har mange fellestrekk med hverandre. Likevel forteller flere informanter om hvordan mange kvinnelige overgripere har oppført seg på måter som vekker sympati og medfølelse fra andre, også til og med fra familien til utsatte selv etter overgrepene er kommet frem i lyset. Mange av dem prøver hardt å oppnå tillit hos både utsatte og omgivelsene.

Spesielt kirkelig tilknyttede overgripere har ofte evnen til å fremstå som veldig tillitsvekkende. Det hendte at overgripere kunne si at “hun har atferdsvansker, så jeg tror hun må tilbringe litt tid med meg,” for å fremstå som omsorgsfull, enda det var overgrepene som hadde utløst atferdsvanskene i utgangspunktet. De kvinnelige overgriperne oppfattes ofte av de utsatte som personer som er veldig uskyldige og troskyldige, nesten litt hjelpeløse og misforståtte, mens de mannlige overgriperne liker å fremstille seg selv som kraftfulle og mektige. – Informant 5 og 11.

Evnen til å virke tillitsvekkende øker sannsynligheten for å kunne opprette en overgrepsrelasjon og for å unngå å bli avslørt som overgriper når den alt er etablert. En informant beskriver hvordan overgripere med evne til å frembringe sympati gjør de som skal

beskytte den utsatte mindre effektive i å få stoppet overgrepene, ved at de virker tilsnakkelig uten faktisk å være det. Dersom den utsatte forteller om overgrepene i helsevesenet eller andre instanser har også flere informanter opplevd hvordan den kvinnelige overgriperen kan møte opp og beskrive den utsatte som gal for å redde sitt eget skinn. Overgriperen beskrives dermed ofte som dyktig til å manipulere andres inntrykk av seg selv, og kan være ekspert på å fremstå som uskyldig og tillitsvekkende.

Hovedsaklig manipulerende strategier valgt av den kvinnelige overgriperen

Enkelte informanter hadde erfaring med at utsatte hadde opplevd overgrep fra kvinner som var svært sadistiske, brutale, og langvarige, der det nesten var på grensen til flaks at de utsatte i det hele tatt hadde overlevd selve overgrepene. De fleste informantene beskrev derimot overgrep der et psykologisk overtak og manipulering var vanligere blant kvinnelige overgripere, selv om det ble anerkjent at graden av brutalitet i overgrepene kunne variere veldig. Svært mange av informantene bruker ord som “kynisk” og “manipulerende” for å beskrive overgriperens handlinger og fremgangsmåte i forhold til de utsatte. Hos den kvinnelige overgriperen var det i følge flere av informantenes erfaringer også mye mer seksuell stimulering av den utsatte i tillegg, for å tilsynelatende øke den utsattes følelse av medskyldighet. Også mannlige overgripere utvikler i følge informantenes erfaring kunstige lojalitetsbånd til de utsatte. Mange informanter har likevel erfart at den kvinnelige overgriperen oftere tar dette videre og skaper en slags samarbeidsrelasjon, ved å gi den utsatte inntrykk av at “dette er noe vi har gjort sammen, som vi ikke skal snakke om.”

Mannlige overgripere er ofte lettere å identifisere, de bruker ofte mer vold eller gjør det veldig “snilt” ved gaver eller tjenester. De kvinnelige... de er så listige og utspekulerte, det tar liksom aldri slutt. De utsatte jeg har snakket med har ikke fortalt at overgriper har vært truende eller spesielt voldelig, de har mer vært manipulerende.
– Informant 7 og 9.

Informantene forteller om hvordan manipulasjonen viste seg ved at overgriper ofte fikk den utsatte til å føle delaktighet i det som skjedde på ulike måter. Informantene forteller om hvordan utsatte ble hypervare for tegn på at overgriper var i “det humøret,” og også at noen kunne ta initiativ selv for å få overgrepene fortest mulig gjennomført. Initiativtakingen handlet sjeldent om en lystopplevelse knyttet til overgrepene, men oftere til overgriperens psykiske overtak og bruk av makt og kontroll, samt om den utsattes desperate ønske om å få det uungåelige overgrepet overstått. Informantene forteller også om utsatte som oppsøker overgriperen vel vitende om at ubehagelige overgrep vil skje. På grunn av den psykologiske makten overgriper har og den manipulasjonen den utsatte har opplevd, eller frykten for hva

som vil skje om de lar være, blir det å selv oppsøke overgriper redusert til den utsattes eneste mulige handlingalternativ. Det som en gang var en måte å overleve en uutholdelig situasjon på, ble i ettertid veldig skambetont og vanskelig for den utsatte å forstå. I de tilfellene der overgriper manipulerte den utsatte til å selv ta initiativ ble også dette gjerne en tilleggsproblematikk for den utsatte i form av en voldsom skyldfølelse, spesielt dersom overgriper var mor.

Overgrep som kamufleres som omsorg

Informantene forteller om hvordan barn som opplever at en omsorgsperson utfører overgrep ofte kjenner på to konflikterende impulser: De trenger tilknytning, nærhet og omsorg og har ønsket å søke seg mot den andre personen, men samtidig har vedkommende blitt opplevd som utrygg eller farlig. Utsatte som søkte seg til overgriper for å oppnå omsorg opplevde ofte at det som var omsorg i starten nesten umerkelig kunne gli over til å bli en seksuell handling. Flere informanter forteller hvordan overgrepene ofte starter med slike forsiktige, nesten umerkelige grenseoverskridelser, før en overgrepssituasjon utviklet seg. En slik "grooming"- prosess kan gjøre det vanskelig for de utsatte å skjønne hva som har skjedd før det er for sent. Informantene forteller hvordan enkelte kvinnelige overgripere også har utnyttet sin rolle som omsorgsgiver ved å kamuflere overgrepene som omsorg: Vasking inne i skjeden, klyster uavhengig av behov, påsmøring av krem på intime steder "for å unngå tørr hud," også videre. Utsatte som opplevde at overgrep ble kamuflert som omsorg opplevde det gjerne som enda mer forvirrende og vanskelig å sette ord på.

Man blir forvirret på om det var et ekte overgrep... Det var omsorg, det var vasking, det var kosing... ja, hva nå enn det ellers måtte kalles. Hun var litt for intens med vaskekluten samtidig som situasjonen var for diffus til at det gikk an å ta avstand. Flere definerte det som overgrep først senere, da de innså at det ikke var normalt med klyster eller intim vasking der de opplevde at de ble krenket til langt inn i puberteten.
– Informant 5 og 15.

Det ble også rapportert hvordan overgrep som ble kamuflert som omsorg kunne foregå sammen med mer eksplisitte og tydelige overgrep, vold og verbal sjikane. I noen tilfeller var overgrep i en omsorgssituasjon også en del av et større bilde, der moren kunne kommentere kropp og utvikling på måter som kunne være seksuelt ladet. Omsorg kunne også bli brukt for å etablere en overgrepsrelasjon: I tilfeller der den kvinnelige overgriperen ikke var i familie med den utsatte ble det beskrevet hvordan hun kunne vise masse omsorg for både den utsatte og vedkommendes familie, og på den måten bygge opp et avhengighetsforhold som gjorde det vanskelig for den utsatte å protestere. Samtidig ble det ofte av lojalitetsgrunner vanskelig for

den utsatte å skulle si noe, og det ble også i slike situasjoner ikke nødvendigvis satt spørsmålsteget ved om det som skjedde var overgrep før etterpå. Når det er mor som er overgriper har mange utsatte opplevd at manipuleringen får et omsorgsaspekt, der overgriper utnytter barnets naturlige medfølelse og omsorg for sin mor:

Stakkars mamma, mamma trenger dette her, hun kommer til å dø av ensomhet hvis jeg ikke gjør som hun vil, mammaen min blir så rolig og slutter å gråte når hun får lov til å ta meg der... Det er jo det ultimate tyranni. – Informant 16.

Ambivalens under overgrepene, den doble skammen og overgrepsskrivning

Informantene forteller om hvordan overgrep fra kvinner ofte oppleves som svært skremmende, forvirrende, invaderende og krenkende. Informantene forteller samtidig også om hvordan noen kan oppleve svært konflikterende følelser under overgrepene. Noen ganger kan enkelte utsatte oppleve f. eks en følelse av seksuell lyst som et resultat av at det tross alt er et seksuelt organ som stimuleres. Andre ganger kan det også være positive elementer til stede i overgrepssrelasjonen, i form av en opplevelse av vennskap eller følelse av å bli sett av overgriper, noe som kan skape et behov for å beskytte overgriper ved å holde overgrepene skjult. Overgrepene kunne for noen på samme tid være både ekstremt skremmende og den eneste kilde til kjærlighet, varme og nærhet. Noen utsatte fikk kun positiv oppmerksomhet av overgriper etter eller i forbindelse med overgrepene, og opplevde det som de eneste gangene de ble sett. Flere forteller om utsatte der mor var overgriper og kun uttrykte kjærlighet eller omsorg i forbindelse med overgrepene. Når kjærlighetsuttrykk kombineres med overgrep blir det ekstra vanskelig for den utsatte å forholde seg til og forstå det som skjer.

Informantene beskriver en skam knyttet til både det å ha blitt utsatt for overgrep i seg selv, men også som en konsekvens av at kroppen har reagert og i noen tilfeller muliggjort overgrepene. Dette omtaler de som “den doble skammen,” og den fremheves som noe som for den enkelte kan gjøre overgrep fra kvinner potensielt svært vanskelig å snakke om.

Skammen blir så sterk når du skjønner at det som skjedde var galt, du klarer ikke skjønne hvorfor du “ble med på det,” hvorfor du hadde ereksjon. Det finnes ingen lett tilgjengelige forklaringer som folk eller du selv forstår på hvorfor du hadde ståkuk. Den ståkuk gir på en eller annen måte legitimitet for overgrepet. Det er det syke oppi det her. – Informant 7.

Skammen knyttet til det som skjedde gjør at informantene har opplevd at flere utsatte med en enorm frykt for å bli “avslørt,” slik at de har isolert seg nesten totalt fra samfunnet som en konsekvens. Mange mannlige utsatte forteller om at de lever i frykt for hva overgriperen kan gjøre eller for at overgriperen skal sette dem i forlegenhet, basert på det at kroppen deres reagerte i overgrepssituasjonen. Frykten for at det skal komme ut blir sterk.

Andre utsatte har håndtert denne “doble skammen” ved å konkludere med at overgrepet måtte ha vært noe de selv ønsket. Noen av informantene fortalte blant annet om noen få mannlige utsatte – men ingen kvinnelige – som hadde fortalt at de hadde opplevd overgrepet som “kult,” eller “noe de selv ville.” Denne fremstillingen av overgrepssituasjoner med en kvinnelig overgriper til noe positivt kunne også skje selv når de utsatte kunne fortelle at de hadde opplevd sterke negative følelser som frykt og maktesløshet underveis. Det kan derfor være vanskelig å vite om det var en genuint positivt opplevelse, eller om det var en mestringstrategisk omskrivning vekk fra forståelsen av det som skjedde som et overgrep. Spesielt ved avdekking av overgrepene til utenforstående kunne mannen som utsatt beskrive seg selv som den som forførte overgriper eller den som tok initiativ, noe som i visse tilfeller også ga status i vennegjengen.

Vanskeligheter med å innse at det er overgrep

En annen årsak til manglende videreformidling av overgrep er at det ikke er en selvfølgelighet at de utsatte forstår at de har vært utsatt for et overgrep. Informantene forteller om mange erfaringer med utsatte som først etter lang tid skjønnte at det som foregikk faktisk var et overgrep, og noen gjorde det ikke før i voksen alder. Spesielt menn har i følge informantene ofte vanskeligere for å klassifisere det som skjedde som overgrep. Det samme gjelder hvis overgrepet ikke inkluderte åpenlys vold, tvang eller andre elementer som gjør det enklere å klassifisere som et stereotypisk overgrep. Det er også tilsynelatende lettere å forstå at det var snakk om et overgrep dersom overgrepet er utført av en fremmed kvinne og ikke en som står vedkommende nær, som f. eks mor. Informantene fortalte også at de hadde erfaringer med at utsatte ikke nødvendigvis husket overgrepene fra mor før de nådde voksen alder, eller hvordan temaet i årevis var for smertefullt til at det var aktuelt å ta tak i det i det hele tatt. Overgrep kamouflert som omsorg gjorde det også vanskelig å sette et klart overgrepsstempel på det som skjedde, blant annet fordi overgangene kunne være så glidende – hva var egentlig omsorg, og hva var overgrep?

Overgrepene av mor begynte så tidlig at han ikke skjønnte hva som skjedde til å begynne med. Men han husket at han likevel skjønnte at ting var veldig feil, at noe ikke var riktig. Han prøvde intenst å benekte for seg selv at det som skjedde var overgrep. Mange stiller derimot først spørsmålsteget ved det som skjer når de vokser til, for det er noe i magen din som sier at dette er ikke helt normalt. – Informant 5 og 14.

Sjeldent vitner til overgrep: Den kvinnelige overgriperen handler hovedsaklig alene

7 av de 13 informantene som var inne på temaet beskrev at etter deres erfaring hadde de kvinnelige overgriperne foregrepet seg utelukkende alene, uten at andre visste om det. De

resterende 5 informantene beskrev at kvinnelige overgripere etter deres erfaring kun unntaksvis hadde forgrepet seg i samarbeid med andre, og da var det stort sett kun ett tilfelle de fleste kjente til. I nesten alle tilfellene som våre informanter beskrev hadde med andre ord den kvinnelige overgriperen handlet helt på egen hånd. Noen informanter beskrev derimot erfaringer med hvordan flere kvinner forgrep seg sammen, eller hvordan hun hadde forgrepet seg sammen med en mann. I tilfeller med både mannlig og kvinnelig overgriper ble den utsatte også ofte misbrukt av den kvinnelige overgriperen uten den mannlige overgriperen til stede. Ingen beskrev erfaringer med at den kvinnelige overgriperen hadde blitt tvunget til eller presset til å begå overgrep av en mann (uten at de utelukket at det forekommer). Noen beskrev derimot situasjoner der mor ikke nødvendigvis var med som en aktiv medvirker under selve overgrepet, men hvordan hun kunne legge til rette for at overgrep skulle skje. Oppfatningen om at kvinner kun begår overgrep som et resultat av vold eller tvang fra en sterkere part stemmer dermed ikke med vårt datamateriale.

En fraværende far som ikke ser eller vil se det som skjer

I de fleste av familiene som beskrives av informantene der den kvinnelige overgriperen forgrep seg på sine egne barn, var far fraværende eller bortreist i kortere eller lengre perioder. Andre ganger ble far beskrevet som en "tøffel" eller en "dott" som lot seg fullstendig overkjøre av den kvinnelige overgriperen, og ved et tilfelle også hvordan han kunne vende ryggen til etter å ha gått inn i rommet mens overgrepene ble utført. Ofte beskrives familier der alle i familien er underkuet av den kvinnelige overgriperen. På samme måte som når far er overgriper spurte de utsatte seg ofte om den av foreldrene som ikke begikk overgrepene visste hva som foregikk eller ikke, og om hvorfor han eventuelt ikke grep inn for å beskytte dem eller stoppe overgrepene. Mange trodde at han *måtte* ha visst, men at han valgte å snu seg bort og ikke se eller forholde seg til det. Opplevelsen av å ikke ha noen å kunne betro seg til var spesielt tydelig hos utsatte i disse tilfellene.

Kvinnelige overgripere havner sjeldent i behandling

13 av informantene ble spurt om de kjente til om overgriperen til de utsatte hadde oppsøkt eller fått behandling. 9 av disse 13 fortalte at overgriperne til de utsatte ikke hadde oppsøkt behandling eller vært i kontakt med psykiatrien. De overgriperne som faktisk hadde vært i behandling hadde søkt hjelp eller blitt innlagt av andre grunner. Det hadde derimot aldri vært snakk om behandling relatert til det at de begikk overgrep. Flere av våre informanter hadde derimot selv hatt kvinnelige overgripere i behandling. I det ene tilfellet insisterte overgriperen på at det som hadde skjedd med broren var vanlig søskenlek, og hun var opprørt

over at broren opplevde det som et overgrep. Et annet tilfelle oppfylte diagnosekriteriene til erotisk paranoia, og var ute av stand til å skjønne at det ikke var en gjensidig tiltrekning til den unge gutten hun hadde blitt forelsket i. I begge disse tilfellene var det derimot andre diagnoser som brakte dem inn i behandling i utgangspunktet. Ingen av disse tok på seg ansvaret for det de hadde gjort. Flere informanter som hadde hatt erfaring med kvinnelige overgripere fortalte at de hadde reagert på tendensen til å fremstille seg selv som offer, på manglende empatiske evner og på manglende evner til å ta andres perspektiv.

Anmeldelse og domfellelse blir beskrevet som den måten kvinnelige overgripere først og fremst kommer i behandling på, og anmeldelse er en forutsetning for at det skal skje. Noen av informantene har erfart at det også for den kvinnelige overgriperen kan oppleves som svært skamfullt å begå overgrep, og at mange av dem ikke vet hvor de skal henvende seg for å få hjelp eller ikke tør å si det til psykologen de ellers går til. Det fortelles også om overgripere som har prøvd å få hjelp, og som selv opplevd at det er vanskelig å finne informasjon om kvinner som begår overgrep. En informant trekker også frem at enkelte fagmiljøer har uttrykt seg veldig hatsk, aggressiv og negativt generaliserende i forhold til overgripere, slik at overgripere av begge kjønn vegrer seg for å oppsøke hjelp fordi de frykter konsekvensene.

Underkategori 7: Mekanismer forbundet med relasjonen til overgriper

Kvinnelige overgripere som utnytter relasjonen til den utsatte

Et gjennomgangsfunn i datamaterialet er at informantene langt på vei opplever at kvinnelige overgripere hovedsaklig forgriper seg gjennom og ved hjelp av relasjoner. Informantene forteller også om overgrep som begås av fremmede kvinner, men dette beskrives som noe som til sammenligning skjer langt sjeldnere. Spesielt etableringen og bruk av tillitsrelasjoner til den utsatte ser ut til å være sentralt som noe som både muliggjør overgrepene, men også kamuflerer dem slik at en avsløring blir mindre sannsynlig. Informantene har blant annet erfart hvordan den kvinnelige overgriperen ofte bruker både relasjonen til den utsatte, men også den utsattes familie, for å skape anledninger for overgrep som det oppleves som veldig vanskelig å komme seg ut av og der det føles umulig å sette seg til motverge – selv om han kan være den fysiske sterkeste part. Flere av informantene var opptatt av hvordan de opplevde at kvinnelige overgripere i flere tilfeller holdt fast på sine utsatte over svært lang tid.

Mannlige overgripere som forgriper seg på gutter begår overgrepene og er ferdig med det. De går ikke inn og setter kloa i ham og holder tak som om de har eierskap til ham

i veldig mange år. En mann var fortsatt i en overgrepsrelasjon med sin mor da han var 50. Han klarte ikke si nei til henne, selv om han ellers var veldig oppegående.”
- Informant 3 og 7.

Et annet kjennetegn som informantene fremhever som sentral ved mange overgrepsrelasjoner er avhengighetsforholdet den utsatte opplever i forhold til overgriper. Dette gjelder ikke bare der mor er overgriper og dermed en av de viktigste personene i barnets liv for å gi omsorg, men det gjelder også når overgriper har en mer perifer relasjon og f. eks er fritidsleder, sjelesørger eller lignende. Det beskrives som ikke uvanlig at den kvinnelige overgriperen bruker yrkestittel eller spiller rollen som “den gode hjelper” i forhold til den utsattes familie, for å på den måten skape et avhengighetsforhold.

Når det er akkurat *mor* som er overgriper

Når det er mor som er overgriper blir denne avhengigheten enda tydeligere i relasjonen, siden den utsatte må forholde seg til overgriperen hver eneste dag og samtidig prøve å fungere i dagliglivet. Lojaliteten til mor kan også være svært sterk, selv når hun begår overgrep og alvorlige krenkelser. Informantene har også opplevd hvordan mødre uten å ha en seksuell intensjon har gått over den utsattes grenser, fordi mor selv som barn har levd i en overgrepsrelasjon og ikke helt vet hvor barnets intimgrenser går. De fleste tilfellene av overgrep begått av mor beskrives derimot som bevisste og planlagte handlinger fra mors side. Flere utsatte forteller også om stor skam og selvklandring knyttet til at akkurat *mor* har forgrepet seg:

Hun kunne spørre seg selv om: “Er det noe galt med akkurat meg, siden mamma gjorde dette mot meg? Hvis min egen mor kunne presse hodet mitt mellom beina hennes så ofte at kraniet mitt ble deformert – hva sier det egentlig om meg?” Barna vil jo også bli sett og elsket, og har ofte strukket seg langt for å få foreldrenes oppmerksomhet – også når det gjelder overgrep. Slik havner du i en grusom lojalitetskonflikt som hindrer deg å komme ut av den elendige sirkelen du er inne i. På den ene siden vil du hjelpe mamma som er i dårlig humør fordi du ikke vil at mamma skal dø av dårlig humør, på den andre side siden har du forstått at dette ikke er rett. Og hvis noen får vite om dette kommer mamma til å miste jobben, og den er grunnen til at vi har mat, så da sulter vi ihjel. – Informant 10, 13 og 15.

En kompleks relasjon

Relasjonen ovenfor overgriper beskrives som en svært kompleks relasjon. Det er gjerne en tilknytning og et avhengighetsforhold der, men begge deler blir utnyttet, og det kan være vanskelig å skjønne hva som egentlig foregår. Tilknytningen er gjerne synlig for alle eller for flere personer, men overgrepet blir noe som skal holdes skjult og som oppleves som belastende i ulik grad. Overgriper kan være dyktig på å vekke sympati, og relasjonen til

overgriperen kan på andre områder ha gitt ganske mye positivt, slik at den utsatte ikke nødvendigvis ønsker å bryte den. Sett fra innsiden av en overgrepsrelasjon kan det også oppleves som svært vanskelig for den utsatte å skulle ha et monsterbilde av overgriper:

Veldig ofte kan den utsatte være veldig glad i overgriper, enten fordi det er foreldre eller fordi det er en annen relasjon. Du hater din mor for det hun har gjort, men på andre måter kan hun ha vært en god mor. Man har gjerne motstridende følelser rundt relasjonen. Det blir så vanskelig når sviket plutselig kommer, og de som umodne mennesker skal forholde seg både til dette sviket og til det andre som er positivt.
– Informant 2 og 12.

Overgriperes metoder for å få den utsatte til å holde tett

Informantene forteller at de har erfart mange forskjellige metoder som overgripere har brukt for å få de utsatte til å holde overgrepene for seg selv. Informantene forteller hvordan intens frykt går igjen som en følelse hos mange utsatte, både som en følelse opplevd under overgrepene, men også på grunn av eksplisitte og implisitte trusler fra overgriperen.

Ei ble truet med at det skulle bli lagt mat inne i henne og at en rotte så skulle slippe til og spise henne opp innenfra. Noen har blitt truet med at de kan miste foreldrene sine hvis noen får vite om det, at de vil bli innlagt, ikke vil få mat, at de vil bli uthengt for det de har gjort... I tillegg er det mange som tror de skal dø når de foregår, de skjønner ikke hva som skal skje og det gjør veldig vondt mange ganger. Den redselen er veldig sentral. – Informant 11 og 15.

Informantene har erfart hvordan overgriper i de fleste tilfellene ikke anser det som nødvendig med eksplisitte trusler for å hindre barnet i å si noe: Barnet skjønner av seg selv at “dette sier vi ikke til noen.” Det ligger en implisitt forståelse der som ingen av dem nødvendigvis trenger å sette ord på, det er som budskapet om taushet ligger nedfelt i hele overgrepssettingen. Flere utsatte har også opplevd at den kvinnelige overgriperen har prøvd å isolere dem sosialt, av frykt for at den utsatte kunne avsløre det som foregikk ovenfor venner og venninner. Andre informanter forteller om overgripere som har prøvd å skjule sine handlinger ved å bruke bestikkelser, gjerne i form av gaver og penger. Gavene i etterkant ble av informantene og utsatte sett på som en måte å lindre overgriperens dårlige samvittighet på, men også som et uttrykk for hennes forsøk på å skape en samarbeidsrelasjon som gjorde at hun kunne få den utsatte til det hun ønsket. I tilfeller der dette skjedde ovenfor kun et av flere søsken i en familie kunne det ofte medføre konflikter i forhold til andre søsken, som kunne oppleve at den utsatte fikk langt mer av mor enn det de selv fikk. Overgriperne manipulerte også den utsatte til å føle seg spesiell i en del tilfeller. De samme tilnæringsmåtene i form av manipulasjon og spilling på barnets følelser er noe informantene også har sett hos mannlige overgripere, men det fremheves som spesielt sentralt for kvinnelige overgripere.

Innrømmelser eller tilståelser fra kvinnelige overgripere er sjeldne

I konfrontasjoner med den kvinnelige overgriperen er det i følge informantens erfaringer kun unntaksvis at overgriperen innrømmer det som har skjedd. Flere har opplevd at utsatte som har konfrontert mødre sine bare har blitt kontakt avvist med benektelser, mens andre utsatte har opplevd at moren har prøvd å bagatellisere det som skjedde som en spøk. En informant forteller om hvordan en årrekke med møter med overgripere enda ikke har resultert i at en kvinnelig overgriper har sagt, uten forbehold eller å prøve å skyld på den utsatte, at ja, slik var det. Flere har erfaringer med at den kvinnelige overgriperen har sagt i konfrontasjoner at det var ikke så greit hjemme uten å innrømme selve overgrepene, men at det var ingenting hun kunne gjøre med det fordi hun selv hadde det så vanskelig. De kvinnelige overgriperne beskrives av flere informanter som meget bevisste på egen offerlighet, og som meget triste og på mange måter lidende personer.

La oss si at man kan ta det opp med overgriperen at det har skjedd, og at de på en eller annen måte kunne sagt at ja, slik var det, og det beklager jeg. Det ville vært reparerende. Når det ikke skjer blir det så mye forvirring, det blir så mye mer strev å skulle bevise for seg selv at det skjedde og få andre til å tro på det. Man må liksom holde på med noe annet. Vi har mange rare fantasier om hvordan en overgriper er, og når man møter kvinnelige overgripere bryter dette gjerne med våre oppfatninger, for dette er kvinner som samtidig er veldig triste.” – Informant 16 og 8.

Hovedkategori 3: Mekanismer som bidrar til hemmelighold for utsatte

Her ser vi nærmere på faktorer på individuelt plan som bidrar til hemmelighold for de utsatte.

Underkategori 8: Psykiske og emosjonelle ettervirkninger særegent for utsatte med kvinnelig overgriper

Informantene beskriver en lang rekke psykiske og emosjonelle vansker som de mener å ha observert som en konsekvens av overgrep fra kvinner, og disse er alt beskrevet. Ettervirkningene er ikke nødvendigvis relatert til overgrepets alvorlighetsgrad: Informantene har også erfaring med at ettervirkninger har utviklet seg etter tilfeller der andre ville sagt at “det der var jo ikke noe overgrep.” Det er derfor den utsattes subjektive opplevelse, og ikke den juridiske definisjonen av overgrep, de virker å være opptatt av. Informantene beskriver videre hvordan de opplever at terskelen for å søke hjelp for overgrep begått av kvinner er veldig høy, og en informant beskrev det som at “man må nesten ha kniven på strupen før man gjør det.” Mange oppsøkte hjelp først når de var blitt suicidale, og et høyt lidelsestrykk kunne på den måten motivere utsatte for å søke hjelp.

De terapeutiske utfordringene og de psykiske og emosjonelle ettervirkningene hos utsatte beskrives som hovedsaklig like uansett overgripers kjønn. Mange informanter mener derimot å se enkelte ettervirkninger i større grad hos utsatte for kvinnelige overgripere, eller fremhever enkelte ettervirkninger som spesielt sentrale eller hyppige for de som kvinner har forgrepet seg på: Vanskeligheter tilknyttet den doble skammen og at kroppen reagerer av seg selv, en følelse av forvirring tilknyttet overgrep fra kvinner, vanskeligheter med å være mann og offer på grunn av forventningene til mansrollen og også en ekstremt sterk frykt for å bli avslørt som overgrepsutsatt har blitt trukket frem av informantene. I tillegg til disse temaene, som alt er omtalt, var det tre ting som nesten alle informantene fremhevet som spesielt sentral når overgriper var kvinne og ikke mann: Skyldfølelse, skamfølelsen og en ensomhetsfølelse mange utsatte for kvinnelige overgripere har forbundet med at de opplever at de er alene om å ha en kvinnelig overgriper.

Skyldfølelsen

Mange av informantene har opplevd hvordan barnets løsning på den meningsløse virkeligheten det lever i, er å skape mening ved å konkludere at overgrepene skjer fordi det er barnet selv det er noe galt med – at overgrepene skjer fordi barnet er slemt, fordi det er stygt, fordi det ikke gjorde tøyvasken riktig også videre. Ofte forsterkes dette gjennom interaksjonen med overgriperen, og barnet sluker det fordi det gir mening og en følelse av kontroll slik at overgrepene ikke lenger oppleves som så forutsigbare. Det gir også et håp om at overgrepene skal ta slutt, for hvis bare barnet er snill nok så slipper det kanskje mer. Det blir en overlevelsesmekanisme, der skyld og skam pakkes inn i selve overgrepene. Skyldfølelsen trenger derfor i følge informantene ikke være en deltakerskyld, men kan også være forbundet med å ha følt at man er den utløsende årsaken til overgrepene. Om skyldfølelsen var større hos utsatte for kvinner enn menn var informantene til en viss grad usikre eller uenige i, selv om mange mente at den var sterkere hos utsatte for kvinner. Det var derimot enighet om at skyldfølelse var svært sentral uansett overgripers kjønn, og dette var et viktig tema i datamaterialet.

Skammen

Alle informantene snakket om skam i løpet av sine intervjuer. Et klart flertall av informantene mente også at de opplevde langt mer skam knyttet til overgrep utført av kvinner enn av menn.

Skam og skyldfølelse synes jeg er mer uttalt hos utsatte for kvinnelige overgripere, selv om det jo nesten alltid er der. Man blir på en måte gjort til ingen. Skamfølelsen er

spesielt stor hos menn med kvinnelige overgripere. Mange sliter slik med å finne begrunnelser for at det kunne skje. – Informant 2, 5 og 15.

Å jobbe seg forbi skammen beskrives som en viktig terapeutisk utfordring. Samtidig beskriver flere informanter hvordan det kan være vanskeligere å få tak på hva som egentlig har skjedd i tilfeller der kvinner har begått overgrep. De mener at overgrepene beskrives mer “ullent” og diffust fra de utsattes side, enn det overgrep fra menn gjør. En informant forteller også at mange i utgangspunktet hadde bestemt seg for å ta med overgrepene i graven, fordi skammen og skyldfølelsen var så sterk. Flere av informantene mener at det først og fremst er skammen som hindrer de utsatte i å fortelle om overgrepene de har vært utsatt for.

De aller færreste klarer å forsones seg med det som har skjedd. Begrepene skyld og skam er to forskjellige ting. Skyld er noe du føler helt reelt, skam er en sosial konstruksjon som handler om andre mennesker, det handler om hva andre ville synes og føles hvis de fikk vite. Jeg tror ikke den sterkeste grunnen til å fortrenge nødvendigvis er frykt, men mye går nok på hva ville mine kamerater og andre ville syntes om meg. – Informant 3 og 9.

Ensomhetsfølelsen knyttet til å føle seg alene om å være utsatt for en kvinne

Mange utsatte har også opplevd å føle seg alene og annerledes i en rekke situasjoner i livet, men det er spesielt det å ikke kjenne andre utsatte og ikke høre om andre med kvinnelig overgriper som beskrives som vanskelig. Utsatte reagerer på at de sjeldent opplever å høre om overgrep fra kvinner i media og i samfunnet ellers. En sterk ensomhetsfølelse forbundet med å være alene med erfaringen av å være overgrepsutsatt for en kvinne, er noe informantene har sett hos mange utsatte. Utsatte har også eksplisitt uttalt at dette har hindret dem i å fortelle.

Han leste aldri om noen andre som var utsatt for overgrep av mor, selv om han lette etter det. Han hørte aldri om andre, og det ble aldri snakket om. Han følte seg så veldig spesiell og annerledes, og gikk rundt og trodde han var den eneste som hadde opplevd dette. Dette var noe som gjorde at han la lokk på hele historien i lang tid. Det var så gjennomgående stor ensomhet hos de utsatte for kvinner. – Informant 5 og 9.

Underkategori 9: De utsattes videreformidling av overgrepene

Frykten for konsekvensene av å fortelle om overgrep

Frykten for hvilke konsekvenser det kan ha å fortelle om overgrepene har holdt mange utsatte tilbake fra å fortelle. Spesielt når mor var overgriper ble det tilnærmet utenkelig for barn å fortelle noe. Hvem skulle da passe på dem? Og hvem ville tro dem? Utsatte ser ofte for seg en lang rekke med mulige konsekvenser av en avsløring. Svært mange er redde for familiens reaksjoner, og holder tett om overgrepene både for å beskytte dem og seg selv mot konsekvensene av en avsløring. En informant forteller at mange blir overrasket over å faktisk

bli trodd når de forteller om overgrepene, fordi det er langt fra en selvfølge, og flere utsatte har opplevd det motsatte.

Han opplevde at han ikke kunne gå hjem og fortelle at han hadde blitt voldtatt, det var ingen som ville tro ham. Faren ville bare sagt hva faen er det du driver med, han ville liksom ikke bli tatt alvorlig. Jeg tenker at hvis det hadde vært en jente så ville saken vært annerledes. Men mange opplever å faktisk bli trodd, og det betyr mye. Veldig mye. – Informant 2 og 5.

Relasjonen til overgriper etter overgrepene har opphørt kan variere fra forsoning til det bitreste hat, og mange relasjoner inneholder elementer av begge deler. Noen går derfor ikke videre med det som har skjedd på grunn av ønsket om å opprettholde en relasjon til overgriper. Svært mange utsatte har derimot i følge informantene overhodet ingen kontakt med overgriper som voksen eller etter at overgrepene har opphørt.

Hvordan overgrepene blir kjent for andre og reaksjoner på avsløringen

Mange utsatte føler at de ikke har noen de kan betro seg til mens overgrepene pågår, og det å få tillit til noen når man opplevd en overgriper som kanskje svinger fra snill til å begå overgrep kan være en stor utfordring. Dermed kan overgrepene ofte fortsette i årevis. Informantene forteller at mange overgrep opphører i puberteten når den utsatte blir sterk nok til å motsette seg overgrepene, eller først når den utsatte kan flytte vekk. Noen ganger fortsetter overgrepene inn i voksen alder, mens de andre ganger opphører fordi andre får kjennskap til dem. I et tilfelle hadde en utsatt som barn selv tatt kontakt med barnevernet på grunn av overgrep fra moren, men de la saken vekk fordi den utsatte svarte nei på at vedkommende hadde blitt slått. Noen få hadde også anmeldt, slik at overgrepene ble kjent for andre på den måten. Mange informanter hadde erfaring med at overgrepene ikke var kjent for noen andre enn dem selv og den utsatte, av og til med unntak av noen i helsevesenet. I noen tilfelle visste familien, partner eller nære slektninger om overgrepene, men mange hadde båret på overgrepene som en langvarig hemmelighet i årevis før de fortalte en av våre fagpersoner om det. Informantene fortalte at det langt i fra var uvanlig med hemmelighold i 20 – 30 år eller mer, selv om en mente det var en positiv tendens at stadig flere yngre oppsøkte hjelp på et tidligere tidspunkt.

Å fortelle om overgrep fra kvinner medfører ikke nødvendigvis at den som får betroelsen er i stand til å beskytte den utsatte. Noen utsatte har erfart at den de betror seg til bare snur ryggen til, gir den utsatte beskjed om å tie stille og holde det for seg selv, eller unnlater å gi tilstrekkelig hjelp. Av og til får den utsatte vite at personen de har betrodd seg til har hatt mistanke eller visst om overgrepene hele tiden uten å ønske å forholde seg til det.

Informantene beskriver det som vanlig at utsatte opplever å bli utstøtt av familien hvis overgriper er et familiemedlem, og ofte velger familiemedlemmene side når overgrepsanklager kommer. I tilfeller der det ikke ender med brudd kan det likevel bli opphav til konflikter i familien, siden det ikke nødvendigvis blir respektert at den utsatte ikke ønsker å omgå overgriper sosialt. Mange utsatte har opplevd at overgrepene er noe som er vanskelig for folk å takle, og at venner og bekjente distanserer seg av den grunn.

Utsattes møte med behandlingsapparatet

Svært mange av de utsatte hadde vært innom psykiatrien eller rusomsorgen på en eller annen måte. En trend som går igjen i datamaterialet er at ytterst få utsatte har opplevd å bli spurt av personer i behandlingsapparatet om de har vært utsatt for overgrep, og i alle fall ikke om de har vært utsatt for overgrep fra en kvinne. Mange utsatte som har ventet og ventet på å få spørsmålet, men selv om de har hintet og omtrent lagt ord i behandlerens munn har det likevel ikke kommet. Flere menn sier også at det ville være en hjelp om de ble spurt om de hadde vært utsatt for overgrep. Dette gjelder selv når eksisterer masse informasjon som burde fått bjellene til å ringe, noe som oppleves som enda et svik. Flere utsatte har gått mange runder med innleggelse, psykolog og oppfølging før de klarer å fortelle om det som har skjedd. Selv når den utsatte sier ekspisitt at overgrepene er det vedkommende trenger hjelp til, er det derfor ingen selvfølge at behandleren våger å ta tak i det. "Det gjør vi ikke her" har vært budskapet flere utsatte har fått, og flere informanter har fortalt at de fortsatt hører om utsatte som går årevis i terapi og som eksplisitt får fortalt at overgrepene ikke skal snakkes om. Viktigheten av å bearbeide overgrepene blir understreket av flere informanter, fordi tidligere ubearbeidede overgrep gjør utsatte til lettere bytter for andre overgripere.

Historiene informantene forteller om utsattes møte med behandlingsapparatet varierer fra de ytterste skrekkehistorier til historier om utsatte som har fått faglig god hjelp. Flere informanter har likevel inntrykk av at overgrep fra kvinner fortsatt ikke blir ansett som like alvorlig som overgrep av menn i helsevesenet. En av dem kunne fortelle om ei jente som ble forsøkt sendt på tur alene med moren, til tross for at det var klart at moren hadde begått overgrep mot henne. Andre utsatte har ikke følt seg møtt på tilstrekkelig god måte, og flere har opplevd at fagfolk rett og slett ikke vil forholde seg til det som har skjedd:

Gutten gikk til tre forskjellige psykologer på grunn av overgrepene fra mor, og hos alle tre følte han seg veldig spesiell, som at psykologene satt og gned seg i hendene over å endelig ha fått en spennende case. Han følte ikke at det han hadde opplevd ble tatt på alvor. – Informant 5 og 9.

DISKUSJON

Hvilke mekanismer har informantene utpekt som sentrale når det gjelder mørketall forbundet med kvinnelige overgripere? Vi vil først oppsummere studiens viktigste resultater før vi ser nærmere på dette, og deretter diskuterer funnene i lys av relevant empiri.

Studiens mest sentrale resultater

På samfunnsnivå omtalte informantene det de opplevde som utbredte forventninger til morsrollen og hvordan en god mor skal være. Videre fremhevet de en rekke holdninger til mannlig seksualitet og til mansrollen som gjør det vanskelig for menn å innse at de var utsatt for overgrep – og for andre å innse at menn overhodet kan bli utsatt for dette. Deretter framkom det hvordan overgrep fra kvinner oppleves som nesten fraværende i overgrepdiskursen, og hvordan både fagpersonene innen feltet og de utsatte opplever å høre svært lite om overgrep fra kvinner. Tabuet som omslutter overgrep fra kvinner ble opplevd som stort, og stereotypien av kvinner som ofre og menn som overgripere ble understreket som viktig. Flere informanter har opplevd at mange ikke ønsker å se eller forholde seg til overgrep som faktisk avdekkes. Overgripere blir sjeldent anmeldt, og utsatte frykter ofte rettsprosessen.

Når det gjelder mekanismer forbundet med den kvinnelige overgriperen, fremhevet informantene at mange av ulike grunner ikke klarer å se for seg at kvinner kan begå overgrep i det hele tatt. Noen informanter har opplevd at utsatte har prøvd å forklare overgrepene fra kvinnen som et resultat av psykisk sykdom eller med at hun selv har vært misbrukt, men for mange utsatte var overgrepene uforståelige. Det ble videre vist hvordan den kvinnelige overgriperen i følge informantenes erfaringer hovedsaklig velger manipulerende og relasjonelle strategier. Dette frembringer ofte en følelse av delaktighet i overgrepene for den utsatte. Informantene har erfart at overgrep av og til kamoufleres som omsorg, hvordan kroppen kan svikte under stimulering og at den kvinnelige overgriperen nesten uten unntak forgriper seg alene – uten press fra eller samarbeid med menn. Kvinnelige overgripere kommer sjeldent i behandling, selv om andre årsaker enn overgrepene kan få dem til å oppsøke hjelp. De innrømmer sjeldent overgrepene i konfrontasjoner med de utsatte.

Ettervirkninger som skam, skyldfølelse, usikkerhet på om det var overgrep eller ikke, samt en følelse av å være alene om å ha opplevd overgrep fra kvinner kan i følge informantene hindre utsatte i å søke hjelp eller videreformidle overgrepene. Frykten for at andre skal få vite om det er ofte sterk, og av og til også sosialt isolerende. Samtidig er det oftest et høyt lidelsestrykk som bringer utsatte inn i behandling. Utsatte frykter konsekvensene av en avsløring og at andre ikke skal tro dem – med god grunn, siden det ikke

er uvanlig å bli møtt med vantro, skepsis, utstøtning eller latterliggjøring. Utsatte opplever sjeldent å bli spurt om overgrep i terapi, og sier det ville vært til hjelp om flere våget å spørre.

Fra informantenes erfaringer til påviste mekanismer

I resultatfremstillingen har vi bestrebet oss på å besvare hovedproblemstillingen ved belysning av disse underproblemstillingene:

- 1) Hva opplever fagpersoner som har jobbet med utsatte for kvinnelige overgripere at bidrar til hemmelighold og mørketall rundt kvinnelige overgripere?
- 2) Eksisterer det for utsatte spesielle utfordringer forbundet med det å ha en kvinnelig og ikke mannlig overgriper?

Studien har, gjennom informantenes omfattende erfaringsgrunnlag, fremhevet en rekke mekanismer som kan være relevante for å forstå hvorfor det kan være betydelige mørketall forbundet med kvinnelige overgripere. Studien har også vist at informantene opplever at de psykiske reaksjonene som beskrives av utsatte for kvinnelige overgripere, langt på vei overlapper med reaksjonene som utsatte for mannlige overgripere opplever. Likevel har informantenes erfaringer indikert at tilleggsproblematikk kan forekomme dersom overgriper er kvinne. Dette viser seg hovedsak ved at enkelte ettervirkninger kan melde seg i større grad hos de utsatte, men også i form av utfordringer forbundet med det å være *mann og utsatt*.

Hvordan kan dette belyse hovedproblemstillingen? Hovedproblemstillingen var følgende:

Hvilke psykologiske og samfunnsmessige mekanismer ligger til grunn for at kvinner som begår seksuelle overgrep, og de som har blitt utsatt for disse overgrepene, ikke fanges opp i større grad av helse- og rettsvesen enn det som er tilfelle i Norge i dag?

Informantenes erfaringer med årsaker til hemmelighold kan representere noen av mekanismene som hindrer oss i å identifisere både kvinnelige overgripere og deres utsatte. Informantene har beskrevet hvordan det finnes en rekke samvirkende mekanismer som hindrer avsløring, og som utspiller seg både på individuelt plan, relasjonelt og på gruppe- og samfunnsnivå. Disse mekanismene inkluderer både årsaker som utsatte oppgir for hemmelighold, men også mekanismer som gjør det vanskelig for utenforstående å identifisere overgrep fra kvinner. Utsattes årsaker til hemmelighold forsterkes sannsynligvis i møtet med utbredte holdninger og av mekanismer på gruppenivå, samt av hvordan overgriper opptrer. Basert på dette foreslår vi på neste side en tentativ tabell, som oppsummerer og illustrerer sentrale mekanismer med utgangspunkt i informantenes erfaringer. Tabellen foreslår hvordan disse mekanismene kan arte seg i forhold til hverandre, og vanskeliggjøre videreformidling:

Mekanismer som gjør det vanskelig å identifisere kvinnelige overgripere:			
Faktorer som gjør det vanskelig for den utsatte å anmelde eller fortelle:	Utbredte holdninger oppfatninger på samfunns- eller gruppenivå:	Faktorer relatert til den kvinnelige overgriperens fremtoning og handlingsvalg:	Mulige konsekvenser av faktorene til venstre i samme rad:
Utsatte opplever at de har tatt del i skammelige handlinger.	“Incest og pedofili utført av kvinner er så uhyrlige handlinger at vi ikke vil høre eller snakke om dem.”	Overgriper klarer å formidle at “dette aldri må snakkes om.”	Det oppleves som at det ikke finnes rom for å snakke om selvopplevde overgrep uten sterk skamfølelse.
Negative følelser forbundet med å være mann og offer.	"Overgrep fra kvinner skader ikke." "Overgripere er menn og ikke kvinner."	Overgriper gir den utsatte aktørstatus i overgrepssituasjonen, ved å si f. eks "Jeg ser du liker dette."	Den utsatte tar over ansvaret og skylden for overgrepene, eller omskriver dem.
Forklaringer på overgrepene som fratar overgriper ansvaret.	“Han var jo med på det, menn har alltid lyst på sex.”	Overgriper bruker maktmiddel som manipulerende og psykologiske strategier.	Demonisering av den utsatte ved eventuelle avsløringer. Den utsatte får skylden.
Overgriper er en slektning eller omsorgsperson.	“En mor vet hvordan hun skal vise omsorg for sine barn.” “Vi blander oss ikke i familiens privatliv.”	Overgriper utnytter en etablert relasjon til å dekke egne behov (seksuelle behov, behov for omsorg og nærhet etc.).	Overgrep kamoufleres som omsorg. Morsrollen fungerer som kamufasje overfor utenforstående. Fasade mot omverden. Utsatte blir ikke spurt om de har overgrepserfaring fra andre.
Nær og/eller kompleks relasjon til overgriper med noen positive elementer.	"Mødre og kvinnelige omsorgspersoner gjør ikke slikt." "Kvinner er gode."	Overgripere som frembringer sympati og spiller på morsrollen eller omsorgsrollen.	Lojalitetsfølelse/delvis positiv relasjon til overgriper hindrer avsløring.
Opplevelse av at kroppen har sviktet under overgrepene - den doble skammen.	"Hvis han fikk ereksjon samtykket han."	Overgriper spiller på at den utsattes tilsynelatende viser at han har lyst.	Ufarliggjøring av overgrep der det tilsynelatende har vært en kroppslig aksept, vanskelig å definere det som et overgrep.
Selvklandring for ikke å ha gjort noe med overgrepene.	“Han hadde muligheten til å komme seg unna, hvis han virkelig ikke ville.”	Overgriper gradvise tilnærming, der det etter hvert blir etablert en praksis.	Opplevelse av ikke å kunne fortelle om overgrepene uten å fortelle om egen skyld.
Forvirring tilknyttet minnene, usikkerhet på om det var/er overgrep eller ikke.	"Menn kan ikke voldtas eller utsettes for overgrep, de vil uansett ha sex."	Overgrepene starter før de kan bearbeides kognitivt på en moden måte, og omtales ikke som overgrep av overgriper.	Opplevelsene kan ikke gis en akseptabel og meningsfull språklig forståelse.
Følelse av å være alene om å være utsatt for slike overgrep.	"Overgrep begått av kvinner, skjer bare unntaksvis."	Overgrepene har ingen utenforstående vitner. Overgriper sier at det blir ord mot ord hvis utsatte forteller.	Få bekreftede beskrivelser finnes, noe som gir tvil om overgrep har skjedd.
Frykten for en traumatiserende rettsprosess.	"Menn klarer å forsvare seg hvis de virkelig ikke vil ha sex."	Det kommer sjeldent innrømmelser fra overgripere.	Manglende anmeldelser av overgrep og dermed få domfellelser.
Frykt for mulige konsekvenser av å fortelle om overgrepene.	“Det er latterlig å påstå at kvinner kan voldta.” “Den utsatte var med på det.”	Bruk av trusler, manipulering, psykologisk overtak.	Utsatte frykter selv å bli latterliggjort, ikke trodd, demonisert, utstøtt osv.
Religiøse eller andre sammenvevde sosiale fellesskap, som gjør slik at andre påvirkes av avsløring.	“Vi har egne måter å takle våre problemer på, og har en egen overordnet moral, som vi er lojale overfor.”	Overgripere som virker svært tillitsvekkende, og har høy status i gruppen eller nærmiljøet.	Overgrep takles internt i gruppen, og overgriper og gruppens fasade opprettholdes.

I den første kolonnen har informantene identifisert en rekke årsaker utsatte oppgir som medvirkende til at de ikke velger å gå videre med overgrepene, enten det er snakk om å søke hjelp, fortelle om det til personer i sitt nærmiljø eller å anmelde. Siden vi har vist hvordan informantene opplever at få overgripere oppsøker hjelp på egen hånd, er domfellelse sannsynligvis per dags dato den viktigste innfallsporten til behandling for kvinner som begår seksuelle overgrep. Årsakene til at utsatte ikke anmelder vil sammen med årsakene til manglende videreformidling generelt være sentrale mekanismer som kan forklare noe av mørketallene. Likevel er det viktig at utsatte ikke påføres skyld for ikke å ha anmeldt eller videreformidlet overgrepene tidligere: Selv om tabellen gir en forenklet fremstilling av funnene våre, viser den likevel slik vi ser det en rekke svært forståelige årsaker til hemmelighold, og informantene våre har vist hvordan konsekvensene av avsløring av overgrep – spesielt fra kvinner – kan være betydelige. Hva som konkret bidrar mest til hemmelighold for den enkelte utsatte vil naturlig nok variere fra utsatt til utsatt.

Neste kolonne i figuren tar for seg holdninger og oppfatninger informantene har erfart som problematiske i forbindelse med overgrep fra kvinner. Utsatte er også en del av samfunnet, og påvirkes som andre gjør, av de holdningene og oppfatningene som er en del av den rådende kulturen. Jo flere av de identifiserte holdningene de er eksponert for i sitt nærmiljø eller selv tror på, jo mer problematisk kan det være for de utsatte å identifisere det som har skjedd som overgrep, og å våge å gå videre med dette. Vi foreslår derfor, ut fra informantenes beskrivelser, at det vil være større mørketall i en gruppe jo flere av de ovenstående holdningene og oppfatningene en finner, og jo sterkere overbevisningen er om disse. De utbredte oppfatningene som har blitt påpekt her vil også kunne være med på å gjøre det vanskelig for utenforstående å fatte at overgrep fra kvinner kan forekomme. Det er derimot ikke nødvendigvis slik at alle de påpekte mekanismene vil være like viktige: Informantenes erfaringer fra holdninger innen rettsvesenet har vist at selv bare en av disse oppfatningene kan være nok til at man totalt avviser overgrep fra kvinner som en mulighet.

Kolonnen nest lengst til høyre identifiserer mekanismer som kan koples til overgriperens fremtoning og valg av handlinger. Kvinnelige overgripere vil på samme måte som mannlige overgripere prøve å minimere risikoen for at de blir tatt, og disse forsøkene på å skjule overgrepene gjør det vanskeligere for andre å oppdage de overgrepene som faktisk foregår. Kolonnen helt til høyre lister opp noen mulige effekter av at faktorene beskrevet på samme rad er virksomme. Basert på dette og funnene i studien, anser vi det som sannsynlig at det er en kombinasjon av en rekke mekanismer, snarere enn en enkelt mekanisme, som er sentral for å forklare mørketallene når det gjelder overgrep begått av kvinner.

“Habitus” – en lite påfallende symbolsk maktform

Informantene forteller om en rekke mekanismer som gjør det vanskelig å identifisere kvinner som mulige overgripere, og også om hvordan disse mekanismene kan gjøre det vanskelig for utsatte selv å definere det som har skjedd som overgrep. Hva kan det være som foregår her? Disse mekanismene og omskrivningsprosessen hos mannlige utsatte (som omtales senere) kan bunne i krefter utenfor individets bevisste kontroll, som Pierre Bourdieu (1990) kalte “habitus.” Han beskrev dette som en form for usynlig dominans som har oppstått gjennom tillærte væremåter, og disse fremstår som så naturlig for de som blir dominert at de slutter seg verdensbildet til de som dominerer dem. På den måten opprettholder de selv denne forestillingen. Andre væremåter blir dermed vanskelige å forestille seg i det hele tatt.

Forventningene til morsrollens godhet, oppfatningen om familien som en privat arena som andre ikke skal bry seg med, samt forventningene til mansrollen og hvordan en mann skal være er sterkt nedfelt i vår kultur. Disse budskapene gjentas ofte for barna på mange av arenaene der ferdes, helt fra de er veldig små. Det er dermed godt mulig at “habitus” over tid fungerer som en usynlig hindring som gjør det vanskelig å fortelle om det som foregår, fordi de utsatte selv ikke får øye på de prosessene som utspiller seg. De utbredte holdningene som informantene har identifisert blir gjerne tatt for gitt som sanne, og ikke stilt spørsmålsteget ved. Det har blitt foreslått at dette fenomenet også viser seg gjennom en opplevelse som flere av våre informanter delte: Språket strakk ikke helt til for menn som var utsatt for overgrep av kvinner. Det var som om det eksisterende språket på overgrepfeltet ikke var helt i stand til å fange menns opplevelse av og nyansene i det å ha blitt utsatt for overgrep fra en kvinne.

De mest sentrale resultatene sett i lys av empiri på feltet

Vi har gjennomført en systematisk sammenligning av mekanismene vi har identifisert med tilgjengelig empiri på feltet. Betydelig samsvar ble funnet mellom tilgjengelig forskning og våre funn, også med studier og litteratur som har tatt utgangspunkt i utsatte som informanter (f. eks Bremnes, 2009; Elliott, 1994; Denov, 2004b). På grunn av dette, og fordi vi ønsker å belyse noen sentrale mekanismer mer utdypende, velger vi å avgrense den videre diskusjonen til de mest sentrale funnene våre.

Holdninger til mors – og kvinnerollen

For at kvinnelige overgripere skal identifiseres må hun sannsynligvis passe inn i stereotypiske profiler av en mentalt syk person, en overgriper, barnemishandler eller kriminell for at hun skal oppdages (Hislop, 2001). Sannsynligvis vil kun de mest emosjonelt og psykisk

forstyrrede kvinnelige overgriperne passe inn i disse kategoriene. En annen ting som gjør oppdagelse av kvinnelige overgripere vanskelig er den samsvarende opplevelsen som våre informanter og Bremnes (2009) har hatt, av at noen av overgripere kan spille aktivt på morsrollen, både for å få tilgang på barn og for å skjule overgrepene bak en fasade.

Vanskelighetene med å identifisere kvinnelige overgripere kan også henge sammen med holdninger som går igjen i robuste funn, der kvinner og mødre blir sett på som grunnleggende moralske, støttende og omsorgsfulle (Bjerke, Williams & Wathne, 1989; Lueptow, Garovich-Szabo & Lueptow, 2001). Informantene har gjengitt opphøyde og store forventninger til kvinner og morsrollen, og dette er oppfatninger om deles av mange: Kvinner og spesielt mødre blir ansett som ikke-truende og lite aggressive personer som ønsker å beskytte barn (Elliot, 1994; Hislop, 2001). Tanken om at de er selvoppofrende og ansvarsbevisste og ikke ute etter å skade barn er også sentral (Eide-Midtsand, 1997). Morsrollen blir også langt på vei sett på som en tilnærmet aseksuell rolle, der få knytter seksualitet opp til denne rollen (Brand, 2006).

Forventninger knyttet til kjønn påvirker hvordan vi tolker og oppfatter atferd (Myers, 2005). Det ble for eksempel i ett tilfelle vist at det var åtte ganger mer sannsynlig at den samme atferden blir stemplet som kjønnsdiskriminerende dersom den ble utført av en mann, enn om den blir utført av en kvinne. Dette gjaldt også uansett hvilket kjønn som vurderte atferden (Baron et al., 1991). Det er med andre ord lettere å identifisere uønsket atferd dersom den føyer seg inn i rådende stereotypier i samfunnet (Baron et al., 1991). Dette kan gjøre det ekstra vanskelig å identifisere overgrep fra kvinner og mødre, siden deres overgrep bryter med alt man ellers har av forventninger og med utbredte stereotypier.

Fører bruddet på manssrollen til en mental omskrivning?

Opplevelsen av brudd på manssrollen for mannlige utsatte har vært sentralt for våre informanter. I følge Hislop (2001) og våre informanter føler mannlige ofre ofte at de har blitt gjort til “mindre mann” på grunn av overgrepet. Det er også en utbredt oppfatning at menn ikke kan utsettes for overgrep eller bli skadet av en kvinne, og det er også vanskelig for menn å uttrykke hjelpeløshet eller sårbarhet (Nasjleti, 1980), noe som gjør det enda vanskeligere for mannlige utsatte å forholde seg til det som har skjedd. Rentoul og Appleboom (1997) sier det er vanlig at menn utsatt for overgrep setter spørsmålstegn ved sin maskulinitet, men ikke ved de urealistiske forventningene som knyttes til kjønnsrollene. Å ha gitt etter for en overgriperes overmakt blir også en utfordring, fordi det står i motstning til det å være maskulin (Mendel, 1995). Det er heller ikke vanlig for menn å dele opplevelser der opplevelsen av

manddom har vært truet, og det å skulle snakke om emosjonell lidelse i seg selv kan oppleves som en trussel mot manddommen (Hislop, 2001).

Studier viser også at det er vanskeligere for menn å fortelle om overgrep enn det er for kvinner: Flere studier, inkludert retrospektive studier, har vist at gutter i langt mindre grad enn jenter forteller om overgrepene de har vært utsatt for enn det kvinnelige utsatte gjør (DeVoe & Faller, 1999; Widom & Morris, 1997; Rentoul & Appleboom, 1997). For eksempel hadde 81 % av 216 utsatte menn i en studie av Risin og Koss (1987) ikke fortalt noen om overgrepene de hadde vært utsatt for.

Hvorfor forteller mannlige utsatte tilsynelatende sjeldnere om overgrep enn kvinnelige utsatte? En mulig årsak kan ligge i det at menn definerer seksuelle overgrep på en annen måte enn kvinner. Wildom og Morris (1997) fant nettopp dette i sin studie, der 64 % av kvinner opplevde enkelte hendelser som overgrep, mot bare 16 % av menn. Det kan tenkes at det våre informanter har opplevd som “manglende språk for mannlige utsatte” viser seg nettopp gjennom disse ulike definisjonene av overgrep: I en studie forsøkte man å rekruttere deltakere ved å sette inn en avisannonse på leting etter menn som hadde vært “seksuelt misbrukt” i barndommen, bare for å få veldig få svar. Flere hundre menn svarte derimot da ordlyden ble endret til at studien søkte menn som hadde hatt seksuelle opplevelser i barndommen. De fleste av disse hadde hatt opplevelsene med en kvinne (Crewdson, 1988, i Hislop, 2001).

En annen mulig forklaring på manglende videreformidling for menn kan være at hendelsen klassifiseres som en seksuell erfaring i stedet. Kvinner har en tendens til å vekke mindre frykt i sine utsatte enn det mannlige overgriperen gjør (Finkelhor, 1979), slik at opplevelsen ikke nødvendigvis passer inn i et stereotypisk bilde av hva et seksuelt overgrep er. Det ser derimot ut til at det å definere hendelsen som noe annet enn et overgrep i ettertid også er noe som forekommer selv når overgrepet i utgangspunktet ble opplevd negativt eller ambivalent (Bremnes, 2009; Gartner, 1999). Både vi som forskere, våre informanter og andre forskere har opplevd hvordan enkelte mannlige utsatte beskriver overgrepene som en situasjon der de som utsatte har hatt makt over overgriper (Gartner, 1999), og nekter for å ha opplevd det negativt.

Flere forskere har derfor stilt spørsmålsteget ved om denne motstanden mot å definere seksuelle handlinger som overgrep kan skyldes kjønnsrollerelaterte følelser som skam eller frykt for stigmatisering (Goodman et al, 2003). Eide-Midsand (1997) beskriver hvordan det kan virke dobbelt tabuiserende når de stereotypiske forventningene til kjønn står i kontrast med den virkeligheten offeret opplever, noe også våre informanter gir uttrykk for. Rentoul og Appleboom (1997) har gjennomført en omfattende litteraturstudie der fellestemaet for

mannlige utsatte er vanskelighetene med å forene opplevelsen av å være overgrepsofsutt med den maskuline identiteten. Det er også dokumentert hvordan menn hardnakket kan nekte for at de har blitt skadet av overgrepene, mens de samtidig viser store emosjonelle, psykologiske eller seksuelle vansker som verken de selv eller andre nødvendigvis setter i sammenheng med overgrepene. Elliott (1994) forteller for eksempel om en mann utsatt for alvorlige seksuelle overgrep fra kvinner, og som hevdet at han hadde klart seg fint og helt bestemt uten alvorlige ettervirkninger, samtidig som han anså det som helt normalt å ha sex med sin søster.

Flere har derfor foreslått at det for en del mannlige utsatte kan skje en slags mental omskrivning av overgrepssituasjonen til en samtykkesituasjon, eller til en situasjon der han er aktør (Bremnes, 2009; Saradjian og Hanks, 1996; Goodman et. al, 2003). Dette beskrives som en slags rasjonalisering og omtolkning av det som har skjedd på grunn av at overgrep fra kvinner oppleves som så uventet og forvirrende (Saradjian & Hanks, 1996). I stedet for at han ser på seg selv som et offer – noe som går i mot alle forventninger til mansrollen – blir det å omskrive overgrepshistorien til en situasjon der man selv er den som forfører eller tar initiativ, en måte å lindre smertene ved overgrepene på (Eide-Midsand, 1997; Saradjian, 1997). Denov (2004) skriver også at det ofte skjer en slik omskrivning av overgrepshistorien når den seksuelle overgriperen er en kvinne: Det gjør den uønskede handlingen lettere å bære når den blir omskrevet til å passe bedre inn i kulturelt aksepterte former.

I tillegg beskrives en del utbredte holdninger til mannlig seksualitet både i litteraturen og av våre informanter som potensielt problematisk, med tanke på at det gjør det vanskeligere for menn å definere det de har opplevd som overgrep: Hislop (2001) beskriver det som at menn langt på vei sosialiseres til å være interessert i all slags sex. Bremnes (2009) har stilt spørsmål ved hvorvidt forventningene til egen rolle gjør det vanskeligere for menn å erkjenne at de har vært ofre, og at det på grunn av samfunnets forventninger til hvordan menn skal være seksuelt, kan være vanskeligere for ham å skille mellom overgrep og det å “få snøret i bønn.” Det kan også være vanlig at menn blander samtykke og opphisselse, noe som kan forsterkes av at kroppen reagerer på stimulering. Det er for eksempel vanlig at menn ejakulerer mens de blir voldtatt, og at de blant annet derfor blander sammen samtykke og opphisselse (Rentoul og Applebroom, 1997). Enkelte studier har også funnet at så mange som 30 % av hengte menn fikk ereksjon og ejakulerte i dødsøyeblikket og at ereksjon kan skje helt automatisk (McMullen, 1990; De Boismont, 1856 i Purvis, 2009). Dette er i samsvar med erfaringene til flesteparten av informantene våre, og står dermed i motsetning til den allment utbredte oppfatningen av mannens penis som et organ som er ute av stand til å respondere i angstfylte reaksjoner.

Er det hyppigere bruk av relasjonelle strategier hos kvinnelige overgripere?

Våre informanter opplevde hyppigere bruk av relasjonelle tilnæringer i forhold til de utsatte hos den kvinnelige overgriperen enn hos de mannlige, som la mer vekt på å få ren seksuell tilfredsstillelse og kunne bytte goder for å oppnå dette. Det er derimot langt fra nødvendigvis slik, og det kan tilsynelatende være stor overlapp mellom mannlige og kvinnelige overgrepsstrategier (Kaufman, Wallace, Johnson & Reader, 1995, i Hislop, 2001). Andre igjen hevder at sammenlignet med kvinnelige strategier inkluderer mannlige strategier mer sannsynlig beruselse, fysisk fastholding og bestikkelser: Kvinnene brukte nesten utelukkende overtalelse og verbale virkemiddel, selv om menn også brukte dette (Struckman-Johnson & Struckman – Johnson, 1994).

Mye tyder derimot på at selv kvinners relasjonelle tilnæringer kan innbefatte betydelig brutalitet: Også vår studie har funnet at overgrep som begås av kvinner på mange måter ligner på overgrep begått av menn med tanke på de handlingene som utføres (Allen, 1991; Kaufman, Wallace, Johnson & Reader, 1995). Dette stemmer også med andres erfaringer om at kvinnelige overgripere ikke nødvendigvis er det spor mindre voldelige av seg under overgrepene enn mannlige (Elliott, 1994; Hislop, 2001). Allen (1991) fant at overgrepene begått av kvinner i noen tilfeller var mer alvorlige enn de som ble begått av menn. En viktig forskjell ser derimot ut til å være at kvinner oftere enn menn bruker objekter for å penetrere sine ofre (Kaufman et al., 1995; Rosencrans, 1997). Dokumenterte objekter brukt til dette formålet inkluderer blant annet tente sigaretter, isøks og tornete rosestilker, for å nevne noe av det som er en betydelig mer omfattende og makaber liste (Rosencrans, 1997). Sadistiske overgrep er dermed ikke noe som bare hører mannlige overgripere til, og mye tyder derfor på at graden av brutalitet i overgrepene er ikke nødvendigvis kjønnsavhengig.

Opplevelsen av overgrep fra kvinner som mest belastende?

Grayston & De Luca (1999) fant i en oversiktsartikkel at over halvparten av kvinnelige overgripere hadde en annen person med på overgrepet, og da oftest en mann. De kvinnelige overgriperne hadde en passiv rolle. Våre fagpersoner opplevde at de kvinnelige overgriperne forgrep seg hovedsaklig alene. De hadde også erfart at utsatte med overgripere av begge kjønn var mer forsonende til den mannlige overgriperen, og overgrepene fra kvinner ble opplevd som verst. Utsatte i andre studier har også gitt uttrykk for at misbruket fra en kvinne var verre enn overgrepet fra menn, fordi det var et større forræderi fra en som de ellers stolte på for beskyttelse (Saradjian og Hanks, 1996; Bremnes, 2009; Denov, 2004b).

Disse og våre resultater står dermed i motsetning til andre resultater på feltet: Browne og Finkelhor (1986) rapporterer i en litteraturoversikt at det for de fleste utsatte vil være mindre opprørende dersom overgriper er kvinne. Ettervirkningene oppgis å være mindre når overgriper er kvinne og den utsatte er mann, enn ved andre kjønnskombinasjoner (Hislop, 2001). 11 voksne som rapporterte om egne seksuelle opplevelser med kvinner i barndommen hadde en tendens til å være nøytrale, ambivalente eller til og med positive til disse opplevelsene. 82 % oppfattet det som frivillige fra deres side. Ingen av 5 utsatte som også hadde hatt mannlig overgriper oppfattet dette som frivillig (Nelson & Oliver, 1998). I en annen studie fant man også at overgrep fra menn gjorde mest skade: 23 % av utsatte menn med kvinnelige overgripere rangerte hendelsen(e) som noe som hadde sterk negativ effekt på dem, mot 47 % av mannlige utsatte med mannlige overgripere. Videre ble 47 % av overgrepene fra kvinner klassifisert som overgrep med ingen betydning, mot 21 % av overgrepene fra menn (Struckman-Johnson & Struckman-Johnson, 1994).

Hva kan denne tilsynelatende motsetningen mellom våre informanternes opplevelser og det disse studiene viser skyldes? Våre informanter arbeider med utsatte som har oppsøkt hjelp, og ikke med et representativt utvalg av de som utsettes for overgrep. De som ikke får alvorlige problemer i tiden etter overgrepet vil ha mindre sannsynlighet for å oppsøke hjelpeapparatet. Våre informanter mente også å ha observert større vanskeligheter hos utsatte der det var et nært forhold til overgriperen, noe som var tilfelle for de fleste av de utsatte i denne studien og dermed ytterligere en mulig forklaring. Litteraturen støtter oppfatningen om at også menn kan rapportere alvorlige ettervirkninger av overgrep fra kvinner, spesielt når overgriper er noen de har et nært forhold til: Rosencrans (1997) undersøkte ni menn utsatt for seksuelle overgrep fra sine mødre i barndommen. Disse mennene ble rekruttert etter å ha deltatt på presentasjoner om overgrep fra mødre på sine døtre. Her ble det påvist betydelige emosjonelle problemer i voksen alder, der 89 % hadde angst, 78 % opplevde depresjon, og 44 % hadde prøvd å ta livet sitt. 33 % hadde prøvd å ta livet sitt alt i barndommen. 44 % rapporterte at incesten var de mest skadelige opplevelsene i livet deres. I Swinks studie (1989, i Hislop, 2001) fant man også at åtte av de ni utsatte hadde vurdert selvmord i større grad enn en gjennomsnittlig incestoverlever.

Ettervirkningene ser også ut til å være problematiske for kvinner utsatt for overgrep fra sine mødre. Rosencrans (1997) studerte 93 kvinner som var seksuelt misbrukt av sine mødre. Av de 93 hadde 32 % prøvd å ta livet sitt som voksen, 34 % hadde selvskadet og 44 % hadde rusmisbruk. 45 % hadde prøvd å ta livet sitt alt som barn (Rosencrans, 1997). 93 % av de utsatte i Denovs studie (2004b) oppga også at overgrepene fra en kvinne hadde vært skadelig.

Lind (2007) referer til hvordan en gruppe kvinner utsatt for kvinnelige overgripere opplevde at disse overgrepene var vanskeligere å sette ord på enn overgrep begått av menn, og at de særegne problemstillingene som fulgte med det å bli utsatt for kvinnelige overgripere skapte behov for et nytt tilbud ved Støttesenter mot Incest i Oslo.

Psykiske og emosjonelle reaksjoner som hindrer videreformidling

En lang rekke emosjonelle, atferdsmessige, seksuelle og relasjonelle vansker har blitt dokumentert av terapeuter som jobber med utsatte for kvinnelige overgripere, og disse samsvarer med de ettervirkningene våre informanter nevner (Hislop, 2001). Saradjian og Hanks (1996) fant i likhet med våre informanter at skyld - og skamfølelsen ofte kan være verre for utsatte for kvinnelige overgripere. Det er sannsynligvis ikke bare snakk om skam over overgrepene de har opplevd, men også over kroppen, de reaksjonene den eventuelt hadde under overgrepene, og skammen over å være fra en dysfunksjonell familie også videre (Bremnes, 2009). Redslene for å bli avvist og utstøtt ligger ofte bak skamfølelsen, og det er ikke uvanlig at bare tanken på at overgrepene skal avsløres fører til skam (Skårderud, 2001).

Årsaker til hemmelighold

Også andre årsaker til hemmelighold av overgrep beskrevet i forskningslitteraturen er i overensstemmelse med informantenes erfaringer. Briggs og Hawkins (1995) studerte 194 menn som hadde blitt utsatt for seksuelle overgrep i barndommen av en kvinnelig overgriper, en mannlig overgriper eller begge deler. Av de som fortalte om overgrepene ble noen møtt av nye seksuelle overgrep fra dem som ble fortalt om overgrepene. Noen ble utsatt for vold eller straff for det som ble tolket som løgn. Av de som hadde valgt å holde tett var usikkerhet på om det var overgrep eller ikke en viktig årsak: Selv om 52 % ble tvunget til å ha analsex trodde 78,5 % av de utsatte at det som skjedde var normal atferd. Mange trodde at deres overgripere elsket dem som et resultatet av en lang og møysommelig planlagt groomingprosess. Andre hadde følelsen av å ikke ha noen de kunne fortelle det til eller trodde at noen allerede visste det uten å gripe inn. Frykten for konsekvenser av avsløring i form av frykt for straff og vold, for ikke å bli trodd eller for å bli sett på som homofil, holdt mange tilbake. Å ha nytt de tidlige stadiene i overgrepet ble også nevnt som en årsak til hemmelighold, og det samme var det å forbinde overgrepet med positive følelser som kjærlighet, anerkjennelse og trygghet.

Hislop (2001) legger også til frykt for ydmykelse, hevn, og vantro, samt frykt for å få deres historier offentliggjort og for at rettsapparatet skal involveres og negativ påvirkning av familien som hyppig oppgitte årsaker. Det at utsatte også sjeldent hører om overgrep kan i

følge Hislop (2001) medføre at de – ofte med rette – er redde for å bli sett på som rare eller at ingen vil tro dem når de forteller om overgrepene. Blume (1989) har i likhet med våre informanter vist at selv om barnet avslører overfor andre i familien at overgrep finner sted, vil ikke de voksne nødvendigvis gripe inn. Michell og Morse (1998) fant lignende resultater i en større studie. Av de 80 kvinnene som hadde blitt utsatt for overgrep i barndommen, ble kun 21 % av de som fortalte om overgrepene trodd. Kun 8 % anmeldte til politiet. For disse utsatte var det å tro at det var deres feil, å bli truet eller bestukket, samt mangel på kunnskap om at det som skjedde var et overgrep oppgitte grunner til taushet. Også manglende tiltro til egne opplevelser i form av frykt for at de bare hadde for livlig fantasi ble nevnt.

Andre mekanismer nevnt i litteraturen

Frykten for stigmatisering og for at det skal settes spørsmålstegn ved egen legning er mulige årsaker til taushet beskrevet i litteraturen, men som våre informanter ikke tok frem i særlig grad. Retrospektive studier viser i følge Hislop (2001) at lesbiske kvinner har forhøyet risiko for å bli utsatt for kvinnelige overgripere. En ekstra utfordring kan oppstå for kvinnelige utsatte (Elliott, 1994): Vil den de forteller om overgrepet til tro både på at overgriper er *kvinne*, og at denne kvinnen har gjennomført disse handlingene med en av samme kjønn? Det er lett for andre å danne seg forestillinger om hvordan overgrepserfaringer preger mennesker (Bremnes, 2009), men faren for stigmatisering som en mulig konsekvens.

Terapeutiske og praktiske implikasjoner av studien

Kunnskapen i denne studien kan ha praktiske implikasjoner når det gjelder møtet mellom den utsatte for kvinnelige overgripere og behandlingsapparatet. Broussard, Wagner og Kazelskis (1991) spurte 360 personer om deres syn på effekten av overgrep, og svarene viste at overgrep fra kvinner ble ansett som mindre alvorlig. Finkelhor (1984) fant også det samme. Hetherington og Beardsall (1998) fant at skjevheten i rapportering av overgrep fra kvinner viste seg i avgjørelsene til barnevernsansatte og politi, som i langt større grad ville gå til handling og straffe overgriperen dersom vedkommende var en mann – selv om historiene de skulle vurdere var helt like, med unntak av at overgripers kjønn ble byttet ut. En konsekvens av alle mekanismene vi har påpekt er dermed at overgrep fra kvinner blir bagatellisert, og overgripere ikke blir straffet eller hjulpet. Samtidig vil utsatte risikere å få ingen eller for sen hjelp (Denov, 2004b). Dette er veldig alvorlig, ettersom utsatte som blir møtt med vantro eller minimalisering av overgrepene kan oppleve en sekundær traumatisering, som kan skape en betydelig forverring av vanskelighetene skapt av selve

overgrepene (Denov, 2003). Det er derfor viktig at fagpersonell er klar over hvor skadelig overgrep fra kvinner kan være. Dette kan kreve at fagpersonen blir bevisst på egne holdninger og oppfatninger på området (Denov, 2004b).

Våre informanter har formidlet hvordan utsatte ofte desperat ønsket å bli spurt om de hadde opplevd seksuelle overgrep. Fagfolk lar rett og slett være, eller glemmer å spørre, om overgrep fra kvinner (Holmes, Offen & Waller, 1997). Briggs og Hawkins (1995) fant også at det er større sannsynlighet for at menn forteller om hendelser som defineres som overgrep dersom de blir spurt om seksuelle opplevelser i barndommen, og ikke om overgrep.

Å oppleve skam fordi man ikke har klart å beskytte seg selv er også veldig vanlig for mannlige utsatte (Mendel, 1995). Spørsmål om hvorfor han ikke har klart å forsvare seg, eller om hvorfor han eventuelt fikk ereksjon, er eksempler på spørsmål som kan oppleves som krenkende for den utsatte – selv om han selv gjerne vil stille seg selv akkurat de samme spørsmålene. Samtidig kan det være en fordel å være bevisst på at det ikke bare bryter med mansrollen å ha opplevd overgrep fra kvinner, men at det for den mannlige utsatte kan oppleves som et enda større brudd på mansrollen å skulle innrømme at han har blitt *skadet* av det. Som terapeut kan det være nyttig å være klar over mulighetene for at en omskriving i form av en refortolkning kan forekomme, og at hendelsen *kan* ha hatt større konsekvenser enn den utsatte selv vil innrømme – selvsagt uten å diskreditere de som mener at overgrepene ikke skadet dem eller ble opplevd positivt, for det kan jo også være tilfelle. Når utsatte for kvinner kommer i behandling anser vi det også som viktig at helsepersonell unngår å gi uttrykk for at dette er et spesielt og unikt tilfelle, for å ikke øke den utsattes ensomhetsfølelse ytterligere.

Videre forskning

Studien har kartlagt mange mulige mekanismer som bidrar til mørketallene forbundet med kvinnelige overgripere. Å identifisere de ulike mekanismenes betydning og ikke minst deres relative viktighet i forhold til hverandre kan være nyttig for fremtidig forskning. Det samme gjelder forskning på eventuelle intervensjoner som gjøres for å motvirke noen av disse mekanismene for å øke graden av videreformidling. Flere informanter opplevde også at de med dagens situasjon måtte generalisere funn gjort i studier på kvinner med mannlige overgripere, til å gjelde for mannlige og kvinnelige utsatte med en kvinnelig overgriper. De fryktet derfor at de nåværende studiene ikke nødvendigvis kunne fange opplevelsene til utsatte for kvinnelige overgripere, og temaet kvinnelige overgripere og deres utsatte blir i sin helhet blir opplevd som et forholdsvis udekket område. Det ble derfor etterlyst mer forskning både på kvinnelige overgripere generelt og på deres utsatte, noe vi også ser behovet for.

KONKLUSJON

Vi lever i et samfunn der det fortsatt i utgangspunktet er vanskelig for mange å snakke om seksualitet. Følelsen av tabu og av at “slikt snakker man ikke om” er gjerne enda sterkere når det er snakk om seksuelle overgrep. Hvis vi i tillegg snakker om kvinnelige overgripere bryter det mot våre oppfatninger om hvem som er overgriper og hvem som er offer, og ikke minst med alt vi opplever at vi kan forvente fra mødre og kvinner. Overgrep fra kvinner blir det utenkelige utenkelige.

Overgrep er i utgangspunktet vanskelig og nesten tabu å snakke om. Det er nesten utenkelig for mange at det i det hele tatt kan skje. Overgrep fra kvinner blir enda mer utenkelig. Overgrep fra kvinner er det utenkelige utenkelige. – Informant 3.

Denne studien har vist hvordan en rekke mekanismer på samfunnsplan, mekanismer relatert til synet på den kvinnelige overgriperen og til den utsatte gjør det vanskelig for utenforstående å se kvinner – og kanskje spesielt mødre – som mulige overgripere. Disse mekanismene kan også gjøre det vanskelig for kvinnelige overgripere å innse at det de har gjort faktisk er overgrep, for utsatte å videreformidle sin overgrepshistorie og ikke minst gjør de det ekstra vanskelig for de utsatte å definere det som har skjedd som et overgrep.

Studien har videre vist at utsatte for kvinnelige overgripere som oppsøker hjelp langt på vei opplever de samme emosjonelle og psykiske ettervirkningene av overgrepene, men at enkelte utfordringer kan melde seg i større grad dersom overgriper er kvinne og ikke mann: Informantene har opplevd økt skamfølelse, skyldfølelse, opplevelse av tabu og følelse av å være alene om å ha opplevd overgrep fra kvinner. Samtidig kan urealistiske, men kraftfulle og tatt for gitte forventninger til mansrollen kan skape særegne vanskeligheter med tanke på videreformidling fra mannlige utsatte. Det er også sannsynlig at en mental omskrivning av overgrepene til noe som står i bedre samsvar med mansrollen kan forekomme for noen.

Så lenge man ikke setter spørsmålsteget ved våre tatt for gitte holdninger og oppfatninger forbundet med overgrep fra kvinner, kan disse fortsette å fungere som effektiv kamouflasje av kvinnelige overgripere. Mer åpenhet og kunnskap om overgrep fra kvinner generelt i samfunnet er nødvendig for å motvirke mekanismene som fortsatt utspiller seg i samfunnet, og som gjør det vanskelig å identifisere og hjelpe både kvinnelige overgripere og deres utsatte. Kvinnelige overgripere må derfor både bli en større del av overgrepdisursen og en del av allmenn bevissthet i større grad enn det som er tilfelle i dag. Både vi og informantene våre har derimot med glede lagt merke til små tendenser i retning av større åpenhet omkring dette temaet. Slik vi ser det er dette ikke bare på tide, men også en absolutt nødvendighet.

REFERANSER

- Allen, C. (1991). *Women and men who sexually abuse children: a comparative analysis*. Brandon: Safer Society Press.
- Banning, A. (1989). Mother-son incest: Confronting a prejudice. *Child Abuse and Neglect*, 13(4), 563-570.
- Barne - ungdoms - og familiedirektoratet. (2010). *Rapportering fra incestsentrene 2009*. Oslo: Barne - ungdoms - og familiedirektoratet.
- Barne - ungdoms- og familiedirektoratet. (2011). *Rapportering fra incestsentrene 2010*. Oslo: Barne - ungdoms- og familiedirektoratet.
- Baron, R.S., Burgess, M.L., & Chuan, F.K. (1991). Detecting and labeling prejudice: Do female perpetrators go undetected? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17(2), 115 - 123.
- Bjerke, T., Williams, J. E., & Wathne, P. H. (1989). Sex stereotypes in Norway revisited: 1977–87. *Scandinavian Journal of Psychology*, 30, 266-274.
- Blume, S. (1989). *Secret Survivors*. New York: Ballentine Books.
- Bourdieu, P. (2000). *Den maskuline dominans*. Pax Forlag.
- Brand, J. (2006). *A Mother's Touch*. Trafford.
- Bremnes, T. L. (2009). *Seksuelle overgrep fra kvinner*. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi.
- Briggs, F. & Hawkins, R. (1995). Protecting boys from the risk of sexual abuse. *Early Child Development and Care*, 110, pp. 19-22.
- Briggs, F. & Hawkins, R. (1995). Protecting boys from the risk of sexual abuse. *Early Child Development and Care*, 110, ss. 19-22.
- Broussard, S., Wagner, N. G., & Kazelskis, R. (1991). Undergraduate students' perceptions of child sexual abuse: The impact of victim sex, perpetrator sex, respondent sex, and victim response. *Journal of Family Violence*, 6, 267-278.
- Brown, S. (2008). *Treating Sex Offenders - an introduction to sex offender treatment programmes*. Portland: Willan Publishing.
- Browne, A. & Finkelhor, D. (1986). Impact of child sexual abuse: A review of the reseach. *Psychological Bulletin*, 99(1), pp. 66-77.

- Browne, A. & Finkelhor, D. (1986). Impact of child sexual abuse: A review of the reseach. *Psychological Bulletin*, 99(1), ss. 66-77.
- Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Polity Press.
- Cresswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and reseach design: Choosing among five approaches*. 2 utgave. Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- Crewdson, J. (1988). *By silence betrayed: Sexual abuse of children in America*. Boston: Little, Brown and Company.
- De Boismont, A. (1856). *Du Suicide et de la Folie Suicide*. Paries: Germer Balilliere.
- De Francis, V. (1969). Protecting the Victims of sex crimes committed by adults. Denver: American Human Association.
- Denov, M. (2001). Aculture of denial: Exploring professional perspectives on female sex offending. *Canadian Journal of Criminology*, 43(3), 303-329.
- Denov, M. (2003). To a safer place? Victims of sexual abuse by females and their disclosures to professionals. *Child Abuse and Neglect*, 27(1), 47-61.
- Denov, M. (2004). *Perspectives on female sex offending - a culture of denial*. Ashgate.
- DeVoe, E.R., Faller, K.C. (1999). The characteristics of disclosure among children who may have been sexually abused. *Child Maltreatment*, 4, 217-227.
- Dube, S.R., Anda, R.F., Whitfield, C.L., Brown, D.W., Felitti, V.J., Dong, M., & Giles, W.H. (2005). Long-term consequences of childhood sexual abuse by gender of victim. *American Journal of Preventative Medicine*, 28(5), 430-438.
- Eide-Midsand. (1997). Fanger i Blåskjeggs borg: Langtidsvirkninger av seksuelle overgrep mot gutter. *Tidsskrift for norsk psykologforening, Ut av det tause rommet, supplement nr 1*, 34, 70-80.
- Elliott, A. & Peterson, L. (1993). Maternal sexual abuse of male children: When to suspect it and how to uncover it. *94 (1)*, pp. 169-180.
- Elliott, M. (1994). *Female Sexual Abuse of Children: The Ultimate Taboo*. New York: The Guilford press.
- Finkelhor, D. (1979). *Sexually victimized children*. New York: The Free Press.
- Finkelhor, D. (1984). *Child abuse: New Theory and Reseach*. New York: Free Press.
- Finkelhor, D. (1994). The International Epidemiology of child sexual abuse. *Child Abuse and Neglect*, 18(5), 409-417.
- Gartner, R. (1999). *Betrayed as Boys: Psychodynamic Treatment of Sexually Abused Men*. New York: Guilford Press.

- Goldman, R & Goldman, J. (1988). *Show me yours: Children talking about sex*. London: Ringwood Penguin.
- Goodman, G. S., Ghetti, S., Quas, J. A., Edelstein, R. S., Alexander K. W., & Redlich, A. D. (2003). A prospective study of memory for child sexual abuse: New findings relevant to the repressed-memory controversy. *Psychological Science, 14*, 113-118.
- Gorey, K.M. Leslie, D.R. (1997). The prevalence of child sexual abuse: Integrative review adjustment for potential respons and measurement biases. *Child Abuse and Neglect, 21*(4), 391-398.
- Grayston, A.D., & DeLuca, R.V. (1999). Female perpetrators of child sexual abuse: A review of the clinical and empirical literature. *Aggression and Violent Behavior, 4*(1), 93–106.
- Hetheron, J. (1999). The Idealization of Women: Its role in the minimization of child sexual abuse . *Child Abuse and Neglect, 23*(2), 161-174.
- Hetheron, J., & Beardsall, L. (1998). Decisions and attitudes concerning child sexual abuse: Does the gender of the perpetrator make a difference to child protection professionals? *Child Abuse and Neglect, 22*(12), 1265-1283.
- Hill, C.E., Thompson, B.J. & Williams, E. N. (1997). A guide to conducting concensual qualitative reseach. *The Counseling Psychologist, 43*, 207-217.
- Hislop, J. (2001). *Female Sex Offenders. Law Enforcement and Child Protective Services Need to Know*. Ravensdale, WA: Issues Press.
- Holmes, G.R., Offen, L., & Waller, G. (1997). See no evil, hear no evil, speak no evil: Why do relatively few male victims of childhood sexual abuse receive help for abuse-related issues in adulthood? *Clinical Psychology Review, 17*(1), 69-88.
- Howitt, D. (2010). *Introduction to Qualitative Methods in Psychology*. Edinburgh: Pearson Education Limited.
- Hunter, M. (1990). *Abused Boys - the Neglected Vctims of Sexual Abuse*. New York: Fawcett Book.
- Iaksen, L. W. (2003). *Omsorgens pris*. Gyldendal Akademiske.
- IKST. (2011, 12 6). Kvinners andel av antall overgripere i behandling. Personlig skriftlig kommunikasjon.
- James, B. & Nasjleti, M. (1983). *Treating sexually abused children and their families*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press, Inc.
- Johansson, I. (2007). *Voldtatt av mamma*. Hentet fra Nettavisen: <http://www.nettavisen.no/innenriks/article1473660.ece>

- Johansson-Love, J., & Fremouw, W. (2006). A critique of the female sexual perpetrator research. *Aggression and Violent Behavior, 11*, 12–26.
- Kaufman, K., Wallace, A., Johnson, C. & Reader, M. (1995). Comparing female and male perpetrators` modus operandi: Victims`reports of sexual abuse. *10*(3), pp. 322-334.
- Kaufman, K., Wallace, A., Johnson, C. & Reader, M. (1995). Comparing female and male perpetrators` modus operandi: Victims`reports of sexual abuse. *10*(3), ss. 322-334.
- Koss, M. P. (1993). Rape, scope, impact, interventions, and public policy responses. *American Psychologist, 48* (10), pp. 1062 - 9.
- Koss, M. P. (1993). Rape, scope, impact, interventions, and public policy responses. *American Psychologist, 48* (10), ss. 1062 - 9.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Interviews. Learning the craft of qualitative reseach interviewing. 2 utgave*. Los Angeles: Sage.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk forlag.
- Kvale, S. (2001). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: AdNotam Gyldendal.
- Kvam, M. (2007). Seksuelle overgrep mot barn med funksjonshemming. *Sexologi, 2*, 10-14.
- Langfeldt, T. (2007). Seksuelle overgrep: Hevn, juss og behandling. *Sexologi, 2*, 8-9.
- Lind, M. (1992). *Hvem tror du egentlig jeg er?* Oslo: Støttesenter mot Incest.
- Lueptow, L. B., Garovich-Szabo, L., & Lueptow, M. B. (2001). Social Change and the Persistence of Sex Typing: 1974-1997. *Social Force, 80*(1), 1-36.
- Malterud, K. (2003). *Kvalitative metoder innen medisinsk forskning - En innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- McMullen, R. (1990). *Male rape: Breaking the silence on the last taboo*. Boston: GMP Publishers Limited.
- Mendel, M. (1995). *The Male Survivor - the Impact of Sexual Abuse*. Sage Publications.
- Mitchell, J. & Morse, J. (1998). *From victims to survivors: Reclaimed voices of women sexually abused in childhood by females*. Washington, D.C: Accelerated Development.
- Mrazek, P.B., Lynch, M.,& Bentovim, A. (1981). Recognition of child sexual abuse in the United Kingdom. In P. & Mrazek, *Sexually abused children and their families*. New York: Pergamon Press.
- Myers, D. (2005). *Social Psychology, 8th edition*. Michigan: McGraw-Hill.
- Nasjleti, M. (1980). Suffering in silence: The male incest victim. *Child Welfare, 59*(5), pp. 269-275.

- Nasjleti, M. (1980). Suffering in silence: The male incest victim. *Child Welfare*, 59(5), ss. 269-275.
- Nelson, A., & Oliver, P. (1998). Gender and the Construction of Consent in Child-Adult Sexual Contact: Beyond Gender Neutrality and Male Monopoly. *Gender and Society*, 12(5), 554-577.
- Pereda, N., Guilera, G., Forns, M., & Gómez-Benito, J. (2009). The international epidemiology of child sexual abuse: A continuation of Finkelhor (1994). *Child Abuse & Neglect*, 33(6), 331-342.
- Purvis, K. (2009). *Orgasmens mysterier*. Slovakia: Gyldendal.
- Rentoul, L. & Appleboom, N. (1997). Understanding the psychological impact of rape and serious sexual assault of men: A literature review. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 4, pp. 267-274.
- Rentoul, L. & Appleboom, N. (1997). Understanding the psychological impact of rape and serious sexual assault of men: A literature review. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 4, ss. 267-274.
- Risin, L. & Koss, M. (1987). Sexual abuse of boys: Prevalence and descriptive characteristics of childhood victimizations. *Journal of Interpersonal Violence*, 2(3), pp. 309-323.
- Risin, L. & Koss, M. (1987). Sexual abuse of boys: Prevalence and descriptive characteristics of childhood victimizations. *Journal of Interpersonal Violence*, 2(3), ss. 309-323.
- Rosencrans, B. (1997). *The last secret: Daughters sexually abused by mothers*. Brandon, VT: The Safer Society Press.
- Russel, D. (1983). The incidence and prevalence of intrafamilial and extrafamilial sexual abuse of female children. *Child Abuse and Neglect*(7), pp. 133-146.
- Sampson. (1994). *Acts of Abuse: Sex Offenders and the Criminal Justice System*. London: Routledge.
- Sanderson, C. (1990). *Counselling adult survivors of child sexual abuse*. London: Jessica Kingsley.
- Saradjian, J. & Hanks, J. (1996). *Women Who sexually Abuse Children: From reseach to clinical practice*. New York: John Wiley & Sons.
- Sgroi, S. & Sargent, N. (1994). Impact and treatment issues for victims of sexual abuse by female perpetrations. In E. (Ed), *Female sexual abuse of children*. New York: The Guilford Press.
- Skårderud, F. (2001). Tapte ansikter - introduksjon til en skampsykologi. In T. W. (red), *Skam*. Fagbokforlaget.

- Skårderud, F. (2001). Tapte ansikter - introduksjon til en skampsykologi. In W. (red), *Skam. Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Bergen: Fagbokforlaget.
- SSB. (2010). *Gjerningsmannen er sjeldent en kvinne*. Hentet 01 20, 2011 fra http://www.ssb.no/emner/00/02/10/ola_kari/kriminalitet_2010.pdf
- Struckman-Johnson, C., Struckman-Johnson, D. (1994). Men Pressured and Forced into Sexual Experience. *Archives of Sexual Behavior*, 1, pp. 93-115.
- Struckman-Johnson, C., Struckman-Johnson, D. (1994). Men Pressured and Forced into Sexual Experience. *Archives of Sexual Behavior*, 1, ss. 93-115.
- Swink, K. (1989). Therapeutic issues for women survivors of maternal incest. Presented at the Association for Women in Psychology National Conference. Newport, Rhode Island.
- Thagard, T. (2002). *Systematikk og innlevelse. en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tjora, A. (2010). *Fra nysgjerrighet til innsikt. Kvalitative forskningsmetoder i praksis. 2 utgave*. Trondheim: NTNU-Trykk.
- Van Manen, M. (1990). *Researching Lived Experience: Human Science for an Action Sensitive Pedagogy*. New York: Sunny Press.
- Walters, D. (1975). *Physical and Sexual Abuse of Children: Causes and Treatment*. Bloomington: Indiana University press.
- Weinberg, K. (1955). *Incest behavior*. New York: Citadel.
- Welldon, E. (1996). Female sex offenders. *Prison Service Journal*, 107, pp. 39-47.
- Welldon, E. (1996). Female sex offenders. *Prison Service Journal*, 107, ss. 39-47.
- Wildom, C.S., Morris, S. (1997). Accuracy of adult recollections of childhood victimization, Part 2: Childhood sexual abuse. *Psychological Assessment*, 9, 34-46.
- Willig, C. (2001). *Introducing Qualitative Research in Psychology. Adventures in theory and method*. Glasgow: Open University Press.

VEDLEGG A

Infoskriv angående deltakelse i studien

Rekruttering av informanter til hovedoppgaveprosjekt om mørketallene forbundet med ofrene for kvinnelige seksualovergripere.

Som en del av et hovedoppgaveprosjekt for profesjonsstudiet i psykologi ved Universitetet i Oslo skal vi gjennomføre en studie der vi ser nærmere på mørketallene forbundet med ofrene for kvinner som begår seksuelle overgrep. I den anledning er vi nå på leting etter mulige informanter, og da først og fremst personer som har erfaring med å arbeide med kvinnelige overgripere, og /eller med ofre for kvinner som har begått seksuelle overgrep.

Håpet er derfor at du eller noen hos dere har relevant erfaring og anledning til å stille opp i dette hovedoppgaveprosjektet,. Hvis ingen hos dere har erfaring i å jobbe enten med kvinnelige overgripere eller deres ofre, hadde vi satt veldig stor pris på om det kunne vært mulig å få oppgitt navn og kontaktinformasjon til personer du eventuelt har kjennskap til eller som har erfaring med denne pasientgruppen. Det ser ut til å være et stykke mellom hver fagperson med relevant erfaring, og vi setter derfor ekstra stor pris på hver eneste informant som har anledning til å la seg intervju.

Studien er en kvalitativ studie som vil se nærmere på blant annet hvilke psykologiske mekanismer som bidrar til de antatt store mørketallene når det gjelder kvinnelige overgripere. Her er det fagpersoners meninger og erfaringer vi først og fremst er ute etter. Ofrene for kvinnelige overgripere opplever ofte å ikke bli tatt på alvor, og dessverre får de altfor sjeldent sine historier hørt og anerkjent. Gjennom deltakelse i dette prosjektet kan eventuelle informanter være med på å gi en stemme til ofrene for kvinner som begår overgrep. Informantene vil også bidra til økt forståelse og bevisstgjøring på dette feltet. Informantene vil få tilgang til studien i sin helhet etter den er ferdig.

Intervjuene vil ta rundt 1 til 1,5 time, og vi er fleksible når det gjelder tid og sted for gjennomføring av intervjuene, som avtales med hver enkelt informant. Ønsket er at den enkelte informant deler sine erfaringer om temaet, gjerne via anonymiserte, konkrete kasus for å få et virkelighetsnært innblikk inn i møtet med disse pasientgruppene. I denne sammenheng har vi utformet en rekke spørsmål for å belyse dette temaet nærmere. De som intervjues vil også ha anledning til å bringe på banen andre ting de mener er relevante.

Hovedveileder for dette hovedoppgaveprosjektet er forsker Ellen Wessel ved EKUP, Psykologisk Institutt ved Universitetet i Oslo, og biveileder er Thore Langfeldt ved Institutt

for klinisk sexologi og terapi (IKST). Hovedoppgaveprosjektet leveres til normert tid i løpet av oktober 2011.

Intervjuene ønskes gjennomført så snart som mulig for å få nok tid til analysen og bearbeidingen av resultatene. Det empiriske materialet vil bli diskutert i lys av relevant litteratur på området, og det blir gjennomført en kvalitativ kategoribasert analyse av dataene. Alle intervjuene vil bli tatt opp på bånd, og de vil bli forsvarlig oppbevart og slettes umiddelbart etter innlevering av hovedoppgaven. Den enkelte informant vil få sin anonymitet sikret på alle trinn i prosjektet, og vil også forbli anonym i presentasjonen av materialet. Informantene kan når som helst trekke seg fra prosjektet, og vil bli gitt fullstendig informert samtykke på forhånd for å være sikre på at deres interesser er ivaretatt. Det er kun fagpersoners syn på årsakene til mørketallene vi er interessert i, og vi kommer derfor ikke til å spørre noe om for eksempel behandlingstilnærming osv.

Dersom du trenger mer informasjon om prosjektet er du velkommen til å ta kontakt med undertegnede på vedlagt kontaktinformasjon.

Setter stor pris på snarlig tilbakemelding!

Med vennlig hilsen,

Lillian Rydning, og Ole- Christian Andersen,
Profesjonsstudiet i psykologi, UiO.

VEDLEGG B

Samtykkeerklæring

SAMTYKKEERKLÆRING.

Denne undersøkelsen er en kvalitativ studie av fagpersoners erfaringer i arbeidet med personer utsatt for seksuelle overgrep fra kvinner, og/eller med kvinnelige overgripere. Formålet med studien er å se nærmere på fagfolks erfaringer med tanke på mørketallene forbundet med seksuelle overgrep begått av kvinner. Studien skal derfor se nærmere på blant annet hva som bidrar til at ofre velger å ikke gå videre med det som har skjedd. Fokuset på studien er med andre ord å finne ut hvilke psykologiske mekanismer som opprettholder mørketallene og hemmelighold forbundet med seksuelle overgrep begått av kvinner. Håpet er at den enkelte fagperson kan dele sine erfaringer, gjerne eksemplifisert gjennom konkrete, anonymiserte kasus. Dermed kan man få et bedre innblikk i de utfordringene denne pasientgruppen møter. Veilederne for dette hovedoppgaveprosjektet er Thore Langfeldt ved Institutt for klinisk sexologi og terapi (IKST), og forsker Ellen Wessel ved EKUP, Psykologisk Institutt ved Universitetet i Oslo. Varigheten på intervjuene blir på rundt 1- 1,5 time, og lydopptaksutstyr vil bli brukt. Materialet vil oppbevares forsvarlig og konfidensielt, og intervjuene vil bli slettet umiddelbart etter at hovedoppgaven er levert. Den enkelte informant vil garanteres anonymitet underveis i studien og under presentasjonen av materialet, og vil få mulighet til å lese hovedoppgaven etter den er innlevert om ønskelig. Informantene kan når som helst trekke seg fra prosjektet, også underveis i selve intervjuet, uten negative konsekvenser. Materialet vil hvis dette skjer makuleres og slettes, og ikke brukt i prosjektet.

Hvis det er behov for å stille oppklarende spørsmål eller lignende i etterkant av intervjuet ber vi om tillatelse til å ta kontakt med den enkelte informant. Informantene kan også ta kontakt ved eventuelle spørsmål som måtte melde seg etter endt intervju.

Jeg har forstått informasjonen ovenfor og samtykker i å stille som informant i dette hovedoppgaveprosjektet.

Sted/dato

Informantens underskrift

VEDLEGG C

Intervjuguide

Innledning av intervjuet.

- Fortelle kort om prosjektet og problemstillingen.
- Samtykkeerklæring.
- Underretting om opptak på lydbånd.
- Kjønn og alder på informanten.
- Stilling/erfaringsbakgrunn til informanten. Hvis psykolog: Hvilken behandlingstilnærming eller teoretisk referanseramme står du nærmest? Har du spesialisering? Eventuelt når fikk du den?

- Har informanten jobbet med:
 - Kvinnelige overgripere? Intervjuguide 1 brukes.
 - Utsatte for kvinnelige overgripere? Intervjuguide 2 brukes.
 - Ofre for både mannlige og kvinnelige overgripere? Tilleggsintervjuguide 3 brukes.
 - Mannlige ofre for kvinnelige overgripere? Tilleggsintervjuguide 4 brukes.
 - Kvinnelige ofre for kvinnelige overgripere? Tilleggsintervjuguide 5 brukes.
- Hvor lang/omfattende erfaring med disse problemstillingene?

- Når du tenker tilbake på den tiden der du har jobbet med denne/disse gruppen(e), kan du fortelle litt mer om dine erfaringer med dette?
 - Hva har overrasket deg?
 - Hva har vært utfordrende?
 - Hva har du lært av pasienter med denne problematikken?

Intervjuguide 1: Kun til informanter som har hatt kvinnelige overgripere i behandling.

Overgriperen.

- Hvilke grunner ble oppgitt for at de kom i behandling?

Pga at de har begått seksuelle overgrep, eller selv utsatt for overgrep? Psykiske symptomer?

Andre problemer? Var de sendt i behandling av andre?

- Hvor lenge siden var det overgrepene var blitt begått? Hadde de ventet lenge med å komme i behandling eller søke hjelp?
- Hva kjennetegnet disse kvinnene?
 - Kan du beskrive det ved hjelp av ett eller flere eksempler? Hvordan skilte de seg fra eventuelle mannlige overgripere du har hatt i behandling? Var de single eller levde de i parforhold?
- Hvordan vurderer du deres psykiske helsetilstand?
- Hadde noen av dem blitt anmeldt eller vært i kontakt med politiet?
 - Hva skjedde eventuelt videre i de tilfellene?

Overgrepene.

- I hvor stor grad var overgrepene utført i samarbeid med menn? Oppga noen å ha blitt presset av menn til å begå overgrep, eller var de utført på eget initiativ? Hva tenker du om det?
- Hvordan utførte kvinnen (e) overgrepene sine? Prøvde de å kamuflere overgrepene på noen måte, f.eks som omsorg, lek eller lignende?
 - Opplevde du overgrepene som tvetydige på noen måte?
- Gjorde de noe for å unngå at ofrene skulle fortelle om det de hadde gjort, eller på andre måter sikre hemmelighet? Hvem visste om overgrepene?
- Hvordan har du opplevd kvinnelige overgripers fortellinger om eventuell egen utsatthet i barndommen?
- Hvordan opplevde du grad av fornektelse, nekting for skyld og minimering av alvorligheten i det de har gjort?
- Merket du om du så anerledes på kvinnelige overgripere enn på eventuelle mannlige overgripere du har hatt i behandling? I tilfelle, på hvilken måte?
- Tror du overgripers kjønn påvirket hvordan du vurderte vedkommende og handlingene vedkommende har utført? Har du i så tilfelle noen tanker om hvorfor det var slik?

Intervjuguide 2: Til informanter som har hatt utsatte for kvinnelige overgripere i behandling.

Ofrene.

- Når utsatte for kvinnelige overgripere kommer til deg første gang, hva slags problematikk kommer de ofte med?
 - Pga seksuelle overgrep? Psykiske symptomer? Andre problemer? Var de sendt i behandling av andre?
- Når har overgrepene skjedd (alder og hvor lenge siden) hvor lenge har det vart (over tid) ?
- Opplever du at det er andre terapeutiske utfordringer forbundet med det å være utsatt for overgrep fra kvinnelige kontra mannlige overgripere? Kan du beskrive det ved hjelp av et eller flere eksempler?
- Merket du om du forholdt deg annerledes til de som har vært utsatt for kvinnelige overgripere kontra mannlige overgripere?
 - Tvil?
 - I så tilfelle, på hvilke måter? Kan du beskrive det ved hjelp av et eller flere eksempler?

Deres overgripere.

- I hvor stor grad hadde deres overgripere gått i behandling eller vært i kontakt med behandlingsapparatet?
- Hvordan var relasjonen til overgriperne?
- Resulterte noen av disse i anmeldelse? Har noen av deres overgripere vært i kontakt med politiet på grunn av overgrepene, f.eks pga en anmeldelse? Hva skjedde i en eventuell rettssak?
- Hvordan vurderte ofrene overgriperens psykiske helse? Ble psykisk sykdom nevnt som forklaring på overgrepene av noen av dem? Hva tenker du selv om det?
- Mange overgrepsofre kan fortelle om at det er som om overgriperen har “to ansikter”, der de viser en helt annen person til omgivelsene enn hjemme. Stemmer dette med dine erfaringer? Eventuelle eksempler?
- Nevnt noe om overgriperers forhold til og syn på seksualitet?

- Ble overgrepene utført i samarbeid med menn, av den kvinnelige overgriperen alene eller begge deler? Konkrete eksempler?
- Er det i relasjonen mellom overgriper og offer som eventuelt kan gjøre det ekstra vanskelig å snakke om overgrepene?

Morsrollen og den kvinnelige overgriperen.

- Var det noen som ga uttrykk for utfordringer i forbindelse med den vanlige oppfattingen av kvinnerollen/morsrollen?
- Når det er akkurat mor som er overgriper: Hvordan har dette bruddet på den typiske morsrollen vært?
- Hva med utfordringer eller vanskeligheter forbundet med det at overgriper var kvinne, og ikke mann? Konkrete eksempler?
- Opplevde du noen reaksjoner eller følelser som er spesielt spesifikt for ofrene for kvinnelige overgripere?

Offerets syn på overgrepene.

- Hvilke grunner, om noen, trakk ofrene frem for å forklare at overgriperen gjorde det hun gjorde?
 - Seksuelle overgrep?
- Har du opplevd forsøk fra offerets side på å ta fra overgriperen skylden for det som har skjedd, eller leting etter formidlende omstendigheter for overgriperen?
- Nevnt noe om sviktede forventninger til kvinner og kvinnerollen?
- Fikk du noen gang inntrykk av at offeret forsøkte å omskrive det som har skjedd, f.eks ved å ta på seg rollen som den aktive pådriveren, ved å hevde at det som skjedde var kult og noe de selv ønsket, selv om det var tydelig at det ikke var tilfelle, eller lignende? Så du eventuelt noen sammenheng mellom offerets kjønn og tendensen til å gjøre dette?
- Hvordan artet overgrepene seg? Var det fysisk vold involvert samtidig? Verbal sjikane?

- Prøvde overgriperen noen ganger å kamuflere overgrepene på noen måte, f.eks som omsorg, lek eller lignende?
- Var det noen som nevnte noe om hvorvidt overgrep av kvinner kunne være “tvetydige” og kunne forveksles med f.eks omsorg? Eventuell tvil om det var et overgrep eller ikke?
- Har noen brukt tid på å komme frem til at det faktisk var et overgrep, eller var dette tydelig fra starten av for ofrene? Hender det at ofrene prøver å nekte for seg selv eller omskrive det som har skjedd, for at det ikke skulle være overgrep likevel?
- Hvordan er det med selvkladring og følelse av skyld for ofrene for kvinner sammenlignet med ofre for mannlige overgripere i følge din erfaring?

Mørketallene og hemmelighold.

- Hvordan ble overgrepene kjent for andre i utgangspunktet?
- I hvor stor grad har de fortalt om overgrepene til andre før de kommer til deg? I hvor stor grad har de blitt spurt av hjelpeapparatet om de har blitt utsatt for overgrep?
- Har den utsatte vært i behandling eller kontakt med behandlingsapparat (og eventuelt politi) der overgrepet/overgrepene ikke har blitt tatt på alvor?
- Opplever du forskjeller i hvor lang tid det tar før ofre for kvinnelige overgripere forteller om overgrepene enn ofre for mannlige overgripere gjør?
- I hvor stor grad har de pasientene du har hatt gått videre med det til f.eks politi dersom overgriper har vært en kvinne? Hvordan er dette i forhold til overgrep begått av menn i følge din erfaring? Hvilke grunner oppgis for å ikke gå videre med det som har skjedd til politiet?
- Hvilke følelser hos ofre for kvinnelige overgripere er i følge din erfaring mest dominerende?
- Hva tror du er viktige faktorer som gjør at de ikke går videre med det/forteller om det som har skjedd? Har du konkrete klienteksempler på dette?
 - Frykten for selv å bli overgriper eller å bli stemplet som en potensiell overgriper?
 - Skamfølelse? Skyldfølelse?
 - Følelse av å være alene om det?
 - Menn ikke kan være ofre?
 - Frykt for stigmatisering?

- Frykt for å ikke bli trodd? Hva begrunner de det med? Konkrete eksempler?
- Konflikterende følelser under overgrepene?
- Var det noen av ofrene som hevdet å ha glemt overgrepet og derfor ikke har fortalt om det? Hvordan var det med ofrenes tiltro til egne minner i så tilfelle? Hva tenker du om det?

Eventuell avsløring av overgrepene.

- Hvordan ble ofrene eventuelt truet til taushet, eller hvordan prøvde eventuelle overgripere å forhindre at andre fikk kjennskap til det som foregikk?
- I de tilfellene der noen fant ut om overgrepene, hva skjedde videre? Opplevde offeret å bli utstøtt eller tatt i mot som konsekvens av avsløringen? Har du konkrete eksempler?
- Hvordan har eventuelle konfrontasjoner med den kvinnelige overgriperen gått? Hvilke følelser og reaksjoner viste overgriperen i en slik setting?
- Merket du noen tvil om det som ble fortalt på noe tidspunkt? Merket du om du var mer skeptisk med tanke på overgrepshistorien når det var en kvinnelig overgriper enn når det er en mannlig?
- Er det noen forskjell i følge din erfaring på sannsynligheten for å bli trodd når man forteller om overgrep, avhengig av om man har hatt en mannlig eller kvinnelig overgriper? Merket du om du hadde vanskeligere eller lettere for å tro på ofre som fortalte at de hadde hatt kvinnelige overgripere?

Tilleggsintervjuguide 3 til informanter med utsatte for overgrep fra både mannlige og kvinnelige overgripere.

Av eventuelle pasienter som har vært utsatt for overgrep fra både mannlige og kvinnelige overgripere, ble det nevnt noe om hva de opplevde som verst eller mest belastende? Hvorfor? Hva tror du om det?

Virket de mer “vennlig” eller forsonende innstilt til enten den kvinnelige overgriperen eller til den mannlige? Hvorfor tror du eventuelt det var slik?

Tilleggsintervjuguide 4 til informanter som har hatt mannlige ofre for kvinnelige overgripere.

Mannsrollen og maskulinitet.

Var det noen av de mannlige ofrene som fortalte om vanskeligheter forbundet med det å være mann og offer?

Har du opplevd forskjell på hvor lang tid det tar før mannlige overgrepsofre forteller om sine opplevelser sammenlignet med kvinnelige overgrepsofre under behandlingen?

- Hvorfor tror du det eventuelt er slik?

Tilleggsintervjuguide 5 til informanter som har hatt kvinnelige utsatte for kvinnelige overgripere.

Forventningen om hetrofilitet.

Har noen på en eller annen måte nevnt den samfunnsmessige forventningen om hetrofilitet som en årsak til taushet rundt overgrepet?

Hvordan ble det å ha blitt utsatt for overgrep av en av samme kjønn en faktor i terapien?

Hvilke følelser var vanligst rundt det å ha en overgriper av samme kjønn?

Avslutningsspørsmål ved alle intervjuene uansett intervjuguider brukt:

Er det andre relevante spørsmål om dette temaet du mener jeg burde tatt opp, og som du vil si noe om?

Er det noe du har tenkt på underveis som du har lyst til å trekke frem eller legge til?

VEDLEGG D

Kodebok

Kodeboken inkluderer en uttømmende oversikt over alle temaene informantene våre har tatt opp. Disse temaene ble så gruppert sammen i ulike underkategorier basert på felles innhold: Disse underkategoriene ser ut til å ligge enten på samfunnsnivå, til å hovedsaklig angå synet på kvinnelig overgriper eller overgrep fra kvinner, eller mekanismer som hovedsaklig er tilknyttet den utsatte. Dermed fikk vi god oversikt under analyseprosessen og stort samsvar oss i mellom under kodingen.

Hovedkategori 1: Samfunnsrelaterte mekanismer

Underkategori 1: Utbredte holdninger til kvinner, kvinnerollen og morsrollen

- Overgrep begått av kvinner – et større normbrudd?
- Måten utsatte vurderer overgrep begått av kvinner – hvem er de mest forsonende til, og hvorfor?
- Måten vi ser på kvinner på (kvinner er gode), kvinnerollen.
- Kvinner er gode, må beskyttes.
- Femininitet vs. Maskulinitet.
- Morsrollen og forventningene til mor.
- Måten vi ser på kvinners seksualitet og aggresivitet.
- Mindre sannsynlig å bli trodd med kvinnelig overgriper?

Underkategori 2: Det mannlige offeret

- Mannsrollen og forventningene knyttet til den.
- Menn sliter i offerrollen/det mannlige offeret.
- Myten om at “Menn skades da ikke av seksuelle relasjoner med kvinner...?”
- Stereotopien av kvinner som ofre.
- Stereotypien av menn som overgripere.
- Aktør på egne og andres vegne, den som har kontroll.
- Kan ikke voldtas.
- Er forfører.

Underkategori 3: Overgrepdiskursen

- Feminisme og kjønnskampen.
- Strukturell makt.
- Religion.
- Lite oppmerksomhet rundt temaet: Vi hører lite om temaet.
- Tabu at kvinner kan begå overgrep/mer tabu å bli utsatt for overgrep fra kvinner.
- Hvorfor vi ikke hører noe særlig om kvinnelige overgripere eller dere utsatte.

- Mannlige og kvinnelige overgripere i media.
- Anmeldt eller ikke? Hvorfor ikke ved manglende anmeldelse?
- Rettsystemet og møtet med rettsystemet.
- Ønskede intervensjoner for å bedre situasjonen.
- Utviklingen på feltet.

Hovedkategori 2: Mekanismer relatert til kvinner som overgripere

Her inkluderer vi mekanismer som gjør seg gjeldende forbundet med at det er en *kvinne* som begår seksuelle overgrep.

Underkategori 4: Oppfatningen om at kvinner ikke kan begå overgrep

- Antatt forekomst av kvinnelige overgripere.
- Hvordan kan kvinner begå overgrep i det hele tatt?
- Ingen penis, ingen skade? Bagatellisering av overgrepene, å overse overgrepene man vet om.
- Ulike holdninger til kvinnelige og mannlige overgripere?
- Når den utsatte selv tar på seg skylden for overgrepene fordi de tror kvinner ikke kan begå overgrep.
- Uforståelig at kvinner kan begå overgrep.
- Kvinnelige overgripere er i mindretall.
- Frembringning av sympati fra andre fra den kvinnelige overgriperen.
- Overgripere som tilsynelatende viser "to ansikt."
- Oppfatningen om at kvinner forføres, de forfører ikke.

Underkategori 5: Den kvinnelige overgriperen

- Den kvinnelige overgriperens to ansikt: Er overgriperers vanskeligheter tydelig for andre?
- Forsøk på å "frikjenne" overgriperen?
- Utsattes forklaringer på overgriperers handlinger.
- Fagpersoners opplevelse av årsak til overgrep.
- Psykisk sykdom hos overgriper, mekanismer som medfører overgrep
- Overgriper utsatt for overgrep?
- Overgriperers forhold til seksualitet.
- Særtrekk ved den kvinnelige overgriperen.
- Forskjell fra mannlige overgripere.
- Kvinnelige overgripere og behandlingsapparatet.
- Mange typer overgripere: Ressurssterke, ressursvake.
- Skylder på andre, og synes synd på seg selv
- Emosjonell ustabilitet
- Depresjon, angst, andre psykiske lidelser (inkludert antisosial personlighetsforstyrrelse).

- Mangel på empati.

Underkategori 6: Mekanismer relatert til overgrepene som bidrar til hemmelighold

- Grooming og initiering av overgrepene.
- Overgrep som kamoufleres som omsorg.
- Overgrep som eneste kilde til nærhet og positive emosjonelle uttrykk fra overgriper.
- Myten om at kvinner forgriper seg kun under tvang fra en mann.
- Ambivalens under overgrepene: Når kroppen svikter/opplevelsen av seksuell lyst/følelsen av å ha ville det selv.
- Den doble skammen hos mannlige utsatte.
- Omskrivning av eller oppfatning av overgrepene som noe den utsatte syntes var positivt.
- Opplevelsen av overgrepene noe den utsatte var sjefen for eller tok initiativ til.
- Usikkerhet på om det var overgrep eller ikke/utydelige overgrep.
- Hvordan overgrepene ble utført/artet seg/kjennetegn ved overgrepene
- Det at det er akkurat mor som er overgriper.
- Hvor var far?

Underkategori 7: Relasjonen mellom den kvinnelige overgriperen og den utsatte

- Relasjonen mellom den kvinnelige overgriperen og den utsatte.
- Tillitsforhold.
- Avhengighetsforhold.
- Lojalitetsbånd.
- Mangel på alternative relasjoner.
- Personer som begår overgrep og som befinner seg i yrker eller posisjoner som gir respekt eller autoritet.
- Glede og gode opplevelser / overgriper som møter noen av barnets andre behov.
- Manipulering/løgn.
- Overgriperes mange måter å få den utsatte til å holde tett på. Bruk av dårlig samvittighet, isolering, maktbruk, tvang og trusler.
- Overgripere som utnytter offerets fysiske responser.
- Ambivalent og komplekst forhold til overgriper.
- Ting i relasjonen som gjør overgrepene ekstra vanskelig å snakke om.
- Innrømmelser fra kvinnelige overgripere/utfall av konfrontasjoner.
- Venner og familie som gjør dette i fellesskap.
- Fasadefamilier.
- Ord mot ord.

Hovedkategori 3: Psykologiske mekanismer knyttet til den utsatte

Her inkluderer vi mekanismer som spiller en rolle for den utsatte med tanke på åpenhet rundt det som har skjedd.

Underkategori 8: Psykiske og emosjonelle reaksjoner på overgrepene /ettervirkninger

- En ekstrem skamfølelse: Både av å være utsatt for overgrep fra en *kvinne*, men også på grunn av den doble skammen.
- Skyldfølelse/utsatte som klandrer seg selv/tar på seg skylden for overgrepene.
- Følelsen av å være alene om det og følelsen av å være veldig spesiell.
- Frykt for å bli avslørt som overgrepsutsatt.
- Forvirring.
- Symptomene som har en funksjon.
- Andre reaksjoner fra utsatte (relasjonsvansker, vansker i egen morsrolle, dårlig selvfølgelse osv.).
- Ettervirkninger spesifikt til å ha kvinnelig overgriper.
- Ressurser.
- Det krenkede barnet i den voksne.

Underkategori 9: Den utsattes videreformidling av overgrepene

- Hvem skal man egentlig si det til? Følelsen av å ikke ha noen å kunne fortelle om det til.
- Hvor var far der mor er overgriper?
- Andre vil ikke se det/ønsker ikke forholde seg til det.
- Hvem vet om overgrepene?
- Avsløringen av overgrepene og konsekvenser av avsløringen. Hvordan overgrepene omsider ble kjent for andre og andres reaksjoner.
- Utsatte som unnlater å komme i behandling.
- Utsattes møtet med behandlingsapparatet generelt.
- Utsatte som føler seg nødt til å si at overgriper har vært mann og ikke kvinne.
- Er det ulike terapeutiske utfordringer forbundet med å ha mannlig kontra kvinnelig overgriper?
- Hvorfor de utsatte kommer i behandling hos våre fagpersoner: Hva bringer utsatte for kvinnelige overgripere i behandling?
- Resiliens/utsatte som får det bra igjen.
- Våre fagpersoners reaksjoner: Hva har overrasket og utfordret våre fagpersoner? Hva har de lært? Har de vært i tvil? Forholder våre fagpersoner seg ulikt til utsatte avhengig av overgripers kjønn?
- Hvordan fagpersonene forholder seg til de utsatte: Aksept, møte med medmenneskelighet, klientfokus, skepsis til diagnoser, tro på historiene, gruppeterapi.
- Utsatt vs. Offerbegrepet

Underkategori 10: Andre faktorer som bidrar til hemmelighold

- Overgrep er i seg selv vanskelig å snakke om: Langvarig hemmelighold.
- Langvarige overgrep.
- Utsatte blir vant til å skjule.
- Overgriper av samme kjønn: Forventningen om heterofilitet.

- Spesifikke ting forbundet med at overgriper var kvinne og ikke mann.
- Mest forsonende til hvilken overgriper når man har hatt overgriper av begge kjønn?
Hva har blitt opplevd som mest belastende?
- Variasjon med tanke på tid det tar å fortelle om henholdsvis kvinnelig og mannlig overgriper.
- Frykten for å ikke bli trodd.
- Deltakelse i et fellesskap (idrett, religion etc).
- Små lokalsamfunn.
- Hukommelsesmekanismer: Glemming av overgrepene? Falske minner. Manglende tiltro til egne minner.
- Frykt for andre negative konsekvenser forbundet med avsløring av overgrepene.
- Vampyrmyten og frykten for stigmatisering, frykten for selv å bli overgriper.
- Faktorer fagpersonene mener er relatert til hemmelighold.